

TÖRÖK GYULA
A HALSZEMŰ HÁROM FIA

BUDAPEST, 1919
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IRODALMI INTÉZET
ÉS KÖNYVNYOMDA KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5406-47-8 (online)
MEK-12465

TARTALOM

**A pásztorok.
Magyart temetnek.
A kis hülye.
Pelikán.
A dalos madarak.
Az utolsó út.
Valaki elmegy közülünk...
Az élet íze.
A nemes lélek.
Magdolna és Mária.
Az udvari homok.
A halszemű három fia.
Mélabú.
Szivecskét megcsalják.
De la Vallière.
Csütörtöktől-péntekig.
A tisztjű.
Mindnyájunk keresztje.
Az úri betyár.
Napoleon.
Napsugár kisasszony.
Királykisasszonyok.
Három strófa.
A föld meg a víz.**

A pásztorok.

Köröskörül a nyomorult falvakban napok óta lázadásról suttogtak, Párisból rémhírek érkeztek, a cselédség furcsa dolgokról beszélt, de a herceg vendégei ügyet sem vetettek ezekre a pletykákra és vidáman mulattak tovább.

Azon a napon, amelyen a szörnyű eset történt, délelőtt csónakáztak, délután pedig bájos pásztorjátékot rendeztek. Valóban elbűvölő és bájos volt a délutáni mulatság. A park árnyas lombjai alatt, nyírott gyepszőnyegen állott fel a társaság. A hölgyek pásztorlánykáknak, az urak pásztoroknak öltöztek és halkán dudoltak egy pehelyfinomságú dalocskát. Mindez néhány percig tarthatott, majd ezüst csengetyűk kristálycsilingelése hallatszott és két nyírott bokorfal mögül előlépkedtek a báránycsapatok. Megjelenésük elbájoló volt, gondosan fűrésztöltött és göndörített gyapjuk aranyosan csillogott, karcsú lábukon csörgőt, nyakukban bodros kék szalagot viseltek. És nyomukban édesen libegett a hercegnő, aki mandolint pengetett... aztán következett a kedves kis vicomte, aki furulyázott. A hercegnő hangosan énekelte a báránycsapatok mögött a pehelyfinomságú dalocskát:

A természet ölen
Vidáman élek én,
Nekem zöldel a virány
Pásztorleány, kis pásztorleány.

A báránycsapatok tétován, bután álltak, aztán az egyik kényszeredetten lehajtotta a fejét, a smaragdzöld pázsitot harapdálta.

- Elragadó, - sóhajtott föl egy kivágott ruhájú pásztorleányka.

- Elragadó, - mondta a mögötte álló pásztor és megcsókolta patyolatvállát.

És ekkor a kapu felől zúgás, vad kiáltozás hallatszott. Harisnyás inasok, szolgák jelentek meg a parkban halálrariadt arccal kétségbeesve:

- Lázadás, - ordították - a forradalom, meneküljünk...

A finom társaság dermedten sápadozott egy pár pillanatig, majd egyszerre többen is fordultak a kedves kis vicomtehez, aki egyébként tábornoki rangot viselt.

- Védjen meg bennünket.

A vicomte keserű mosollyal mutatott tornyos olasz kalapjára, lenge selyemgallérjára és felpántlikázott görbevégi botjára; hiszen még kardja sincsen.

Most hallani lehetett, amint beszakítják a kastély tölgykapuját... a kaszás, kapás, fustélyos parasztok ordítva özönlik el az udvart, a lépcsőket... néhányan a park felé is tartanak.

Egy kövér pásztor futásnak eredt, a társaság többi tagjai is eliramodtak és csak a göndörszőrű, elbájoló báránycsapatok maradtak a smaragdfűvön.

A park cserjésbe olvadt, a cserjés pedig mély erdő felé hömpölyögtette üdezőld lombjait.

Estefelé az erdő szélén, csipkebokor alatt rátalált a vicomte a hercegnőre. A szép asszony a fűvön ült és könyei halkán peregtek. Összekarcolták az ágak; mezitelen válla is vérzett.

- Hercegnő, - mondta a vicomte mély meghajlással, - ha megengedi...

A hercegnő a fűre mutatott:

- Tessék! Én úgy se tudok tovább menni... irtózatos...

Beszélgettek, aztán mégis föllállott a hercegnő, mert a kedves kis vicomte, aki egyébként tábornoki rangot viselt, összetett kézzel kérte, hogy ne szolgálta ki magát a borzalmas csöcselék haragjának. Előbb karonfogva haladtak az erdei ösvényen, később mégis el kellett szakadniuk és csak nyomon követhették egymást. Az ösvény véget ért, már a rengetegben jártak.

- Éjfélig meg se állhatunk, - mondta a tábornok - és hajnalban folytatni kell az utat... arra befelé, a hegyek között még nem örültek meg a parasztok...

- Nem birom, - csuklott föl a hercegnő, de azért bukdácsolva, halálraváltan és feldulva lihegett előre. Selyemcipellője, amely oly könnyű volt, mint egy légies dalocska, szétfoszladozott a köveken és amint egy nagy sziklán kapaszkodott fölfelé, kihasadt mind a két rózsaszínű selyemharisnyája. A nap ferdén hulló utolsó sugaraiban gyöngyházzsínűen jelentek meg édes szép párnás térdei. A vicomte szívszakadva látta, hogy a gyöngye térdek, amelyekre oly sokszor gondolt epedve, véreznek... Pedig ő maga sem volt külön állapotban. Szattyánbőr saruja, mellyel annyira rangosan lépkedett a csiklandós pázsiton, rongyokban lógott; már percek óta érezte, hogy a harisnyája is elszakadt és a maga bőrén jár.

Éjfél felé megpihentek. A hercegnő sírt, fázott, félt, de azért vacogó foggal, zokogva is elszenderedett a halálos fáradtságtól. Mellette még virrasztott egy kis ideig a tábornok. Fejét ökleire hajtotta és a szive ismét majdnem kiszakadt. Hányszor óhajtotta, hányszor imádkozott, hogy csak egyszer pihenhessen a hercegnő oldalán egy fedél alatt. És most... milyen szörnyűség... egyazon lombsátor alatt nyugosznak, egyazon kőpárnára hajtják vérző fejüket.

Hajnalban, amint napnyilak tűzdeltek át a lombok között, riadtan ébredtek és lopva, szégyenkezve tekintettek egymásra. Rongyosak és piszkosak voltak mind a ketten. A hercegnő harisnyái végleg elszakadtak, lábujjai kikandikáltak a cipőjéből, tornyos hajdísze szétrombolva feküdt mellette.

- Vicomte, - mondta és zokogott. - Vicomte, ne vessen meg... én meghalok a szégyentől.

- Madame - felelte a tábornok és a maga rongyaira mutatott - csak én szégyenkezhetem.

Udvariaskodtak, finoman elbeszélgettek, aztán fölsóhajtott a hercegnő:

- Nincs egy kis rizspora uram?

- Fájdalom, nincs, - sajnálkozott a tábornok - itt a hátunk mögött egy kis patakot látok: abban megmosakodhatunk. Rousseau úr azt mondja, hogy vissza kell térnünk a természethez. Azt hiszem, eldobhatjuk rongynak nevezhető harisnyánkat és cipőinket is.

A hercegnő eldobta hamis hajból készült hajtornyát, megmosta szőke haját, festéktől ragadós arcát.

Pirulva, minden lépésnél fölszisszenve, mezitelen lábakkal indult meg. A tábornok is mezitláb lépkedett, de mit sem érzett a hegyes kövek és tövises szúrásából, annyira elragadta a hercegnő bája.

- Elragadó, - suttogta és az asszony üde arcát, símán csillogó haját bámulta - asszonyom, ön valóban gyöngye nemének: még a szörnyűség poklában is elragadó...

Reggel felé kis falut pillantottak meg a völgyben.

A kertek alatt haladtak, a tábornok gyümölcsöt lopott és mind a ketten boldogan harsogtatták fogaik között a zöld almát: sohase tudták, hogy ilyen jóízű dolog is van a világon.

Egy veteményes kert szélén madárijesztő állott. A vicomte leszedte róla a vedlett, foszladozó kabátot:

- Szíves engedelmével uram - mondta barátságosan és fölakasztotta reája a maga ringy-rongy selyemgallérját.

A falu vége felé egy kerítésen ruhák száradtak, asszonyi holmik, jó vastag házi szőtt ingek és kimosott szövetszoknyák. A tábornok kiválogatott néhányat közülük és a hercegnőnek nyújtotta.

- Most már garderoobja is van asszonyom, - szólt finoman és ezen mind a ketten elmosolyodtak.

A hercegnő toalettet csinált egy bokor mögött és a tábornok olyan elragadónak találta, hogy megfeledkezett az etiketről és füttyüreszni kezdett.

Délben két paraszttal találkoztak. A parasztok nagyon elcsodálózkodtak rajtuk:

- Hát ti miféle szerzet vagytok?

- Vándor muzsikások... - felelt alázatosan a tábornok.

- Honnan jöttök?

- Arról ni!

- Igaz-e, hogy már nyúzzák az urakat?

- Igaz.

- Hogy a herceget nyársra húzták?

- Azt nem tudjuk.

- Hogy a hercegnőnek levágták a fejét?

- Az nem igaz, - mondta meggyőződéssel a vicomte és tekintete boldogan legelt az asszony sugárzó szépségén.

- Nohát, - emelte föl a füttykösét az egyik paraszt - majd mi leütjük - arra felé igyekezünk, mi is akarunk az urak véréből inni.

- Sok szerencsét, - mondta a kedves kis vicomte s a parasztok röhögve mentek tovább.

Alkonyatkor egy kis majorhoz értek. Ütött-kopott volt a ház meg az istálló is, a kerítésnek csak itt-ott volt nyoma. A hercegnő szörnyű éhségről panaszkodott, így hát a tábornok elhatározta, hogy kenyeret kér a majorban, akármi történik is.

Fogatlan kutya ugrott elébe és ráncosképű, fogatlan vénasszony lépett ki a konyhából.

- Jó estét anyó, - köszönt a kedves tábornok és mélyen meghajolt - örülök, hogy jó egészségnek örvend.

- Mi járatban vagytok?

- Vándor muzsikások vagyunk... nagyon megéheztünk... énekelünk egy sort egy kis kenyérért.

Az öregasszony süket volt, egy szót se értett, de azért rikácsolni kezdett:

- Csavargó népség vagytok, nem szerettek dolgozni, pedig milyen szépen megnőttetek. Bezzeg a becsületes, dolgos ember nem tud megmaradni, felfordul, mint az én fiam.

A vicomte pirulva hajtotta meg magát még egyszer és kérőleg nyújtotta ki a kezét:

- Egy falat kenyeret...

- Nem, - mondta az anyó - nincs kenyér... éhenkórászok vagytok... dolgozzatok... álljatok be hozzám, nekem úgy sincs senkim. Ha tudtok a tehénnel meg a birkával bánni, itt maradhattok, akkor lesz kenyér.

A tábornok a hercegnőre nézett és a hercegnő bólintott a fejével.

Egy fertály óra se telt el, ott ültek a ház végében a zöld pázsiton. Fekete kenyeret ettek és sajtot falatoztak.

Előttük egy pár birka ténfergett, meg két kis tehén harapdálta a fűvet.

A kedves kis vicomte lenyelte az utolsó falatot is, aztán halkán finoman dudolni kezdett egy pehelykönnyűségű dalt:

A természet ölen
Vidáman élek én,
Nekem zöldel a virány
Pásztorleány, kis pásztorleány.

A hercegnő könnyezve mondta:

- Csókoljon meg uram, mert megszakad a szívem...

És a tábornok vállára hajtotta szőke fejét.

Magyart temetnek.

Az ifiúr, aki az egyszerű, festett koporsóban feküdt megnyult orral, sápadt arccal és örökre hunyt szemmel, éppen három napja töltötte be a negyvenegyedik évét. Ifiúrnak szólította mindenki, mert a vidék sok szép hajadona között is vénlegény maradt, bajuszát, szakállát valami istenverte idegen módi szerint leberetválta, gyermekes arca szeliden mosolygott rendszerint, elvonultan élt, furcsa szokásai, bolondos passziói voltak: egyszóval illett neki az ifiúr.

Most, hogy a férfikor napsugaras nyarán búcsú nélkül elköltözött, élete mulásán nem ütközött meg senki különösebben. Bent a nagyszobában, ahol utoljára aludt a rozoga, régi házban, be volt sötétítve a legyek miatt és a két mártott faggyugyertya mellett csak néhány öreg paraszt-asszony lézengett. Hanem azért odakint, a poros, elvadult kiskertben, a hullott vakolatú oszlopos tornácon elég sokan izzadtak a zsinóros, vastag fekete posztók alatt. Az ifiúr távoli rokonai, a letűnt család egykori barátai eljöttek becsületből, csak éppen tisztességből, hogy elkísérjék sirjáig a régi és régen híres ház utolsó gazdáját. A finom por beszállotta a menték vállát, karját, a kikent csizmákat hamvassá változtatta és az urak homlokukat törülgették lepedőnyi zsebkendőjükkel.

- Adjon isten, - dörmögte egy szuszogó vastag úr, akinek olyan piros volt hátul a nyaka, mint a kakas taréja - ez ugyan szomorú alkalom a találkozásra.

A köszöntést egy szelid, félszeg, szőke ember fogadta:

- Bizony, szomorú, nagyságos uram, - vélte szerényen és jobbról-balról megpederintette kajla szalmabajszát - különösen, ha meggondoljuk azt a körülményt, hogy egy ilyen terebélyes, szép család...

- Igen, igen, hát úgy bizony, nekem még rokonom is volt... persze csak amúgy, szegriüvégrül...

Elnézegették a poros dudvákat, hallgattak, talán gondolkoztak is egy keveset, aztán megfordították a beszéd szekere rudját.

- Elkelve egy kis eső, - sóhajtott a szalmabajszú és a vastagnyakú keserűen toldotta meg:

- Nekem már elkésett, egy cső tengerim se lesz...

Mások is mindenféle ügyes-bajos dolgokról beszélgettek, politikáról, miegymásról; szidták vagy dicsérték Stefi grófot, találgatták, hogy Kossuth mire készül, lesz-e valaha változás vagy csak örökre cikkelyekben és feliratokban fog harcolni a magyar... sőt akadtak olyanok is, akik pár szót ejtettek az ifiúrról is.

Közben megjött a pap is a ministránsokkal, meg az énekes gyerekekkel.

Utat engedtek neki, levették a tollas kalapokat és nemsokára felcsendült az énekesek éretlen hangja. Hosszan, elnyújtva énekelték a latin sorokat és oly vékonyan, hogy tübe lehetett volna húzni a gajdolásukat. Minden rendjén ment: a pap vastag hangon mormolta az imádságokat, a búcsúztatót, hamisan énekelt és mikor beszórta szenteltvízzel az előtte nyugvót, az egyik faggyugyertya sercegni kezdett. Aztán elvégződött minden imádság, ének, a koporsót beszögezték, az ifiúr néhai játszótársai vállukra emelték, óvatosan leeresztették a saroglyátlan szekér szalmájára: a menet is megindult.

Messzire kellett menni, mert az ifiúr háza messzire esett a temetőtől.

A fehéringes gyerekek, akik mezitelen lábukat boldogan fűrésztöttek a forró por lisztjében, takarékoskodtak hangjukkal, hogy szépen fussa a hosszú úton és a végére is maradjon, a koporsó után ballagók pedig végnélküli históriákba kezdtek. A köpcös nagyságos úr párosan haladt a félszeg szőkével, kinek ádámcsutkája magasan kiállott gallérja fölött.

- Bizony, bizony, - mondta az ádámcsutkás - hát így van az...

- Hát így van az... de azt kérdem én, hogy miért van így, ha másként is lehetne?

- Már hogy tetszik érteni?

- Úgy, hogy miért kellett ennek a gyereknek úgy meghalni, mint egy kutyának, miért jutott mindene dobra, miért nem vett feleséget, miért nem plántálta tovább nemes családja magvát... ezt kérdem én!

- Ki hogy születik... a nagyságos úr megboldogult öccse szerencsétlen passziókkal jött a világra. Ha jól tudom, előbb komédiásnak ment, aztán meg piktor lett belőle.

- Ez a bolond mesterség juttatta ide... mikor meghalt az apja, isten nyugosztalja, az is furcsa természet volt, mindenféle pilulákkal kuruzsolta a parasztjait, pénzzé tette a fele földjét, aztán elkódorgott Bécsbe, onnan meg tán Rómába is, ha ugyan igaz... egy garas nélkül jött haza, még a bajuszát is otthagya világcsúfjára. Akkoriban mondtam neki: na, öcsém, most láss a munkához, nézz valami derék lány után. Hát egyiket se tette! Hevert egész nap, meg valami istenverte festékeket kengetett, nagyokat sóhajtozott, biztosan valami idegen asszonyszemély után. Nem lehetett vele okosan beszélni, otthagytam...

- Hallottam, hm, - köhintett a szalmabajszú - hogy hát izé... a végén már éhezett is...

- Nono, - mondta a pirosnyakú kissé sértődötten - a mi fajtánk sohase éhezett... hanem az meglehet, hogy az ifiúrnak kevés volt a harapni valója...

- Nagyon szegény volt.

Néhány öreg nemzetesasszony is ballagott az urakkal az ifiúr után. Egy gyöngyös főkötőjű sovány hölgy egyre csóválta a fejét:

- Hogy minek is adta a fejét ilyen mesterségre... a bolondos.

- Nem csoda, - mondta a társnője - a nagyapját fiatalember korából ismertem, az meg az órákkal volt megakadva: volt vagy harminc klepsidrája; mind egyszerre ketyegett.

- Hát jól van, ha már bolondnak született valaki, oszt mindig csak festeni akar, mint valami kóbor talián piktor, - de miért nem nézett a cselédei után, vagy miért nem vett asszonyt?

- Nem kellett annak az úrféle, csak a parasztokkal tudott elkomázni... Urilányoknak feléje se nézett: azt mondják, hogy a szolgálójával élt... ott megyen, ni!

- Melyik az?

- Az a bumfordiképű azzal a gyerekekkel.

- No, azt ugyan kiválasztotta.

A bumfordiképű parasztasszony szélről, hátul ballagott. Baboskék ruha volt rajta, rendesen piros arca halovány, két nagy szeme veresre sírt. És a fején pipipiros kendő: feketét nem merészelt kötni, mert félt, hogy lerántják róla... neki nem szabad az ifiurat gyászolni. Karján csenevész gyerek tapsikolt; a menet elején ragyogó kereszt felé röpködött.

- Ne tapsikolj, - súgta neki a piroskendős - inkább ríjjál, ríjjál, mert most viszik hótt apádat.

Mikor aztán tovább ugrándozott a fiúcska, szerelmesen nézegette halálighű kutyaszemével és fősóhajtott:

- Ojjan e', mint az apja, szakasztott ojjan.

Nehéz gyaloglás után elérték a temetőt, a temető nyitott sírját.

A köpcös, pirosnyakú nagyságos úr még mindig lázadozott:

- Hogy ilyen bolond dologra adja magát valaki... élhetett volna kedvére.

A pap imádkozni kezdett, az énekes gyerekek oly magasan kezdték a búcsúztatót, hogy cérna-hangjuk már csak úgy szelte a forró levegőt. Levett kalappal, fojtott hangon társalogtak tovább az urak. A piroskendős parasztasszony illő távolból tekintett a fekete mentések felé. Fáradt karján egyre ugrándozott az ölbéli gyerek, de még sikongani, meg nevetni is merészelt: a kereszt tetszett neki olyan nagyon.

Anyja betapasztotta veres kezével a száját, és amíg a tűnő koporsóra nézett megszakadó szívvel, könnyezve suttogta:

- E' is ojjan bolondos, mint az apja vót, szakasztott ojjan.

Amikor az első lapát rög megdübörgött a leeresztett deszkaládán, így szólt az ádámcsutkás tekintetes úr:

- Bizony kár érte...

- Kár, - mondta a köpcös nagyságos és a koporsón megdobbant a második lapát föld.

- Ha már mesterséget választott...

- Hát tisztességes mesterséget választott volna.

- Nemes embernek nem is való az ilyesmi - suttogta a szalmabajszos és a göröngyök már tompábban görögtek lefelé a gödörbe.

- Igen, igen - helyeselt a pirosnyakú köpcös és lehajolt egy rögéért.

- Inkább asztalos vagy bognár, nyerges vagy timár lett volna belőle - mondta fojtott hangon a kajlabajszú tekintetes és ő is felvett egy göröngyöt.

- Nem tett volna ekkora szégyent velünk! - válaszolt a kövér nagyságos vörös arccal, aztán a koporsó fölé dobta a hantot.

- Nem bizony! - sóhajtotta a másik és ő is a gödör felé lódította a szétporló fekete földdarabot.

A kis hülye.

1.

Az útra kihajolt egy rózsafa ága és az ág végében lankadt levelek között sárga virág bólogatott, mint valamely bánatos szőkefürtű fej.

Vöröshajú, nagypápaszemes kisfiú jött az úton, megállott a rózsatő előtt, nézte, nézegette a hajladozó sárga virágot... a fejét is féloldalt hajtotta, annyira gyönyörködött benne. Aztán fölpipiskedett, behunyt szemmel szívta a rózsza hervadásszagú bús illatát. Majd zsenge rózsalevelet tépett, apró lyukat szakított a kis zöld levél közepén és félszemét lehunyván, ezen a szerszámon át kukucskált az égre, a virágos kertre és a távoli nagy ház felé. Mikor ezt is megunt, színes kavicsokat szedett, percekig bámulta, mint sürögnek a hangyák egy dongó holtteste körül, halkán füttyüreszni kezdett és elindult a köszmétebokrok között. A füttyüreszésből dudolás lett és a vöröshajú szeliden zümmögött egy dalocskát, amelyet maga talált ki a maga mulattatására:

Kis madár, kis madár,
Pintyőke madár,
Dalolj már, dalolj már
Pintyőke madár...

Az utolsó sort már csak magában suttogta. Dobbanó szívvel, lélegzetviassafojtva állott meg; három lépésnyire tőle, a mogyoróbokor zsenge ágán szürketoollú madár ringatózott. Apró, fényes fekete szeme megcsillant, aztán dalolni kezdett finoman, halkán; mint egy kis üveghegedű sírása, olyan volt a hangja.

A kisfiú kitátotta a száját, fejét ismét féloldalt hajtotta és oly boldogan hallgatta a madarat, hogy pápaszemét könnyek nedvesítették meg.

Aztán egyszerre csak hirtelen elhallgatott a mogyoróbokor szürke dalosa és riadt rebbenéssel eltűnt a lombok között... A kisfiú háta mögött, a kerti úton kiáltozó, sikongó, maszatos gyermekereg viharzott: egyenesen feléje tartottak valamennyien. Elöl egy kislány vágatott, mint a szélvész. Harisnyája lecsúszott, fekete haja kibomolva lebegett utána, piros képe foltos volt a gyümölcslétől és éles hangján egészen közélről kiáltotta:

- Mit csinálsz, te tátott szájú?

A vöröshajú úgy érezte, mintha egy marék éles, apró kavicsot vágta volna az arcába; kezével elhárító mozdulatot tett.

- Ne félj, - kiáltotta egy villogó szemű fiú - nem bántunk, érted jöttünk. Gyere velünk tolvajzsandárt játszani.

- Nem... ne-em, - felelt a vöröshajú tétován.

- Gyere hát... beveszünk tolvajnak magunk közé... mit csinálsz itt magadba?

- Játsszom...

A gyerekereg kifujta már magát, a feketehajú kislány türelmetlenkedett:

- Gyertek, - mondta - ha nem jön, hát itt marad... nem látjátok, hogy milyen kis hülye.

Zergelábai után már porzott az út és a többiek is száguldva követték. Amint egyenkint elviharzottak a vöröshajú mellett, vállára ütöttek, nyelvüket öltötték reája vagy hirtelen oda-kiáltották egymásután hatan is:

- Kis hülye, kis hülye, kis hülye...

Egyesek vissza is fordultak és már a kert végén robogott a vad sereg, mikor még mindig végigzengett a fák között a kiáltás:

- Kis hülye, kis hülye!

2.

A fák öregebbek lettek tíz vagy tizenkét esztendővel, és egy júliusi estén lampionok égtek a kertben, hegedűk zengedeztek, tarkaruhás lányok csilingelve kacagtak, ifjú és öreg urak daloltak.

A vőlegény eltűnt egy negyedórára az éjféli időben.

Kistermetű és vékonycsontú volt, haja vörösen fénylett, vékony orrán pedig vastagüvegű, nagy pápaszem ült. Hátratett kézzel, halkán lépegetett a kerti úton. Szemét hunyorítva nézte, mint szállnak ezüstös párák a bokrokra, a patak felé lejtő mélyebb részekre. Messziről zsongott a muzsika utána. Testében boldog nyugalmat érzett és ajka egy verset kezdett mondani, egy verset, amelynek sorai most ébredtek szívében:

Mélyfekete tó felett
Suhant egy fehér madár,
Bánatos fehér madár...

A köszmétebokrok között haladt és amint távolról vidámabb, frissebb zene pattogott utána, egyszerre abbahagyta lágyan ringó új versét: régi együgyű dalocskáját kezdte dudolni:

Kis madár, kis madár,
Pintyőke madár...

Mikor kigyönyörködte magát a holdban, a hold körül úszó ezüsfátyolban, a fák csipkéiben, megfordult, halk, szolid léptekkel sétált visszafelé. A színes papírlámpák méla foltjai lengedeztek a távolban, a nagy ház előtt a terráson karos gyertyatartók között színesen kavargtak az asszonyok és a vőlegény tovább dudolta:

Dalolj már, dalolj már
Pintyőke madár...

Mégis, hirtelen megállott. Szíve megdobbant, szája nyitva maradt: három lépésnyire tőle, a vadrózsabokor alatt, a kis padon egy fehérruhás lány zokogott, a menyasszonya. Karcsú, feketeruhás fiatalember hajolt fölébe és a nyakát csókolgatta:

- Ne sirjon, - mondta és a hangja úgy szólt, mint egy mély gordonka, - ne sirjon, tudom, hogy engem szeret mégis...

- Téged, - csuklott föl a feketehajú lány szava, - csak téged foglak szeretni örökké... azt a vöröshajút utálom.

- És mégis, hogy meg kell lenni...

- Meg, - sirt a leány és csipkekendőjét tépdeste, - anyám azt mondta, hogy kidob, ha nem megyek hozzája.

A vőlegény állt gyöngye lábain, fejét félrebillentette a végtelen fájdalom, egy percig szédülve tétovázott. De a következő percben már tudta, mit kell cselekednie. Odalépett a padhoz és halkán mondta:

- Hallottam mindent, de nem haragszom. Nem akarom, hogy boldogtalanok legyetek miattam. Holnap visszaküldöm a gyűrűt... legyetek boldogok... szeressétek egymást.

Azzal szép csöndesen otthagyta őket.

A feketehajú lány fényes szemében régi, gyermekkori vadság tüze lobogott. Türelmetlenül mondta a férfi felé nyújtott ajakkal:

- Csókolj! Csókolj, mert ilyen boldog még sohasem voltam!

A férfi egy pillanatig tétovázott, a távozó után mutatott:

- Most...

- Ne törődj vele, - ujjongott föl a lány és átkarolta szerelmese nyakát, - hiszen olyan... olyan kis hülye úgyis.

3.

Mégis kapott feleséget.

A zsugori boltos lányát adták hozzája. Nem volt szép a lány, de jó asszony vált belőle. Szőke, nagycsontú volt, ritkán nevetett, sohasem sírt, a házat, rendben tartotta, ügyelt férje egészségére, a vagyont megtízszerezte. Hét gyermeket szült és mind a hét reája hasonlított, egy se akadt köztük vöröshajú vagy rövidlátó. Gyermekait gondosan fölnevelte, a fiúkat szárnyukra bocsátotta és mikor három leányának is szerzett vőlegényt, abbahagyta működését, miként egy gép: ötvenegyedik esztendejében megállt a szive.

A temetés után gyászruhásan, szelid léptekkel lesétált a kertbe a vastagpápaszemes öreguracska. Haja már nem ragyogott rőten, felemás volt: vörösseszürke meg tiszta fehér. Szíve halkán pengett, mint egy kopott aranypénz, fejét oldalt hajtotta a fáradtságtól és bánatos elmélyülésében. Mégis elringatózott a kert szelid szépségein. A tök sárga virága úgy virított feléje, mint a gyermekszobák éji mécsvilága, ezüstös csilingeléssel, lenge ívben tengelicek röppentek el feje fölött, kármínpirral nyári almák intettek a mélyzöld lombok közül. Nesztelenül érkezett el a jázminbokrokhoz és hirtelen megállott, mert zajos beszédet hallott. Hét gyermeke ült a padokon, mint hét fekete holló.

Nagycsontúak voltak és szennyesszőké, hidegszeműek.

- Az anyai részt ki kell adnia, - mondotta nyugodtan a legidősebb leány - minket, nagykorúakat megillet.

- Igen, - felelte a legöregebb fiú - de nehézségeket is támaszthat... mert senki se tudja bizonyítani, mit hozott anyánk a házba.

Most többen is szóltak egyszerre, de hirtelen elhallgattak. A hollók apja nesztelenül kilépett a bokrok mögül, kezét önkéntelenül fölemelte a hideg szavak ellen:

- Ne vitatkozzatok, - szólt tétova hangon - nem szükséges... Mindenem a tiétek: mindent nektek adok. Én már úgy se tudok örülni a vagyonnak... csak ezt a kertet tartom meg, aztán a kerti házikó is elég lesz nekem - pénzt is csak annyit tartok vissza, amennyi éppen kell.

Megfordult, elment.

A hollók zavartan, de boldogan ültek.

Sohasem értették meg az apjukat: most se tudták követni szíve dobbanását. Csak a legfiatalabb lány gondolkozott el egy kisé és gondolatát ki is mondta félénken:

- Apa... olyan nemesszívú ember...

Erre mindnyájan fölemelték a tekintetüket: összenéztek. Nem szóltak egy szót se, de szájuk szögletén furcsa, meghatározhatatlan mosoly formájában ott ült, amit annyiszor hallottak másoktól. Hét ajkon hétszer:

- Kis hülye... kis hülye... kis hülye...

4.

A fák egyre öregebbek lettek, az öreg almafákat ki kellett vágni és a kertben még egyre sétált hátratett kézzel a vastagpápaszemes kis ember. Nyáron át sokszor megzavarták szelid mulatóságát, mert a régi fák alatt gyermekek serege tanyázott: ide jöttek játszani az unokák. Mindenféle fajtájú volt köztük, ébenfekete, szenyesszőke, gesztenyebarna, szalmasárga, csepűhajú, de rőtfejű, rövidlátó egy se akadt. Valósággal birtokukba vették a kertet, üvöltöttek, fára másztak, veszekedtek, az öregapjukkal nem is törődtek. De azért a pápaszemes emberke továbbra is szeliden sétálgatott, mosolyogva nézte, mint fosztják ki almafáit és cukrot meg apró játékokat osztogatott közöttük: egyformán részleltette kegyeiben valamennyiüket.

Hanem egyszer, egy szép nyári napon megremegett a szíve, amint a gyereksereg felé közeledett. A porban egy rőtfejű apróság játszott közöttük. Talán kétesztendő lehetett és a színes kavicsokat olyan közel tartotta a szeméhez, hogy a többiek hangosan nevettek:

- Nézzétek, - mondta egy nagytorkú fiú - kavicsal törüli az orrát.

Az öreg ember halkan a gyerekek közé lépett.

- Úgy-e, ez a Margit néni kisé, - szölt szeliden és ölébe vette a vöröshajút - szépen megnöttél, kicsikém.

A kis vörös a nyaka köré fonta vékony karjait és úgy meült a nagyapja keblén, mint egy madárka. Az öregúr elindult vele szép csendesen és körülsétálta a kertet. Egy szót se szólt hozzá, a gyerek se mukkant, csak nézett a világba furcsa szempárjával. Nem mulattatta semmivel, cukrot is elfelejtett neki adni. Mégis, délben alig tudta tőle elválasztani a dajka. És délután, meg másnap újra kezdődött a barátkozás: a rőthajú, mikor végre két lépésnyi távolból fölismerte az öregurat, kitérta a karját és feléje igyekezett, csúszva, négykézláb, döcögve. Így folyt ez egész nyáron át és ősszel, mikor egy távoli városba vitték a kis vöröshajút, nagyapa úgy érezte, hogy jobb lenne téli álomba szenderülni, akár az almafák meg a körtefák, az egész kert összes növényei szokták. Karácsony előtt olyan erős vágyat érzett utána, hogy szükös hópénze javarésztét játékokba verte és elutazott a távoli városba. Pedig tudta, hogy nem látják szívesen.

Nyáron már vastag pápaszemmel jelent meg a kis vöröshajú a régi kertben. Hallgatagon botorkált a többiek között és csak a nagyapja felé röpdösött vézna karjával. Az öregúr vele töltötte az egész napot, karján hordozta és mikor néha megcsókolta, összekoccant a két vastag pápaszem domború üvege. Beszélni nem sokat beszéltek, inkább csak nagypapa suttogott egy pár szót néha; a kisfiú még mindig nem tudta a hangzókat egymás mellé illeszteni. Az anyja könyes szemmel jósolgatta, hogy talán sohasem szólal meg, a gyereksereg meg egyszerűen kis némának nevezte. A vastagpápaszemes öregúr mégis érthetett a nyelvén, mert megtanította a lyukas levelecskéken át kukucskálni, színes kavicsokból figurákat rakni, hátratett

kezekkel szeliden sétálgatni. A többi unokák őszinte irigységére malmot csinált neki a kis patakra, kocsit fabrikált cérnagurigákból és cséplőgépet üres dobozokból meg drótokból.

Egyszer éppen a karján ült a kis néma. Szeliden sétálgatott vele. A gyermek szorosan átölelte a nyakát, fejét nagyapa vállára hajtotta és féloldalt nézte a csipkés fákat, a bánatos rózsákat... Most hirtelen megállott az öreg úr: alig néhány lépésnyire előtte szürkeruhás madár ringott az ágon és harsányan dalolt. Percekig mozdulatlan maradt, aztán halkan egy régi verset kezdett mondani:

Kis madár, kis madár,
Pintyőke madár...

Kétszer is elzümögte a négy sort, mikor megmozdult a karján a kis néma, a madár felé nyújtotta ceruzaujjacskáját és öreges, döcögő hangon énekelni kezdte:

Tisz madáj, tisz madáj,
Pintőke madáj...

A kis öreg ember reája nézett és mintha egy hatvan esztendő előtti tükörbe tekintett volna: fölismerte benne önmagát. Vastag pápaszemét könnyek nedvesítették; halálosan sajnálta mindkettőjüket.

És a bokrok mögül hárman vagy négyen lesték a kis öreg embert: a legidősebb unokák voltak.

- Nézzétek, - mondta egy gimnazista fiú, - már megint azt a kölyköt hurcolja.

- Ezt szereti a legjobban, biztosan neki hagyja a kertet meg a kis házat.

- De hát mi tetszik rajta annyira? Miért szereti úgy?

- Miért? - csattant föl egy nyelves csitrilány. - Hát nem látjátok, hogy éppen olyan kis hülye, mint ő, éppen olyan kis hülye...

Pelikán.

A vicinális pipacsos meg buzavirágos gabonatóblák között futott, a város felé. A mozdony úgy fujtatott a mélyen bevágódott sineken, mint valamely engedelmes, derék kis paripa a dülőlúton és a régimódi kocsik játékszerekhez hasonlatosan gurultak utána. Bent az egyik kocsi fülkéjében egy riadt tekintetű furcsa kis fekete ember ült. Fejét gyorsan kapkodta, fürkészve nézegette szomszédait, mintha attól félne, hogy kitalálják titkát, hogy összeesküdnek rejtett kincse ellen. Sovány térdein valóban mint kincset, szorongatott valamit. Kinőtt, régi női kabátba és nagykendőbe volt csomagolva a drágaság; egy sápadt arcú, bámészszerű, bamba kis fiú, akinek csaknem élettelenül lógott le keze, lába. A gyermek néha köhécselt és a furcsa kis ember ilyenkor még jobban magához szorította, mintha félt volna, hogy elrepül karjaiból.

Mikor belépett a kalauz és a jegyeket kérte, a kis ember izgatottan hadarta:

- A gyereknek nem kell jegy? Ha kell, hát szívesen váltok neki, csak tessék szólani.

A vasuti ember végignézett az árva jószágon:

- Nem kell - mondta jószívvvel - még nagyon kicsiny. Aztán meg úgyis az ölébe tartja...

- Mert ha kell, váltok én szívesen - erősködött tovább az emberke - ez is ember lesz ma-holnap... a gyerekek gyorsan nőnek.

A kalauz kiment, az utitársak meg részvétellel, szomorkodva nézték a gyermek fénytelen szemét, pergament bőrét, sovány hegyes orrocskáját. Riadtan látta mindezt a kis ember és szinte a kezével akarta elhárítani a sajnálkozó tekinteteket. A torkát köszöri, aztán odafordult a szemközt ülő kövér úrhoz:

- Ugy-e, helyes kis fiú, kérem szépen?

A kövér ember álmosan bólintott, de a furcsa emberke most már ragaszkodik a mondani-valójához:

- Nálunk is mindenki szereti - mondta erőltetett mosollyal - mert nem ilyen csendes gyerek ez kérem szépen... még ugyan jókedvű! Sokszor csak úgy cseng a ház a szavától. Énekelni is tud ám, kérem...

Tekintete fürkészve futott körül: az arcok mind fásultak voltak, de azért elárulták, hogy az utitársak egy szavát sem hiszik. A gyermek ványadt kis képe, halott tekintete szinte kiáltva mondta: hazudsz, hazudsz...

Egy öregasszony, aki tojásos kosarat őrizett a térdén, mégis megkönyörült rajta:

- Hát - mondta - ügyes kisgyerekek néz ki a lelkem, de azért nem olyanfajta, akivel madarat lehetne fogatni.

Az emberke elgondolkozott, megcsipkedte a gyerek arcát, aztán csendesen, magát vigasztalgatva mondta:

- A városba megyek vele... a doktorhoz... pedig nincs semmi baja, csak a szomszédok nem hagynak már békében. Mióta az anyja meghalt, köhög egy kicsit szegényke.

Azzal a fiához fordult, szeliden beszélgetett vele, ígért neki fütyülős paripát, cukrot, kis kocsit... és álombaringatóan gügyögött halvány arca fölött, míg csak meg nem érkezett a kis vonat.

A város köves utcáján óvatosan lépkedett, minden lépésének kimérte a helyét, nehogy elbotoljék a hegyes, gonosz kavicsokban. Fönt, az orvos úr várótermében megint elmondta a fásult arccal üldögélő betegeknek mindazt, amit utitársainak előadott.

- Úgy-e, helyes fiúcska? - fordult egy asszonyához. - Nincs ennek semmi baja, olyan vidám gyerek, hogy na... csak a szomszédok kedvéért hoztam be; nem hagytak már nyugodni...

A tekintetek bágyadtan, részvétlenül mászkáltak a gyermek alakján.

A közelben egy rekedt hangú ember mesélt a szomszédjának:

- Gégerákom van, kérem szépen... tudom, hogy meg fogok halni, hiába...

A furcsa kis ember keblére szorította a fiúcskát és riadtan húzódott egy pár hellyel odább.

Mikor rájuk került a sor, különös izgalom futott végig rajta és habár gyáva ember volt, tartózkodás nélkül, bőségesen hadart az orvos arcába:

- Kérem alássan, nincs ennek semmi baja, kérem szépen, csak azért hoztam el, mert nem hagynak békén a szomszédok, mondták, hogy hozzam csak be... de tessék elhinni, nincs semmi baja.

Az orvos szánakozó tekintettel nézett végig rajta.

Ügyes kézzel gyorsan kibontotta a kisfiú kabátját, kendőit, elkomolyodva vizsgálgatta sovány tagjait, vékony csontjait, nyomorult mellkasát. Aztán hideg csillogású pápaszemén át a kis emberre meredt szürke szeme:

- Jó táplálkozás, rendes ápolás... akkor talán hamarosan magához jön.

A furcsa emberke megfeszítette agyát, hogy tökéletesen fölfoghassa az egyszerű szavakat:

- Oh, - motyogta - hiszen én táplálom, én ápolom, mióta az anyja meghalt. Reggel kávéfőzőnek, délután levest, este is kávéfőzőt, mint az úrigyerekeknek szokás...

- Nem elég, - szólt az orvos - ennek a gyerekeknek mindent kell ennie; sok tejet, húst, főzeléket. Ha teheti, vegyen mellé valakit.

Bágyadtan, álmosan feküdt a diványon a gyerek és a rézlámpa ciffaságait nézte minden különösebb érdeklődés nélkül. Apja remegve, félve nézte mintha el akarnák tőle rabolni. Hirtelen hozzája lépett, idegesen bebugyolálta, akár a vándorkereskedő féltett árúját, és keblére szorította. Kifelé indult:

- Nincs ennek semmi baja, - mondta rekedten - nagyon vidám gyerek. Csak éppen, hogy megijedt... nincs semmi baja...

Azzal elment.

Odahaza mosolyogva mesélte a szomszédoknak:

- Na, úgy-e mondtam, hogy nincs ennek semmi baja; azt mondta az orvos, hogy hamarosan magához jön...

Hanem azért fölfogadott egy paraszttasszonyt a gyerek mellé. És ettől a naptól kezdve háromszor annyit dolgozott, mint azelőtt. Éjjel-nappal a tűz mellett üldögélt a háromlábú széken, buzgón kalapált, lelkesen foltozgatta, javítgatta az öreg paraszttasszókát, a régi, rezesorrú nagy cipőket. Ha pedig éjszakánként kipirult arccal szinte, elalélt a fáradtságtól, halkan füttyülni, dalolni kezdett egy kis versikét:

Tej, hus, főzelék, főzelék,
Tej, hus, főzelék, lesz elég!

A pénz lassacskán gyűlt, de hát ez nem volt baj, mert a falusi emberek tejet, tojást, csirkét, babot, káposztát hoztak a cipőtalpalásért... és a kisfiúnak tej, hús, főzelék kellett, hogy hamarosan magához térhessen, hogy arcocskáján kiviruljanak az egészség friss rózsái. A csöpp konyhán reggeltől estig sürgött az öreg parasztasszony és tömte magát meg a gyereket. Mégis a fiúcska csak nagynehezen nyelt le egy-egy falatot. Arca bőre pergamentszínű maradt, szeme csillaga nem akart fölragyogni, ajka fakó volt, szavát ritkán lehetett hallani és csak ült, ült bágyadtan, bánatosan, szárnyaszegetten, mint egy kis öreg. Ha odakint zúgott a gyermekek lármája, ha fülsiketítően ordítottak a nyomorult paraszt-porontyok az ablak alatt, a kis ember szive összeszorult. Letette a kaptafát, benézett a gyermekhez, aki rendszerint a festett ládán üldögélt. Ilyenkor kedveskedve biztatta:

- Amott-e! Nézd csak, milyen szép sárkányt eregetnek. Szaladj csak te is, fogd meg a farkincáját!

- Ehe, ehe - köhécselt a fiúcska unottan és a mester szíven jeges hidegség csapott át. Visszafutott a műhelybe és még lázasabban kalapálta a faszögecskéket. Sarkantyúzta, nógatta is magát a kis dalocskával:

Tej, hús, főzelék... lesz elég.

Őszre fordulva, még gyöngébb lett a gyermek. Éjszakánként, mikor a parasztasszony ruhástól hortyogott az ágyon, a kis ember sokszor besurrant a szobába és a gyermek fölé hajolva hallgatta lélegzetét, leste szive dobbanását. Egyszer éjfélkor megint belopózkodott, hallgatózott... de mintha semmit se hallott volna. Rémülten ragadta ki a fiúcskát az ágyból, sovány bordáin át parányi szívét tapogatta. A szivecske halkan, elhalón kopogott.

Ekkor már nem tudott kétségbeesésén uralkodni. Nem is eszmélt rá, mit cselekszik, csak sietve begöngyölte a rövidinges gyereket, jó melegen becsavarta kendőkbe és keblére szorította. Aztán kirohant vele, mintha üldözőitől akarná megmenteni. A novemberi ködben végigfutott az utcán és lihegve, lázasan igyekezett a hegy felé. A kutyák mérgesen ugattak utána, de nem törődött semmivel, nem hallott semmit, csak futott, futott...

A hegy tövében még visszanézett.

Azután lázasan föl-föl a meredek ösvényen. Úgy igyekezett, mint aki árvíz elől menekül. És fönt, fönt a hegy tetején magasra emelte két kezével a kis fiút. Így tartotta nagyon sokáig.

Mikor hajnal felé hazakerült, maga sem tudta miért cselekedett így, de a gyermek még élt.

Ettől az éjszakától kezdve ő is köhögni kezdett.

Éjjelenként egyre pirosabban égtek arcán a fáradtság rózsái, szeme sokszor elborult és köhécselve énekelte:

Főzelék... lesz elég!

Karácsonykor, az éjféli misén följajánlotta Istennek a gyermeket és megfogadta, hogy szent embert nevel belőle.

És tavaszra mintha csoda történt volna.

A sápadtság lassankint tünedezett a fiúcska arcáról, néhány falatot jó étvággal evett, néha még el is játszadozott a műhelyben. A furcsa kis ember majd kiugrott rozoga, nyomorult bőréből, úgy örült a változásnak. Lovacskát, kardot, puskát, képeskönyvet vett a gyermeknek és szép napos vasárnap délutánoként keblére ölelte, sétálni vitte. Egyszer, amint a hegyre igyekezett vele, hirtelen szédülést érzett, le kellett tenni karjaiból a kis fiút. Leült egy lapos kőre, hosszasan, nehezen köhögött, halotthalavány lett. Tüdeje sipolt, szive féktelenül dobo-

gott a rémülettől és úgy nézett az előtte álló bábész, gyámoltalan gyerekre, mintha örökre búcsút kellene vennie tőle.

Másnap beszaladt a városba, fölrohant a doktorhoz.

Az orvos a fejét csóválta, hosszasan, komolyan beszélt hozzá, hogy hagyja most a munkát, éljen úgy, ahogy tud, feküdjön sokat a napon, az erdőben... A végén megint rámeredt szürke szemével a pápaszemen át:

- Hát így lesz-e?

- Így lesz kéremalásson, esküszöm uram...

Nagyon erősen fogadkozott, de hazafelé annyira elgondolkozott, hogy egyszer csak eszébe jutott a buta kis dal:

Tej, hus, főzelék, főzelék,
Tej, hus, főzelék, lesz elég!

És estére már a töke mellett ült; egész éjszaka kalapált.

A nyárvégi napokon már csak úgy lézengett, mint a beteg légy.

Egy hajnalon pedig, mikor végleg elgyötörte a köhögés meg a verejtékezés, csöndesen föl-zokogott. Gyöngé szívében fekete sejtelem ébredezett és úgy fájt a lelke, hogy nem tudott vízszintesen feküdni: azt hitte, már a koporsóban van. Fölkelt hát, meggyújtotta a tőkében a papírernyős lámpát. Dolgozni próbált, de sehogysem ment, annyi gondolat kínoztta. Akkor tiszta kalendáriumlapot keresett, plajbászt szedett elő, írni kezdett. Görcsös betűket rajzolt:

midőn Isten akaratából gyermekemtől...

Nem volt ereje tovább folytatni, három vagy négy vonalkát húzott a «gyermekemtől» után:

- - - -

És csak aztán írt még néhány szót:

kérem a jó embereket...

Hanem ennél többre már igazán nem ment. Arcát tenyerébe hajtotta és hosszasan sírt.

Másnap csodálatos álma volt. Láta a kisfiát, amint kipirulva labdázik és hatalmasakat sóz a bőrlabdával a társai hátuljára. Két perc se múlt el, hát a gyerek egyszerre fölcseperedett, éppen táncba indult felbokrétázva. A harmadik percben meg úgy forgatta a lányokat, mint a szélvész. Az ötödikben délceg katona volt az őrmesterek sárga strámfájával, három csillagjával a gallérján... valaki meg is szólította a szép legényt:

- Ájnye, őrmester úr, még szétrepeszti a bluzát a melle!

- Hát hiszen - mondta a katona - úgy nézzen rám, hogy engem a vérivel nevelt az apám.

A hatodik percben már házasember volt az álombeli fiú, a hetedikben meg vagy hat szép gyerek lábatlankodott körülötte...

Ez álomlátás megvigasztalta a furcsa kis embert. Ettől fogva éjjel-nappal ezeket az álomképeket látta maga előtt. Szinte egészen felvidult, és ha az éledő gyermek egy-egy idétlen kiáltással rohant be a műhelybe, nyomban pirosképű legény vagy őrmester képében tűnt elébe. Néha boldognak, nagyon is könnyűnek érezte magát.

A parasztasszony egy reggel hiába költögette.

Ezért hát szépen összepakolta a cókókóját, kevés kis rongy holmiját. Hátára vette a batyut és mikor elment a kisfiú mellett, lehajolt hozzá:

- Sírjál lelkem, - mondta - sírjál, mert meghalt az apád!

Azzal elment.

A gyerek nem értette ezt a beszédet. Gondolkozott pár percig, aztán mert idebent nyomasztó volt a csend, kívülről meg vidám gyereklárma hallatszott, szépen kiballagott az udvarra.

Kint ordítottak a kölykök, oly pogányul és annyi kéjjel, ahogyan csak a szabadban felnőtt gyerekek tudnak. Ordítottak és figyelemre sem méltatták a halott ember fiát, mert gyámoltalan és gyenge volt. A kisfiú meg nézte-nézte őket, epekedő szívvvel, vágyakozva. Néhányszor közéjük vegyült, de mindhiába. Hanem aztán, mikor egy pillanatra elült a lárma és a gyerekek körbe álltak, hogy kisorsolják maguk közül a hunyókat, meg a bűvókat, ő is megszólalt. Halkan mondta:

- Meghalt az apám!

A többiek hirtelen érdeklődve fordultak feléje:

- Mi? Mi az? Mit mondasz?

- Azt, hogy meghalt az apám! - ismételte a fiú jó hangosan.

Hirtelen ő lett a központja a körnek. A játszóközül egy se volt árva. Mindnek élt az apja... és pedig milyen egészséges apák voltak, kemény öklükkel mindennap megdöngönyözték a huncut kölyköket. A fiúcskának némi tekintélye kezdett lenni előttük.

Mindnyájan őszintén irigyelték.

Odabent szeliden mosolygott a kis furcsa halott ember.

A dalos madarak.

A színpad virágzuhatagos tavaszi kertet ábrázolt; rózsaszínű volt az egész táj és aranyos napfényben ragyogott. Elöl fehérterítékes kis asztalok, oldalt és hátul, a virággarmadák, vászonra festett Amor-szobrok körül tarkaruhás kar; lengeruhás hölgyek és frakkos urak vegyesen. A primadonna parányi, bokrétás kosárral a karján kipenderült és énekelni kezdte, amint a zenekarból fölbugyborékkolt vidáman egy fuvola:

Mink vagyunk a dalos madarak,
A himes tollú kis madarak...

A karból pedig visszafeleltek a tarkaruhás lányok:

Cin, cin, a madarak,
A dalos madarak...

Aztán a frakkos urak is valamivel mélyebben:

Pim, pim, a madarak,
A jó kis madarak...

Ilyen volt a színpad a nézőtér piros foteljeiből tekintve, de akik hátul állottak a karban, csak néhány puhafára szegezett vászonrongyot láttak, a sugó lebuktatott fejét, a karmester aggódó, sápadt arcát, azontúl homályos semmit, mert szemüket kegyetlenül vakította három meztelen-fényű reflektor. Ketten lengettek egy kis virágos kosarat egymás mellett: egy rózsaszínruhás fiatal, szőke és egy teltvállú, idősebb barna. Szemük fehérje különösen ragyogott a festék fekete karikájában, válluk, arcuk kimeszelve, képük két oldalán és ajkukon nyers vörös szín. Ringatják a kis kosarat, dalolnak mosolyogva szerény fejhangjukon és mind a ketten másra gondolnak.

Most, hogy a zene elhallgatott egy pár percre, beszélgetni kezdenek:

- Szúrás van a hátamban, - mondja a barna - a guta üsse meg ezt a színpadot, olyan cugos, hogy kiviszi az embert a szél...

A szőke elméláz egy kicsit és a vászonfalak semmiségébe bámulva sóhajtja:

- Óh... uram Istenem.

- Mit sóhajtozol... már megint arra a tüzrevaló uradra gondolsz.

Rózsaszín ruháját gyűrögette a szőke és a fejét rázta.

- Ne tagadd, majd megszakadsz utána... Pedig hiába: ott hagyott, most mással él, csináld utána te is.

A fényes kék szemek ragyogni kezdtek, a rózsaszínruhás még nagyobbát sóhajtott:

- Szúrást érzek a szívemben, - mondta - a gyerek difteritiszes...

- A Palika?

- A Palika.

Az idősebbik szurokszemét is nedvesség tette ragyogóbbá, de hirtelen megkoccant a karmester pálcája és gépiesen énekelni kezdték mind a ketten:

Bűbajos az élet így,
Mindannyiunk szive
Csak csacsogunk, csak kacagunk,
Biz Isten boldogok vagyunk...

A karok dalai összecsengtek, a primadonna trillái a karzaton visszhangoztak, a taps kereplője is megszólalt és a híres operett századik előadása oly símán pergett, mintha finoman olajozott rugókra és fogaskerekekre járt volna.

Az első felvonás után trikóban, piros tollbokrétával a fején, csörgődobbal a kezében, ott ólálkodott a szőkehajú a férfiak társasöltözője előtt. Odabent füttyültek, kiabáltak, nevettek, aztán kiugrott az ajtón egy magas fekete ember, francia pásztornak öltözve, virágos görbe bottal. Az asszony megfogta égszínkének lebernyegét.

- Pali, mondani akarok valamit...

- Hogy menjek haza... úgy-e?

- Igen... a Palika nagyon beteg.

- Már megint nem vigyáztatok rája.

- Vigyáztam, de difteritist kapott.

A francia pástor kínosan tétovázott, de aztán megszólalt egy csengő és az ügyelő sürgetve, keményen ropogtatta:

- Pásztorok... pásztorok! Gyerünk gyorsan balra!

Az égszínkének lebernyeg ellibbent a folyosón és a szőkehajú ott állott festékei alatt halott-halványan, piros tollbóbitával, a borvörös trikóban remegve.

A második felvonás díszletei még ragyogóbbak voltak. Halvány égen rezegtek a csillagok, a hold ezüstje rejtelmesen öntött el mindent és egy mély lápis lazuliszínű tó fölött tündértáncot jártak a fűzőldfátylas nimfák. A lugasokon fölcsillantak és kihunytak a kis színes villanykörtek, amelyek szentjánosbogarakat jelképeztek. Megérkezett a herceg is bánatos szívével és a zenekarban fájdalmasan szólalt meg egy árva hegedű. Érzelmesen festette alá a szerelem mély bánatát, majd nemsokára két-három hangon kibuggyant a keserűség az oboából is. A herceg, aki egyébként a tenorista volt, halkán énekelt:

Bűbájos nyári éj

Szerelemről regélj.

A szívem olyan nyugtalan, mardos a fájdalom...

És a lugasokban párosával eloszlott kar lágyan zümmögte vele:

Talan, telen, oly nyugtalan,

Bolond szívem, telen, talan.

A szőkehajú elbámult a tó partján. Mindezen bűbájból mit sem látott, de a hegedű szava megreemtette bolond szívét. Milyen szelid volt az a kis város, ahonnan ő jött. A kövek között kinőtt a fű és esténként éppen így zokogott az apja hegedűje. Minden reggel korán kelt, friss vízben mosta fehér arcát, iskolába járt, meg templomba, meg sétálni a kiserdőbe. Télen pompás meleg volt a kisszobában, szentjánoskenyeret evett, Jókait olvasta hozzá... Aztán egy tavaszon színészek jöttek. Ez a kegyetlen fekete ember is velük volt; ott lakott náluk, mert az apja szerette a komédiásokat. Jegyet kapott minden estére, a színház könnyekre indította, elragadta, annyira elbódította, hogy egy jázminvirágos éjszakán elszökött a komédiásokkal, a fekete emberrel. Azóta olyan sokfelé jártak, annyit éheztek, fáztak, de legalább szerették egymást. És most, hogy bejutottak ide a karba, a nagy színházhoz, az a lelketlen ember megcsalja. Szégyenszemre együtt él a szeplős Paulával... a gyerek meg otthon egy paraszt cseléddel, difteritiszben... itt meg kántálni kell minden este, mikor Palikának negyvenegyfokos láza van... nem lehet ezt soká kibírni.

A hold még élesebben sütött a világítószekrényből, lampionok sereglettek be és a cintányérok, triangulumokon, pikulákon betántorgott tréfásan a komikus dala. A kövér színész óriási csizmákban táncolt és harsogva zengte az országosan népszerű dalt:

Pimpamparé putypurutty!
Szivem azt mondja: kutykurutty!

A szőkehajú fájdalmasan sóhajtott még egyszer, hogy nem lehet soká kibírni, aztán megzördítette dobját és nekibuzdulva énekelt:

Szivem azt mondja: kutykurutty!
Bolond szivem putypurutty!

Amint a következő percben dobcsörgés közben masirozni kezdtek a trikósok, a szőkehajú összehalmozott a feketével.

- Láttalak, - mondta a fekete - már megint könnyörögtél neki.

- Csak a gyerek miatt... megmondtam neki, hogy difteritiszes.

- Aztán?

- Aztán nem szólt semmit... elment, jelenése volt.

- Gazember, mindig is az volt. Azzal az édes kisfiúval nem törődik, de még itt a színpadon is szorongatja azt a szeplőst. Az előbb is megharapta a vállát a lugasban; az a szemérmetlen meg olyat visított.

Mindaketten a lugas felé néztek: a kéklebernyeges pásztor ott ült a szeplős Paulával és a vállát csókolgatta. És még szólni sem lehetett ellene, mert az instrukció úgy hangzott, hogy a kar tagjai: *«pásztorok és nimfák a lugasokban szerelmeskednek»*.

A szőkehajú mégis fölcuklott.

- Borzasztó, hogy van szíve itt előttem, azzal a...

- Mondd ki, hogy ronggyal. Tavalyelőtt a direktorhoz járt, tavaly a titkárral lakott, aztán a sűgővel, most meg az uraddal... de nem fog sokáig kitartani mellette se, olyan komisz természetű van.

- És ezért - suttogta a borvörös trikójú - ezért hagyta el az én szép kis...

Az előírás, a zene üteme elragadta őket egymástól, a színpad tarkán kavargott, a dobok dübörögtek, a réztrombiták recsegetve dagasztották a legerősebb hangokat, a zürzavarba élesen vágtak a cintányérok: a herceget elválasztotta keserű sorsa az imádott leánytól. A második felvonás végét járta, a herceg meg az imádott leány bús lemondással dalolt, de a karból kicsendült a szőkehajú szopránja és vigasztalóan sejtette a harmadik felvonás vidám végét:

A sors elválaszthat minden párt,
Ám a csalódás meg nem árt.
Egy kis csalódás meg nem árt...

A függöny lecsappant és a tapsok utána peregtek egészen az öltözőig. Könnyezve rángatta le a cifra rongyokat, hogy még cifrábbakat szedjen magára, közben pedig tépte a szívét keserű kérdésekkel:

- Mit kellene tenni, - zokogta befelé - uram istenem, hiszen te is látod, hogy nem lehet ezt soká kibírni. Mit kellene tenni?

A kérdésre nem felelt senki. Köröskörül sok mindenről beszéltek: zsírról, fáról, ruhákról, szeretőkről, gyerekekről, malacságokról, de arról, hogy mit kellene tenni, egyetlen szó se

hangzott. A szőkehajú elkészült, még be akarta magát egy kicsit puderozni. Az új skatulyát kivette valaki a fiókjából, a régi után nyult. Abban valami fényes, fekete volt: az ura revolvere. Még tavaly télen hagyta itt nála a fekete ember, mikor egyszer mulatni ment. Azért hagyta itt, hogy becsípett fővel ne csináljon valami bolondot vele... mert még akkor szerette, biztos, hogy szerette.

- Uram istenem, - sóhajtotta - hát mégis ezt rendelted nekem?

Ruhája bő fodrába rejtette a fekete szerszámot és megadással lépkedett kifelé.

A harmadik felvonás már megkezdődött; az ügyelő megállította a szőkefejét és a színpad felé tuszkolta. Az asszony tétozódott, eszébe jutott a gyerek, a negyvenfokos láz, amit a doktor mondott... és egy szempillantás alatt lemondott arról, amit elhatározott.

- Várni kell, - mondta magában - talán még kibírom egy kicsit.

Már csaknem eltűnt a többiekkel, mikor riadozva, meredt szemekkel végigfutott egy kócos parasztszeléd a folyosón. A színpad felől harsogott a nézőtér kacagása, püffögve megszólaltak a dobok, mégis tisztán hallotta, amint a pisszeorrú cseléd rémülten hebegte:

- A naccsága... a naccságát... Istenem, az urfinak vége...

Vissza akart rohanni, de az ügyelő, aki csak a színpad taktusait hallotta, hirtelen belendítette. Éppen idejében vágódott a földre. A komikus rettentőket vágott a kardjával jobbra-balra és a kar tagjainak is dűlni kellett jobbra-balra, mint a papirkatonáknak. A szőkehajú utolsónak dűlt el, a siker teljes volt, a kacagás tapsokba fulladt.

A teltvállú, fekete hajú halkan kérdezte egy pár pillanat múlva:

- Palika?

A szőkehajú feje lebukott a padlóra.

- Aranyosom, - suttogta megrettenve a fekete - csak tíz percig tartsd még magad, csak tíz percig szívem...

Az első percben fölkel a szőkehajú és azt felelte, hogy addig még kibírja. A másodikban pipiskedve körülszaladta a színpadot és csókokat integetett a nézőtér felé. A harmadikban ólommá nehezült ajakkal tördelte:

Borura jön a derü,
Hiszen ez nagyszerü,
Boldog vagyok kis pofikám...

És a bő ráncok alatt megszorongatta a revolverét. A negyedik percben ezt énekelte a primadonna:

Az én szívem egy kis madár,
Ágról á-ágra száll.
Mig rátalál, rátalál
Szívem szerelmesére.

Az ötödik és hatodik fekete zsibbadtságban telt el és a hetedik percben hűségesen az instrukcióhoz: *«táncosok és táncosnők kedvesen mosolyogva egymás felé»* megindult a szőkehajú... Valaki meghajolt előtte gépiesen és mosolyogva: az ura volt, ő is meghajolt és suttogva mondta:

- Meghalt a kisfiad...

A mosoly grimáásszá fagyott a táncos arcán:

- Te ölted meg - károgtá feketén.

- Gyere haza... legalább most gyere, hogy még úgy lásd...

A táncos hebegett valamit, hogy ma este nem lehet, aztán ellépett a legközelebbi táncosnő felé.

Már dübörögtek a dobok, tátott szájjal harsogtak a réztrombiták és mikor három cintányér összecsapódott, akkor durrantotta le a szőkehajú a fekete táncost. Éppen idejében, mert néhány pillanatra hegedűk lágy zengése vette át a hangot a finálé zürzavarában.

Úgyszólván senki se vett észre semmit.

A fekete táncos kibukott egy kulissza mögé, a szőkehajú táncosnő is utána zuhant és reáborult.

A kilencedik és tizedik percben pedig minden hangszer, minden torok egyetlen hatalmas orkánban zengedezte:

Pimpimparé putypurutty
Szivem a boldogságtól majd megszakad,
Add hát ide vérpiros ajakad.

Az utolsó út.

Az arany nap déli ragyogása előntötte a kis kertet, a nagy kertet, a nemzeti úr földjét egészen a fekete erdőig, ahol kőpartok között harsogva fut a kék folyó. Mozdulatlan volt minden, a halotti csendben hallani lehetett, amint egy-egy nagy zöld légy elzibbzett a rózsatövek felett és a levegőben álompor szállott mindenfelé. A dajka szeliden elbőbiskolt a tornác két fehér oszlopa között. És az urfi megindult, ürge lábaival pipiskedve lépegetett a lépcsőn lefelé, áthaladt a kiskerten, mikor pedig az almafák alá ért, visszafajtott a lélekzetét, futni kezdett. A nagykert vége felé igyekezett. Három nap óta sokszor akart megszökni már, de sohasem sikerült. Pedig biztosan tudta, hogy a nagy kerítésen túl, a pataknál valami érdekes dolog vár rája. Mikor arra sétáltak, vagy arra húzta a kocsija elé fogott két kis csacsi, egy embert látott a kert mögött, a bodzabokrok sűrűjében. A nagybajuszos ember lebukott, eltűnt, fölemelkedett, de mindig ott volt a komlóval meg szederrel befutott lombok között.

- Játsszani akar velem - gondolta az urfi, de három napon át hiába könyörgött a dajkájának. Azt mondta a pirosképű kövér asszony, hogy nincs ott senki, csak képzelődik az urfika.

De most már mégis csak látni fogja.

Parányi szíve dobogott a futástól meg az izgalomtól. A nagy lugasban megállott egy pillanatra, hallgatózott, nem kiáltják-e elnyujtva a nevét:

- Ba-andi-ka-a!

Csak a szíve dobogását hallotta, a füle szinte zúgott a kert nagy csöndjétől. Megint futni kezdett. Most már fejvesztett gyorsasággal tapickolt a szikkadt úton, mert rémülten gondolt arra, hogy hátha nem lesz ott az a nagybajuszú. Végighaladt a nagy kerítés mellett... fölkapaszkodott egy padra, bekukucskált a lombsátrak alá: sehol senki. Már könnyek csillogtak a szemében, mikor a sarok felől a nevét hallotta:

- Bandika! Bandika! - szólította valaki halkan. - Jöjjon csak! Adok valamit.

A kerítés mögött egy pirosképű, feketeszemű parasztember állott: a nagybajuszú. Szeliden mosolygott és a kezében falovat tartott.

Az urfi odaszaladt hozzája, sokszor látta az istálló körül, ismerős volt az arca, még a nevét is tudta:

- Miska... Miska... - kiáltotta és feléje nyujtotta kis kezét. - Játsszunk lovacskát.

A nagybajuszos megragadta a puha csuklókat és egyetlen lendülettel átkapta az urfit a kerítésen. A kis fiú szinte fölsikoltott örömeiben és egy pillanat múlva már a paraszt széles hátán lovagolt.

- Gyü-ü-ü Bikfic, gyü-ü Csillag - mondta boldogan és csizmácskája sarkával szorgosan sarkantyuzni kezdte a nagy ember oldalát.

Miska pedig lehajtotta a fejét és sötét arccal, villogó tekintettel megindult a gyerekek a hüvös lombsátor alatt. Mindenütt a patakban gázolt a nagy kövek között, mert jól tudta, hogy kopókkal, kutyákkal, vérebekkel is keresni fogják a nyomát.

- Gyü te Csillag, ne te Bikfic - szölongatta az urfi és olyan jól érezte magát, hogy föl kacagott.

- Nevethetsz - mondta keserűen a nagybajuszú - most mán a kezem közt vagy, nem eresztelek el.

Aztán, hogy a gyerek tovább csilingelt a hátán, mint egy kis csengetyű:

- Jobb is, ha nevelsz - mormogta - legalább nem tudod, hogy ez az utolsó utad...

Három nap óta leleselkedett erre a kisfiúra és most, hogy a hátán cipelhette, egészen boldognak érezte magát.

Hétfőn reggel még eszébe se jutott volna ilyesmire gondolni... hanem kedden olyasvalami történt, ami megfordította körülötte az egész világot; ha ráemlékszik, pedig szünetlenül emlékezni kell rája, előnti a szégyen lángja, a belső forrás. Csak két lovat sántított le, azt a két pejcsikót, a Bikficet meg a Csillagot. És az a hetyke, gonosz nemzetes úr, az a pokolra való kegyetlen ember megcsapatta érte. Őt, akit emberfia kézzel, avagy vesszővel sohase illetett. Mikor lehúzták a deresre, még kiállott a tornácra, kicsődítette a sok fehérnépet a konyhából és nevetve mondta a hajdúknak:

- Ötvenet a javából! Huszonötöt a Bikficért, a maradékot a Csillagért!

Meg se mukkant a somfapálcák alatt, hanem mikor kioldozták kezét, lábát, öklét rázta a nemzetes úr felé és még estére megugrott. Akkor egész éjszaka ott ült a kert alatt: azon tépelődött, hogy felgyűjtsa-e a házat? Sok mindenféle gonosz terv után erről is letett, mert jól tudta, hogy a gazdag nemzetes úr könnyen elszenvédne ezt a csapást, hiszen csak pénzébe kerülne. Hanem aztán eszébe jutott, hogy mit is látott öt esztendővel ezelőtt. A nemzetes úr első fiacskája meghalt valami mézeskalácstól, a mézeskalácsos piros festékétől. Amint lefoglák a gyerek szemét, attól a pillanattól kezdve nem lehetett bírni a hetyke, mulató emberrel. A padlóra vetette magát, harapta az ágy lábát, sírt, zokogott, aztán puskát vett, az ég felé lövöldözött. Egy hétig tombolt, csak lassankint nyugodott meg, de akkor meg úgy elcsendesedett, hogy csak ült, bámult, mint a sült hal, nem szólt senkihez, nem kérdezett senkit, azt hitték, hogy megbolondult... de mégis magához tért, mikor ez a második kisfia megszületett. Hanem, ha most ezt elveszti, biztosan belebolondul.

A megcsapott, csuffátott legény hát úgy határozott szerdán hajnalban a kert alatt, hogy elveszejtí a kisfiút, beledobja a folyóba, ő meg beugrik a fekete erdőbe: senkise fogja látni sohase a nyomukat.

Gyorsan haladt szép, szőkefürtös kis lovasával a nagybajuszú. Biztos lehetett a dolgában, mert a patak útját egészen a folyóig beárnyékolta a lombsátor. A fekete gondolatok mégis hajsztolták.

- Ebbe belebolondul - lihegte verejtékezve - majd meghallom én az erdőben is, járnak errefelé a szegénylegények.

- Bolond csikó, bolond csikó - hangzott a hátán a kisfiú hangja - hö-hö-hö, bolond csikó, merre mész?

A paraszt megrezzent egy kicsit, de aztán megfelelt a kérdésre:

- Jobb, ha nem tudod, merre megyünk - mondta befelé és közben újra lobbort vetett halálos szégyene lángja, - különben nem kár teérted se, gonosz a fajtád, te is csak nyúznád, megcsapatnád a szegény embert.

- Bolond csikó, bolond csikó, - kiáltotta megint az urfi - állj meg bolond csikó!

- Van eszembe! - gondolta a nagybajuszú, a fiucska meg egyre sikongott:

- Állj meg, állj meg csikó!

- Mit akarsz? - mordult rá a paraszt.

- Le akarok szállni...

- Most nem lehet.

- De nekem le kell szállni...

Káromkodott, szidta az urak istenit, de azután mégis megállott, letette a gyereket a földre. A végén még meg is igazgatta az urfi csipkés bársonykabátját, félaraszos kis nadrágját.

- Még igazgassalak, pólyázzalak, - mondta dühösen - a ménkű a fajtádat!

Bajusza olyan furcsán rándult felfelé, mint a cicáé, ha meghuzzák. A kisfiú nevetett, megfogta az előtte guggoló nagy ember bajszát és utánozta a dühös hangját:

- A fajtádat - kiáltotta kacagva - a fajtádat!

És mikor a sötétarcu ember komoran csóválni kezdte a fejét, hirtelen feléje ugrott az urfi:

- Hamm! - pukkantott piros ajkával. - Úgye most megijedtél.

Fulladozott a furcsa érzéstől a paraszt, úgy érezte, legjobb lenne ezt a kölyköt itt nyomban megfojtani, de azért megfordult, engedte, hogy a gyerek fölmásszon a hátára, aztán megindult vele. Alig tett azonban egy pár lépést, a bársonykabátos fickó megint megszólalt:

- Hö-hö Csillag! Szomjas vagyok...

A széleshátú úgy tett, mintha nem hallotta volna. De a gyerek nem nyugodott:

- Állj meg bolond csikó, itassunk!

Megállott hát, letette a gyereket. Egy szép tiszta kő mellett odatartotta buksi szőke fejét a víz fölé.

- Igyál! - mondta dühösen, és amíg az urfi szürcsölte a vizet, félkezével a csipkegallérját fogta, nehogy beleérjen a patakba. A kölyök pompásan érezte magát, már teleszívta a hasacskját, de még mindég nem kelt fel.

- Bü-bü-rü-bü-rü-bürü - bugyborékol a kristályos vízben és ez a multság is eltartott egy pár percig.

Mikor aztán mégis fölrántotta a nagybajuszú, arcába tüsszentett egy kis vizet:

- Buh, - kiáltotta elragadtatva - most megijedtél!

- Ijedt a fene, - gondolta magában a paraszt - nem ijedek meg már én ezentúl az uristentül se...

Azzal tovább mentek. Hát az egyik kanyarodónál ismét kiabálni kezd a kisfiú.

- Hö-hö Bikfic! Éhes vagyok!

- Én is - mondta a nagybajuszú és eszébe jutott, hogy tegnap óta még egy falatot se evett. De hiába is akart volna früstökölni meg ebédelni, kifogyott abból a kis kenyérből, szalonnából, amit magával hozott.

A gyerek azonban tovább fickándozott, hogy ő éhes, enni akar, álljanak meg nyomban.

Így hát meg kellett állani. Miska kereskedett egy darabig a tarisznyájában, míg végre talált is valami kenyérhéjfelét: azt odaadta a kisfiúnak. Aztán, amíg Bandika boldogan majszolta a száraz kenyeret, hirtelenében összekapkodott egy marék kövér szedret. Az úrfi bekapta az első szemet, de a másodikat már a hatalmas bajusz alá nyomta:

- Egyél bolond csikó, - biztatta fejbőlintással a parasztot - papi, papi, papilni...

És így ették meg a marék szedret: egy szemet az úrfi, egy szemet a paraszt, egy szemet az úrfi...

A végén egészen szedres lett a Miska képe. A kisfiú kacagva csipkedte a borostás arcot, átölelte a nagybajuszú fekete nyakát és belesustorikolta a fülébe:

- Bolond csikó, három bajusza van...

A paraszt meg csak nyomogatta a nyelvével a savanyú szedret. Megcsipte a gyerek aranyos, bársonyos arcocskáját, belenézett a csillagos kék szemébe és arra gondolt, hogy ez a kölyök inkább az anyjára hasonlít.

- Hanem azért bitang a fajtája - biztatta magát dacosan és ismét megindult vele.

Már hallani lehetett a folyó zugását.

Nemsokára kibujt a bokrok közül a nagybajuszú, kilépett a patak homokos torkolatából, fölkapaszkodott a köves partra. A szép nyugodt mélyvizet kereste, ahol olyan a folyó háta, mint valami tóé. Mikor megtalálta a csöndes tükröt, karjaiba vette az urfit és hátralendítette éppen úgy, mintha nagy követ akart volna magától eldobni.

Hanem az urfi jól tudta, hogy ez csak vidám tréfadolog és mikor a paraszt már éppen visszafelé akarta lendíteni, felfujta pofácskáit és teli szájjal pukkantotta a fülébe:

- Bumm! Bumm! Most megijesztettelek!

A paraszt olyan cifrán és bőségesen káromkodott, hogy szinte habos lett a szája. Letette a gyereket, maga is leült egy kőre. Verejtékezett, csuromvizes lett, étette a fenével az egész világot, hogy ilyen a szegény ember sora, csak egyszer akart bitangságot csinálni, azzal is így járt, az uraknak meg mindig sikerül.

Fölugrott, hogy elmegy, itt hagyja ezt a kölyköt... De az urfi sivalkodni kezdett, szépen kérte, rá is kiáltott:

- Bolond csikó! Csillag, Miska, Bikfic te... gyere vissza!

Hát visszafordult. Ölbe vette az urfit.

- A ménkű a fajtádat, - mondta - könnyebb lett volna felpörkölni benneteket.

Azzal megindult visszafelé.

Gyorsan, bukdácsolva haladt a gyerekekkel, mert a tarlón már lovaslegények vágattak végig, az egész környék a Bandika nevétől zengett, amint elnyujtva kiáltoztak utána és messziről kutyaugatás visszhangzott. A kisfiú vidáman lovagolt a hátán; boldogan és fürgén sarkantyúzta. Hanem mikor a kopók meg a nagy kutyák viharzó futással közeledtek feléjük a patak mentén és lelapultak a kövekre a páfrányok alá, hirtelen elcsöndesedett és hüvelykujjával megintette a parasztot:

- Pszt, pszt...

A kutyák elvették őket, a nemzetes úr is elvágatott mellettük a hajdujával. Föltápászkodtak, most már nyugodtabban mehettek tovább. A nagybajuszu magához szorította és úgy káromkodott:

- A ménkű a fajtádat...

Még kétszer adott neki inni, aztán mert hüvösödött már a patakmederben, bebujtatta a pitykés mellényébe.

Alkonyodott, mikor óvatosan átnyujtotta a kerítésen és leeresztette a kertbe gyöngye csuklóinál fogva.

Amint odább lépett, hallotta, hogy az urfi keservesen sír utána és sűrűn szólongatja:

- Gyere vissza... bolond csikó... gyere...

Hanem most már nem hallgatott rá. Égett az arca a szégyentől, hogy még ez az urfi is csuffátette, a belső láng csapdosni kezdte, a keserűség majd kimarta az oldalát. Könnyfátyolon át remegett feléje az első csillag, amint utoljára visszafordult, a nemzeti úr háza felé. Megrázta az öklét és úgy mondta:

- Jobb vagyok én mint tik... sokkal jobb...

Aztán megindult a sűrű bokrok között a nagy folyó, a fekete erdő felé, ahol a rengeteg mélyén szalonnát pirítanak ilyenkor a szegénylegények.

Valaki elmegy közülünk...

A puffadt párnák és langyos dunyhák között egy torzonborzfejű, őszhajú emberke leselkedett. Szakála hófehér volt, ajka vértelen, arca halotthalvány, héjjaorra átlátszóvá fogyott a hosszú betegeskedéstől. Viaszembernek vagy ittfelejtett halottnak látszott, ha két, nedves, fekete bogyóhoz hasonló szemét lehunyta. De a fekete szempár most villogva forgott és az árnyékokat figyelte a másik szobában.

Az ebédlőben, a nyitott ajtó mögött a házi orvos beszélgetett az orvosprofesszorral: őket leste a torzonborz öreg.

- Hát kérem, - mondta suttogva a tanár - itt már nem sok dolgunk lesz... hiszen...

- Beszélhet hangosan is, - szólt közbe a doktor - az öreg süket: egy szót se hall.

A professzor emeltebb hangon, nyugodtan folytatta:

- Hiszen nem is csodálkozhatunk, nagyon öreg ember lehet.

- Elég öreg; hetvenkilenc éves... de azért egészen friss a feje, mindenre emlékszik.

- Azt csodálom, hogy egyetlen rokona sincsen itt, pedig ha jól tudom, nagyon gazdag ember.

Az orvos legyintett a kezével:

- Nincsenek rokonai... senkije sincsen. Elüldözte, túlélte még a gyerekeit is... bizony nagyon szomorúan fogja végezni... úgy hal meg, mint egy kutya.

A tanár hümmögött, az órájára nézett, aztán idegesen az ajtó felé lépett:

- Hát akkor menjünk is...

Ebben a pillanatban összerezzen az öreg úr a lépések zajára és hirtelen a párnák köze hanyatlott.

Tisztán hallotta a párbeszéd minden egyes szavát.

Régesrégén... talán negyven esztendővel ezelőtt, vagy még régebben keserves fülfájáson esett át. Amíg a betegsége tartott, egy szót se hallott abból, amit körülötte beszélgettek. Utóbb aztán, ahogy mult a fájdalom és tűnt a betegség, megint visszatért a hallása, de eltitkolta.

- Úgy látszik egészen megsüketültem - mondogatta a feleségének és az ismerőseinek, közben pedig ravasz örömet érzett afölött, hogy milyen sok titkos dolgot fog így megtudni. És a számítás pompásan bevált. Társaságban, vagy üzleti megbeszélések során jámbor együgyűséggel meresztette ki bogyó szemét, de fülét oly éberül hegyezte, mint a hiuz. Így tudta meg, hogy a legtöbb ember utálja, így értesült a tervekről, amelyeket üzletfelei készítettek, így hallotta, mint sóhajtoz mellette felesége a csendes éjszakákon, és mint könyörög fojtott hangú imával az egek urához, hogy szabadítsa meg a földi kínszenvedéstől...

És így tudta meg az imént, hogy percei meg vannak számlálva, hogy vele már nem sok dolog lesz...

A párnák között húnyt szemmel pihent, míg elmentek az orvosok és halálos csend támadt körülötte.

Akkor megint fölnyitotta szemhéját és a nedves fekete golyók ismét élni kezdtek a viaszfejen.

Okos ember volt, ritkán lepődött meg, kicserzett szive se dobbanth gyakorta, bármilyen fájdalmas csapás sulytotta. Most se ütközött meg; mindég úgy gondolta el, hogy körülbelül nyolcvan esztendőig fog élni. Azontúl már nem is igen érdemes, az ember nem tud járni, se nem lát, se nem hall... Ahogyan a párnák között feküdt, inkább csak elgondolkozott azon, amit a doktorok beszéltek. Álnok és csalásban megvénhedt fülében egymásután csendültek meg a beszédfoszlányok.

- Egészen friss a feje... mindenre emlékszik... senkije sincsen... elüldözte, túlélte... úgy hal meg, mint a kutya...

Szinte elmosolyodott:

- Nono, - mondta magában - szeretném látni azt a kutyát, amelyiknek ötemeletes bérháza van a Köruton, meg négyezer holdja Szabolcsban... aztán három milliója a bankban...

Büszke önérzettel gondolt arra, hogy azt a nagy vagyont a saját erejéből szerezte a friss fejével, a pompás eszével, meg a... süket fülével... Megsimogatta szétálló fülkagylóit mintegy jutalmazásként, a friss fejében tovább suhantak a gondolatok. Bizony nem volt könnyű dolog ilyen hatalmas házat, annyi földet meg pénzt összekaparni a semmiből. Hanem az igaz, hogy nem is költött soha egy krajcárt se haszontalanságra, léha mulatságra... szigorúan vigyázott a pénzre, szigorúan tartotta a családját is...

Most hirtelen éles fájdalom nyilallott át az oldalán, a gyöngeség hatalmába kerítette egy pillanatra. Homlokán verejték gyöngyözött és friss feje is bágyadtan feküdt a párnán:

- Hát ilyen, - vetődött fel egy pillanatra elméjében - így hal meg az ember?

De aztán magához tért és diadalmasan csendültek meg fülében a szavak: mindenre emlékszik!

Hogyne emlékezne, mikor valóban el tud sorolni minden apróságot az életéből, maga előtt látja gyermekéveit, házasságát, üzleti sikereit. Az emlékek egész zugó áradata támadt fel a frissen fénylő szemgolyók mögött... Milyen szép volt az, mikor százezer forintot nyert egy üzleten, a híres gabona-királyllyal szemben... az egész tőzsde őt csodálta. De azért takarékos maradt, akárhogy is növekedett a vagyona. Egyszer, mikor még fiatal házasok voltak, hosszasan könyörgött a felesége, hogy menjenek el színházba... persze megtagadta... mire való az ilyen léha és felületes szórakozás... az asszony végezze kötelességét és találja meg a szórakozását az otthoni örömeiben. Máskor is kért tőle pénzt ilyesmire... fehérneműre, ruhára, nyaralásra, a gyerekek számára... de aztán letett ezekről az ostobaságokról.

A fájdalom megint belehasított az oldalába és most már a gerincen is végigfutkározott egészen a talpáig.

Pár percig nyugtalanul figyelte szive dobbanását, nyögött és sóhajtozott, aztán lassankint magához tért.

- Pedig, - fordult ismét magához némi nagylelkűséggel - pedig talán nem is lett volna olyan nagy összeg... hiszen fiatalon halt meg... elég fiatalon temették el és aztán, mikor már meghalt, még többbe került a háztartás.

Szive nem fájt különösebben a régen elköltözött asszonyért, de most mégis szégyenkezett egy kicsit, mert érezte, hogy még ő is csalatkozott számításaiban. Az a csekélység, amit az asszonyra költött volna, nem állíthatta meg a gazdagodását. És talán nem lett volna mindig olyan, mint egy hervadt virág, talán nem is sóhajtozik mellette annyit a halálért...

- Mégis, - szigorította meg a szívét - talán jobb volt így. A pazarlás szelleme mindig az apróságokon kezdődik, aztán úgy megnő, mint a lavina. Béla is a gyöngeségem áldozata... azzal a fiúval szemben nem tudtam egészen szigorú lenni. Meg éppen akkor halt meg az anyja is... Egyszer egy bogárgyűjtemény kellett neki, aztán bélyeggyűjtemény, flóberpuska,

majálisra befizetni, tánciskola, érettségi bál... nem tudtam megtagadni a kérését... azért lett később pazarló, azért hamisított váltót, azért tagadtam ki, azért zárták el, azért szökött Amerikába, azért pusztult el... Pedig csak olyan szigorúnak kellett volna lennem vele szemben is, mint a többiekkel. Minek is az olyan gyerekek a bogárgyűjtemény.

Most tűszúrásokat érzett az egész testében és az ijedtség egy suhanó pillanatig hatalmába kerítette. A lánya halvány arcát, elfogyó alakját látta maga előtt:

- Hát ez az egy mégis helytelen volt - folytatta gondolatait, mikor mégis magához tért. - Elzát talán meg lehetett volna menteni... az a pár ezer forint nem tett volna tönkre. A professzor azt mondta, hogy Egyiptomba kell küldeni... Nem szerettem sohase azt a nevet hallani, mert szinte el tudtam képzelni, milyen szörnyű pazarlás, milyen erkölcstelen fényűzés folyik ott... hát Elzát se engedtem oda. És itthon, a nyomorult kis magyar fürdőben meghalt... már csak halva láttam szegényt. Egyedül volt a szobájában... az az ostoba férje se volt mellette...

A gyengeség erőt vett az öreg emberen és a nagy várakozásban, ahogyan a halál ismeretlen érzését leste, minden testi fájdalomban az elmulás közeledtét sejtette. Dobhártyáján megpattantak a szavak:

- Nagyon szomorúan fogja végezni... úgy hal meg, mint egy kutya...

Mikor a gyöngesség elmúlt, fölemelte a fejét a párnákról és felkönyökölt. Szeme keményen villogott, mintha dacos gondolata támadt volna. Aztán a csengő elefántcsont-gombjára nyomta az ujját. Amíg az öreg gazdasszony becsoszogott, ezt hajtogatta magában:

- No, majd meglátjuk... majd meglátjuk... meglátjuk...

A gazdasszony megállott az ágy előtt és néma gyűlölettel nézte gazdáját, aki harminc esztendő óta keserítette az életét.

- Megigazítsam az ágyat? - kérdezte kiabálva és a kezével mutatta, mit akar csinálni.

- Nem, - rázta a fejét az öreg - vendégeket akarok hívni.

Megrökönyödve bámult az öregasszony: ebben a házban sohase jártak vendégek. A torzonborz ember felindult és pattogni kezdett, amennyire pattogni tudott nyomorult testi állapota mellett:

- Ne bámuljon, nem vagyok én örült... csak egyedül érzem magam... hívjon vendégeket!

- Dehát kicsodát?

- Akárkit... valakit a lakók közül... akárkit, csak vendég legyen...

Az öregasszony elment és magára hagyta az alkonyatban a vén embert. Félóráig is oda-járhatott, aztán dühösen jött vissza és fölírta egy papírlapra:

I. emelet egy alatt beteg a gyerek, a kettő alatt színházba mennek, a háromban nincsenek otthon, II. emelet alatt kisbaba van, kettő alatt épen veszekedett az ur az asszonnyal... végigmentem minden emeleten, de senki se jön.

A vén ember végigfutotta a cédulát:

- Ki lakik az ötödik emelet három alatt, abba a kis udvari kétszobásban?

A gazdasszony felírta:

Valami szegény diákok vették ki, sok baj van velük. Most is egész vendégséget láttam náluk. Voltak vagy tizen, de csak három székük van... Nem is hívtam őket.

- Azonnal hívja le őket, - parancsolta az öregember - mondja, hogy vacsorát is kapnak, meg bort is!

Az akaratát mindig végre akarta hajtani. Most is arra gondolt, hogy inkább kidob vagy ötven pengőt, de úgy lesz, amint akarja. Különbösen is, a pincéjében van még tizenöt üveg rajnai bor... a lánya esküvőjére hozatta még, de akkor megspórolta... minek is az a sok bor? Volt annyi mindenféle akkor az asztalon...

Sokáig tartott, míg mozgolódást hallott az előszoba felől. Nehéz cipők csoszogtak, fojtott beszélgetés, lökdösődés, sőt egy kis elfojtott nevetés is hallatszott. Aztán nagy huzavona után belépett egy nyurga, szőke fiatalember... a többiek egyenkint sorjáztak a háta mögött.

- Jó estét - mondta a szőkehajú és mélyen meghajolt.

A többiek követték példáját.

- Jó estét - köszönt a vénember és végigmustrálta a szegényes külsejű legényeket. - Bocsásanak meg az urak, de egy kicsit egyedül éreztem magamat. Foglaljanak helyet ott a nagy asztalnál és legyenek jókedvűek. Én nem vehetek részt a társalgásban, mert süket vagyok... ne is törődjenek velem, tegyenek úgy, mintha itt se lennék...

Aztán kiadta a parancsot a hüledező gazdasszonynak, hogy a diákokat lássa el minden jóval, étellel, itallal... pástétomot is hozasson nekik a delikatesz üzletből.

A fiúk álltak, feszengtek, tétováztak egy darabig és csak akkor ültek le egyenkint, mikor a magas szőke fiú leereszkedett egy székre. Hallgattak, egymást nézegették, lopva az öregre sandítottak. Végre egy pirosképű zömök somogyi gyerek odaszólt a szőkéhez:

- Mit szólna ehhez Lehóczky?

- Mit? - felelte a nyurga fölényesen - megörült az öreg.

- Aggkori elmebetegség - toldotta meg egy cvikkeres orvosnövendék.

- Biztosan megörült, hiszen még a krajcárt is a fogához veri... ez itten a kőszívű ember. Azt mondja a házmesterné, hogy halálba üldözte a feleségét, a fiát, meg a lányát is... még enni se adott nekik szívesen.

- Hogy a rossebb slingelje ki - pattant föl a somogyi gyerek, - pedig van neki tán egy milliója is...

- Aztán - szólt közbe egy szabolcsi fiú - csak Szabolcsban van neki négyezer hold prima földje, meg ez a ház, meg a pénze...

- És senkije sincsen - mondta a jól értesült Lehóczky.

- Nohát, akkor spórolhatott a vén marha, most mit ér a pénzivel, egész életibe smucig volt, nem evett, nem ivott, osztán most ha felfordul, még más se örülhet...

A vénember megrettenve hallotta a szörnyű szavakat. Megint erőt vett rajta a gyöngeség, de azért nem mert mozdulni, nem akarta elárulni, hogy minden szó a belsejét hasogatja.

A beszélgetés már-már elakadt, mikor behozták a vacsorát meg a rajnai bort. Ez egy kis vidámságot keltett. Eleinte alaposan nekiláttak a hideg húsnak, meg a pástétomnak, de mikor az öreg föltápáskodott egy kicsit és biztatta őket, hogy csak egyenek bátran, elkedvetlenedtek.

- Ez tán meg akar étetni bennünket, - mondta a somogyi diák és egyszeriben abbahagyta az evést - amilyen gazember volt egész életibe, még kitelik tőle ez a mulatság.

A többiek is kezdték keserűnek érezni a falatot a szájukban, nagynehezen lenyomták az utolsó falatot, aztán eltolták maguk elől a tányérjukat. Most a borra került a sor. A somogyi fiú föl-emelte a poharát és tiszteletteljes arccal, mély meghajlással fordult az ágy felé.

- Szervusz vén gazember! - mondta és a vénember kénytelen volt köszönetet biccenteni.

A többiek mosolyogva követték példáját:

- Egészségedre öreg uzsorás!

- Isten éltesen kis hitvesgyilkos!

- Szervusz Harpagon!

És a vénember gépiesen bólintott mindannyiszor vissza.

De amint megízlelték az italt, egy kicsit megborzongtak a furcsa illatától.

- Ezt mezei poloskából tapostatta az öreg, - kiáltotta a somogyi gyerek - miféle bort adtál te huncut?

- Özvegyek véréből, szegények verejtékéből, árvák könnyeiből csináltattam - felelt öregesen a szabolcsi diák.

Ezen valamennyien nevettek, sőt meg is toldották:

- Strichnin van benne!

- Meg akar mérgezni a vén kutya!

És alighogy odatették a poharat ajkukhoz.

Az öregurat görcsösen szorongatta a testi fájdalom, a felindulás, a keserűség, a tehetetlenség. Mégis megfékezte magát, de meg aztán gyöngé is volt kegyetlenül. Percekig tartott, míg össze tudta szedni ezt a pár szót:

- Uraim... kérem, énekeljenek valamit, ha kedvük tartja...

A fiúk összenéztek. Az ifjúság brutális életkedve villant meg a szemükben. A somogyi fiú előbb azt indítványozta, hogy azt a nótát énekeljék, amelyikben a bíróról van szó, aki meghótt

- nagy kár is érte, mert nagyon jó komája vót...

Leszavazták. Aztán fölálltak valamennyien és a nyurga szőke diák intésére egyszerre kezdtek a gyászdalba:

Circum dederunt...

Az ének komor és hátborzongató fenséggel szárnyalt a füledt szobában. A vénember maga előtt látta a felesége, a lánya temetését... nem indult meg az éneken még most se, csak érezte, hogy lassankint elhagyja ereje. Nem tud mozdulni, nem tudna egy szót se szólani. Csak álnokul használt és csalárd füle működött tökéletesen, mintha boszút akart volna állani gonosz gazdáján a sok hazugságért. Hallotta az öregúr, mint halkul el az ének, mint száll a társaságra a nyomasztó hallgatás.

Aztán hallotta, amint halkan beszélgetnek, szinte fojtott hangon:

- Te, ezt mégse kellett volna énekelni...

- Miért, hiszen süket az öreg.

- Ahogy én ismerem, ez képes még süketnek is tettetni magát.

A beszéd elhalkult. Kínosan hallgattak, majd suttogva szólt az egyik diák:

- Talán már meg is halt...

Az ágy felé néztek: az öreg lehunyt szemmel, mozdulatlanul hallgatta őket.

- Ennek már kámpec, - mondta a somogyi - úgy kell neki.

A többiek is ezt gondolták, egypáran bólintottak.

- Szökjünk meg - suttogta most Lehóczky, - én nem bírom ki tovább!

- Gyerünk, - mondták valamennyien és lábujjhegyen az ajtó felé lépkedtek.

A vénember dermedő szívvel, hülő tagokkal, de még mindig tisztán hallotta, mint szöknek meg tőle első és utolsó vendégei is. Szeretett volna utánuk kiáltani, talán ezreket is szórt volna lábaikhoz, hogy ne hagyják egyedül, ne engedjék, hogy úgy pusztuljon el, mint egy kutya... De nem tudott mozdulni, nyelve szájpadrólához tapadt, csak csalárd fülében visszhangzott a távozók ajtócsapdosása.

Nehéz halált halt.

Az élet íze.

A besötétített szobában dermedten ült a csend.

És a bölcső mélyén betakarva, csipkefüggönyök mögött aludt egy félesztendős ember. Szemét lehunyta, halkan, szinte mozdulatlanul pihegett. Azután mégis megmozdult, szemhéját fölnyitotta, ökölbeszorított kezecskéjét, amelyet úgy tartott, mint ahogyan a bokszolók szokták, meglódította a csipkemennyezet felé.

- Á.. á... - mondta halkan, mintha csak magának szólt volna.

Egy kicsit fülelt, hallgatózott, de a szobában súlyos, mozdulatlan csend üldögélt. Most már jóval hangosabban szólalt meg a gyöngye kis torok:

- Á... á... á...!

Ez a kiáltás felszólításszerűen hangzott, mégis a csönd nyomasztó dermedtsége nem engedett fel. És ekkor már érezte a féléves ember, hogy egyedül, egészen egyedül van a szobában. Egy darabig ökleit lóbázgatta türelmetlenül, majd keményen, kivörösödő arccal fölsírt, mint valami kis féreg, amely veszét érzi.

- Á... á... á... á! - zengett szüntelenül és hivatkozóan a szobában, a hang elrepült az üvegajtón át messzire, nagyon messzire.

És a következő pillanatban fölpattant az üvegajtó: egy szelidarcú fiatal asszony libegett be lábujjhegyen. A bölcső felé tartott, szétválasztotta a csipkefüggönyt és a zsenge ember felé hajolt sugárzó arccal:

- Szívecském, galambocskám, édes kis csillagom, - turbékolta lágyan, - hát fölébredtél? Mit álmodtál szentem, éhes vagy...?

A bölcsőben fekvő ember csak homályos foltot látott maga előtt, édes, ismerős illatot érzett és egy pillanatra kellemes bizsergés futott át bepólyált tagjain. Szorosan összepréselt öklei kinyitak, mint valami ötujju virág, rózsaszín szíromujjai anyja arcán kalandoztak:

- Á... á, - mondta nyugodtan, önelégülten, hogy az asszony szíve fölujjongott.

- Á... á, - felelt vissza az édesanya, - úgy-e azt akarod mondani, hogy nagyon szeretsz?

Így társalogtak egymással, míg az emberke arca elfintorodott. Arcán keserű vonás futott végig és szája legörbült. Gyomrában fájdalmas szúrást érzett. Várt egy kicsit, hogy talán elmulik, de mikor a fájdalom percekig markolászta, ökölbe szorította kezét és keservesen fölsírt. Torkában megszorult a hang, arca kipirosodott és panaszát olyan hangnemben zengte a világ felé, hogy nem lehetett megállapítani, melyik magánhangzót sírja.

Az asszony szíve megrebbent. Kibontotta a takarókat, a pólyát, karjára vette a gyöngye embert és megindult vele a szobában föl s alá:

- Sss... sss... - suttogott lágyan - ne sírj kis babám, ne sírj csillagom!

A gyermek változatlanul sírt panaszosan, szívbe markolóan. Az anya leült egy székre, kigombolta ruháját és keblére helyezte a síró embert:

- Éhes vagy, kis fiacskám... úgy-e éhes vagy...

Félkezével odaillesztette szépen a kis kerek fejét keble halmára. A sírás elhalt egy pillanatra, a hűséges, édes, tápláló kebel melege kellemesen, szeliden érintette a panaszkodót. Az öklök kinyitak, az ujjak elindultak a finom bőrön, amelynek illata eltöltötte a sírásban elfáradt

emberke egész lényét. Az anya felfohászkodott megkönnyebbülten, azt hitte, hogy eltalálta a gyermek bánatát.

Mégis a féléves ember nem tapasztotta mohó ajkát az életet buzgó kebelre. Egy pillanatilag szünetelt csak a fájdalom, aztán megint belemarkolt testébe a kegyetlen idegen érzés. Sírása még türelmetlenebbül és keservesebben harsant fel.

Az asszony fiatal szíve megrebbent, összeszorult. Két szelid, gyöngéd kezével magához szorította gyermekét. Szent csodának, isten különösen kegyes adományának tekintette ezt az embert és most mélyen elszomorodott. Arra gondolt, hogy egy fél esztendővel ezelőtt még teste, szíve, vére volt ez a csoda és most, hat hónap után már annyira elszakadt tőle, hogy nem ismeri a fájdalmát, nem tud segíteni a nyomorúságán.

Könnyek közt járt ismét föl és alá, csititgatta a gyermeket, de hiába, a panasz szüntelenül zengett.

Végre kinyílott az ajtó. Egy fiatal férfi lépett be és aggódó arccal közeledett az asszonyhoz.

- Miért sír ez a gyerek?

- Nem tudom... én magam mindent megpróbáltam vele, de még csak jobban panaszkodik.

A férfi ügyetlenül nyult a kis kerek koponyához, megsimogatta a sírástól sötétvörös arcocskát, amely eltorzult a fájdalomtól és olyan parányi volt, mint egy pirinkó ököl. A félesztendő emberke erős, áthatóan erős dohányszagot érzett és ez megcsiklandozta az orrát, egy pillanatra feledtette fájdalmát, elhallgattatta.

- Látod, - mondta diadalmasan a férfi - csak hozzányulok és elhallgat. Bánni kell tudni a gyerekekkel.

Az asszony könnyein át mosolygott, de egy pillanat múlva ismét elkomorult az arca, a panaszos sírás ujult erővel csendült meg.

A férfi boszúsan vonult az ajtó felé. Onnan még visszaszólt:

- Nincs nagyon erősen bekötve, nem szorítja valami? Tudod, hogy milyen kényes az ilyen apróság... Rousseau megállapította, hogy a legtöbb gyereksírásnak a pólya az oka...

Bátortalanul kiment az ajtón. Három szobán át minden ajtót gondosan becsukott maga után, de a gyermek bánatos panaszát még egyre hallotta.

Az asszony meg kibontotta a gyöngé embert, az ágyra tette, friss, finom patyolatba göngyöltette gyöngéden, óvatosan. Hiába: a sírás egyre élt és bugyogott, mint valami bőséges forrás.

Lassankint a szobába sereglett a ház egész népe: bejött a szobalány, a szakácsnő, a mosónő. Még a szomszédból is átnézett valaki.

- Talán fázik szegényke, - vélte halkan a szobalány.

- Megigézték a lelkemet - szólt a szakácsnő.

- Az meglehet, - járult hozzá a mosónő - szemet kell oltani és a szemére, meg az orcocskájára hinteni.

A szomszédasszony is ilyesvalamit ajánlott. Mikor egy negyedóra múlva sem szűnt meg a fájó panaszkodás, megtörtén, hitetlenül, de azért titkon reménykedve mondta a szelidarcú anya a szakácsnőnek:

- Hát nem bánom, Borcsa, csinálja azt a szemet.

Borcsa komoly arccal apró faszédarabkákat keresett a hamuban, néhány fekete, félig elhamvadt fadarabkát egy pohárba tett és vizet öntött rája. Ujját bemártotta, aztán a vízzel, megkente az emberke szemhéjait, meg az arcát. Még valami varázsmondást is suttogott. Hiába: a gyermek fájdalma ettől sem enyhült.

Félóra múlva bejött a férfi és azt mondta, hogy orvosért megy.

Nagysokára megérkezett az orvos és tudós arccal bontotta ki a gyöngé emberkét. Kikérdezte a szülőket, megvizsgálta a zsenge tagokat, belenézett a kis torokba, parányi fülbe... semmit se talált. Végigtapogatta a csöpp mellkast, a domború gyomrot és hasacskát. Mikor meleg tenyere egy pillanatra a gyomrocskára simult, elhalkult a panasz. Hanem aztán annál erősebben támadt életre.

Az orvos a fejét csóválta:

- Nem értem, - mondta - de azért tessék neki egy kis teát adni... Holnap majd megnézem.

Elment.

A teát hirtelen megfőzték, az édesanya parányi kanálban fuvogatta, a maga száján próbálta, hogy nem forró-e, aztán az emberke szája felé vitte. A kis ököl kiütötte a pár csepp folyadékot a kanálból, aztán meg a keményen összeszorított inyek nem engedtek.

Közben leszállott az este.

Ott állottak szívük magzata mellett tehetetlenül, szomorúan.

Az emberke pedig sírt tovább, nekikeseredve, lilavörös arccal, kiapadhatatlanul.

A férfi lelkében nyugtalan, vádló gondolatok gerjedeztek:

- Mi baja lehet? Nem is hiszem, hogy fáj valamije.

Az anya némán tekintett rája.

- Hát igen, - folytatta a férfi egy kicsit bizonytalanul - némelyik gyerek azért sír, mert olyan a természete. Nyügös, nehéz a természete és így nyilatkozik meg.

- Hogy ennek nyügös, nehéz természete lenne? - sóhajtott fel az asszony könnyezve.

- Miért ne lehetne. Örökölhette tőlem, vagy tőled... mi se vagyunk hibátlanok... vagy a nagyapjától, a szépapjától...

Az anya a fejét csóválta bánatosan. Most csak a lába, a háta, a feje, a hasacskája, a parányi füle fáj szegénykének és még sem értik meg. Mi lesz később, ha majd a szíve kezd sajogni?

Kifáradtak, kimerültek, éhesek is voltak, hát a bölcsőbe eresztették megint az emberkét.

A gyermek sírt még egy darabig, de aztán lassankint kifogyott az ereje.

A szülők lábujjhegyen, halkan lépegettek kifelé a szobából.

- Pszt, - mondta a férfi könnyebbült szívvel - talán elalszik.

- Talán - suttogta az asszony és még hátrafülélve behúzta maga után az ajtót.

A féléves emberke pedig feküdt fáradt tüdővel, sajgó gyomrocskával, halálosan elhagyatva egyedül a nagy szobában, egyedül az egész nagy világon. Senki sem volt, aki megértette volna, senki, aki segíteni tudott volna rajta. Nem aludt, csak kimerülten pihegett. Szeme a szörnyű messzeségbe révedezett, arcán fájdalmas vonás tükröződött, orra elfintorult, szája görbe volt, mintha keserű ízt kóstolt volna meg:

Az élet ízét.

A nemes lélek.

Az asztal végén négy gömbölyűfejű gyermek szűrcsölte a levest.

Kopaszra voltak nyirva valamennyien és a legfiatalabbat, a kislányt, csak nyakfodra és pici fülbevalója különböztette meg a három idősebb fiútól. A fiúk lehajtott fejjel, de azért fürkésző tekintettel, szertenézve kanalaztak, a parányi kislány pedig a felnőtteket figyelte a tányérja fölött. És mikor látta, hogy az asztalfő felől senki se néz erre, mert a nagyok valami beszédbe melegedtek, halkan odaszólt az egyik bátyjához:

- Adjátok nekem a kis piros labdát.

A legidősebb fiú, aki most taposta kilencedik esztendejének utolsó napjait, lenyelt egy kanál levest és zordonan megrázta a fejét. A nyirottfejű kislány világoskék szeme megrembent, apró vörös keze elejtette a kanalat. De azért nem nyugodott bele sorsába: a kis piros labdát szíve egész forróságával óhajtotta. Odafordult hát középső bátyjához, akinek dióbarna szeme és morcos cigánypofácskája volt.

- Mondja neki, hogy adja ide a kis piros labdát, - suttogta feléje esengve.

A válasz újabb kegyetlen fejrázás volt. A kis kékszemű próbát tett még egy párszor, aztán keserű szívvél, keblében a kielégítetlen vágyakozás szomjúságával, elborulva hajtotta le a fejét. Néhány pillanatig egy kis csillagot nézegetett az abroszon, majd élesen, fájdalmasan és vádlóan fölhangzott vékonyka sirása.

Az egész asztal meglepődve tekintett feléje. A szigorúképű édesapa, aki még maga előtt is titkolta, mennyire remeg a szíve ezért a furcsa kis szőke lányért, föl villanó tekintettel kérdezte:

- Mi bajod kislányom, miért sírsz?

A gyermek szíven átcikázott ez a hang, mint valami meleg biztatás és mikor másodszor is megismétlődött a kérdés, teljes biztonsággal, de azért panaszosan sirta:

- A fiúk mindig rugdosnak!

A három fiú riadtan nézett össze. Védtelenül, megdöbbenve néztek az asszonyi ravaszság e túlkorai, zsenge hajtására: ma még kisujjal sem értek a hugukhoz. És hogy keserűségük még teljesebb legyen, az ítélet elhangzott felettük, mielőtt fölemelhették volna szavukat:

- Haszontalan fickók, - korholta őket az apjuk - hát már sohasem nyughattok attól a kislánytól? Nem kaptok téstát és ebéd után bezárlak mind a hármatokat...

A fiúk nem feleltek, összeszorított fogakkal, lehajtott fejjel, konokul meredtek az asztal alá. És a kislány még fájdalmasabban sirt: hiábavaló volt a boszúállás, a kis piros labdát nem szoríthatta a szívére.

Hogy mit beszéltek a fiúk a délutáni áristombban, senki sem tudhatta, mert elvonulva, a hűvös iroda sötét zugába húzódva, halkan suttogtak. Édesanyjuk, aki becsempészte hozzájuk a déli téstamaradékot, megkérdezte, hogy min tanakodnak. De nem feleltek neki sem, csak összenéztek és nevettek.

*

Másnapra elcsöndesült minden és a fiúk, mintha örökre feledték volna a multnapi igaztalan szenvedéseket, vidáman, könnyű szívvvel ficáinkoltak az udvaron. Vesszőparipára ültek, vékony suhogóval csapkodták a lábuk szárát, nyerítést utánozva indultak meg valamerre. A kis kopaszfejű leány ott őgyelgett körülöttük; eleinte gyanakodva kémlelte, hogy nem haragusznak-e rája. De mikor feléje sem néztek, mikor látta, milyen vidáman ugrándoznak, útrakészülnek, elfogta a vágy, hogy velük mehessen.

- Hová mennek? - kérdezte a legkisebbik, pirosszájú, máléképű fiútól, mert érezte, hogy ez áll hozzá a legközelebb.

A kis máléképű, aki télen át néha babázni is szokott testvérével, félvállról felelte:

- Az alsó kertbe!

És még néhányat suhintva a vékony pálcákkal, a fiúk kényesen ficáinkolva ellovagoltak. A parányi leány nem tudott ellenállni a vágyainak.

- Én is megyek! Én is megyek! - kiáltotta esdve és már meg is indult utánuk.

A vágatók kényesen rántották meg a madzagkantárt, összenéztek ravaszul és meglassították könnyű repülésüket. A kis kopaszfejű bizalmatlanul forgatta szemeit, furcsán hegyezte szétálló fülecskéit erre a nagy engedékenységre, de azért nem tudott visszafordulni. Ott poroszkált a fiúk nyomában, el-elmaradozva, ismét utolérve őket, lihegve és kedvesen, mint egy kis fehér kutyus.

Már elhagyták az ápolit, hús kerti utakat, elmaradoztak mellettük a gyümölcsfák és az alsókert mesgyéin haladtak szép sorban. Hátral a parányi kislány lába bukdácsolt. Lassankint beértek a kukoricásba, a kardlevelek suhogva csapódtak össze mögöttük, aztán egyszerre csak ott állott előttük a külső sövény, amelyen át a szabad mezőre látni. A kislány lihegve hajolt le a játékos kedvtől elragadtatva:

- Fiúk, fiúk - kiáltotta - ni, milyen nagy csiga!

Mikor megfordult és fölmutatta a csigát, egy pillanat alatt rémületté dermedt a jókedve. Világoskék szemén lila árnyék sötétlett át, kajla fülecskéi még inkább szétállottak. A fiúk, akik az imént még ügyet se vetettek rá és oly vidámak voltak, zordonan, szigorúan meredtek reája, mint valamely rögtönítelő bíróság tagjai. A rettenet és a kiszolgáltatottság vigasztalansága egészen hatalmába ejtette, de azért nem sirt, mert tudta, hogy messze-messze vannak védőitől és hangja százszor is elveszne a nagy távolságban. Odatámaszkodott hát a sövénynek és várta sorsa beteljesülését.

Percekig néztek farkasszemet, aztán megszólalt a legidősebb fiú:

- Hát tegnap miért árulkodott - kérdezte ünnepélyes hangon, - mikor mi nem is bántottuk...

A kislány összeszorította a fogait, konokul szembenézett a hatalmasokkal. A legidősebb folytatta:

- A kis piros labdáért volt az egész, úgy-e? Hanem most már azért se kapja meg!

Azzal odalépett a hugához és meghúzta a fülecskéjét. Nem erősen, csak hogy még inkább éreztesse vele a hatalmát.

A kicsi nem jajdult fel, még jobban összeszorította a fogait.

Most a cigányképű fiú közeledett hozzája.

- Soha se lesz a magáé a labda - mondta és kemény barackot nyomott a kis szöszke koponyára. - Szégyelje magát.

A leány néma maradt.

Végül a máléképű kisfiú állott elébe. Csúfolkodva csipte meg a huga hegyes, kis egérorrát és kárörömmel mondta:

- Szégyelje magát!

A szöske koponya úgy érezte, hogy körömmel kellene nekiugrani az öccsének; ezzel a kis maflával elbirna, biztosan elbirna. De aztán mégis csak mozdulatlan maradt. Tejfogait megcsikorgatta, némán, szárazon izzó szemmel nézte, mint fordulnak meg kíznói, mint viharzanak el nevetve a kert felé. Szeretett volna megint sírni, de nem tudott. Megindult hát a keskeny mesgýén poroszkálva, sokszor elbámészkodva és nemsokára beért a gyümölcsösbe.

A fiúk lesték, a bokrok mögé húzódva figyelték, mit csinál, sírni fog-e, nem rohan-e az udvar felé beárulni őket. De most az egyszer csalódtak. A gyermek csöndesen lépegetett a ribizli-bokrok között, néha a vállait vonogatta, ahogy a cselédlányok szokták, ha szidják őket. Aztán érett szőlőszemeket csipegetett és végül éretlen, vékony kis fejhangján énekelni kezdett...

Késő este szorongó szívvel ült a három fiú a vacsorához. Mindenre el voltak készülve, biztosra vették, hogy most mindent elmond a kicsi. Hanem a kicsi hallgatott, szelid arccal, csöndesen evett. És ez annyira megdöbbsentette, furcsa idegenséggel érintette a három boszúállót, hogy az éles kis fehér fogak kedvetlenül ropogtatták a csirkecsontokat, vacsora után pedig szótlanul, fáradtan dültek le kis szobájukban a legénykék. A nyomasztó hallgatást alig bírták elviselni, most már jobb szerették volna, ha kitör a vihar, vagy valami veszedelem zuhan a nyakukba.

Éjszaka mégis történt valami.

A kis szöske koponya végigálmodta mégegyszer mindazt, ami délután történt vele és álmában felzokogott fájdalmasan, hosszasan. Az édesanyja riadtan hajolt feléje, remegve ölelte a szívére:

- Mi az, édes kis lányom? Mi fáj?

A gyermek alig ébredezett álmából, a fejét rázta és összeszorított egérfogain át suttogta:

- Nem bántottak...

*

A ború, amely a boszúállás utáni este feküdt a fiúk szívére másnap is ott terjengett észrevétlenül. Nem ízlett nekik a játék és idegenkedve, hűvös érzéssel igyekeztek magukat távol tartani a kislánytól. A szöske koponyában is furcsa gondolatok bizsereghettek, mert a gyermek sem kereste a fiúk társaságát. Így tartott ez vagy három napig. Akkor délután végleg elvonult a parányi leány. Előbb a babáival, a rongyaival játszadozott, gyöngéden szölongatta a csutkából készült parasztabát, aztán ezt is abbahagyta és behúzódott a divány sarkába. Ott találták meg a homályban sápadtan, amint dideregve kucorgott, mint egy kis fészekből lebukott madárfióka.

A fiúk mit sem tudtak erről. Negyednap és ötödnapi már elpárolgott felőlük a különös, nyomasztó érzés. És egy hét múlva, mikor hirtelen zápor szakadt a kertre, tombolva, kitörő ordítózással folytatták a szobában a tolvaj-zsándár című játékot. Nem is jutott eszükbe, hogy a kislányt nem látták már tegnap óta. Amint éppen a nagy diványt ostromolták, kinyílt mögöttük az ajtó, megcsendült az édesapjuk kemény hangja:

- Gyerekek, csend legyen! Marika beteg...

És két perc múlva megint nyílt az ajtó. Édesanya állott előttünk kisírt szemmel. Megsimogatta lágy kezével a nyírt koponyákat, halkan mondta:

- Viselkedjetek szépen fiacskáim, legyetek jók, mert Marika nagyon... nagyon beteg.

A legények megdöbbenve, riadtan nézegettek egymásra.

És ettől a naptól kezdve különös élet folyt az egész házban, még a fiúk szobájában is. A felnőttek lábujjhegyen jártak, suttogva beszéltek, orvosok jöttek-mentek. Az ebédek és vacsorák nyomasztó csöndben multak el, a fiúkkal úgyszólván senki se törődött. A nyírott koponyájú legények hálósobájában pedig éjfélig is eltartott sokszor a tanácskozás. Ott ültek mind a hárman a sötétben vagy a holdfényben és tökéletes egyetértésben tanakodtak: a legidősebb tervekkel állott elő, a középső kibővítette a terveket, a kis máléképű pedig mindent helyeselt.

Hogy mit határoztak ilyenkor, azt senki sem tudhatta meg soha. De a kis beteg ágya körül a legrejtelmesebb dolgok történtek naponként: a paplan és párna alatt csodálatos holmikat találtak az orvosok és a szülők.

Legelőször is egy pici piros labdát, amelyet eddig senki se látott a felnőttek közül.

Aztán egy gummipuskát, amilyent csak fiúk szoktak használni.

Majd két marék cifra gombot, virágot és színes kavicsokat.

Egy ízben két sárgaszájú, pucér verebet szorított keblére odaadó szeretettel a lázas beteg.

Máskor meg egy skatulyát tartott a füléhez a kislány és lázán át is feszülten figyelte, mint küzd a papírbörtönben egy óriási szarvasbogár...

Az öreg doktor mosolyogva nézegette mindezen csodálatos dolgokat.

- Ejnye, - mondta - hogy kerülnek ezek ide?

- Biztosan ezek a fickók csempészik be, - felelt az apa - majd szólok nekik.

- Eh, - intett a kezével az orvos - hagyni kell.

És az édes anya könnyezve látta ezt a mozdulatot:

- Hagyjuk őket, - könyörgött - hiszen olyan boldog a szentem, olyan boldogan aludt a multkor is a verebekkel.

*

Egy fekete éjszaka a paplan alatt szundítottak már a fiúk.

És ekkor egyszerre furcsa zaj hallatszott a nagy szoba felől. A máléképű kisfiú, aki éppen rosszat álmodott és fölébredt, kidugta nyírott koponyáját a paplan alól. Fölfigyelt, dobbanó szívvel hallgatózott, aztán, mert nagyon félt, halkan költögetni kezdte a másik kettőt:

- Pszt! Pszt! - mondta. - Fiúk! Fiúk... nem hallják...

Az idősebbek is fölneszeltek, szorongó szívvel hallgatóztak, de nem szóltak egy szót se. A kicsi egyre jobban félt, hát ismét megszólalt:

- Hallják?... olyan, mintha ugatnának...

A kilencéves megvetéssel, komoran mondta:

- Valaki sír...

A középső megtoldotta:

- A nagyszobában...

Percekig hallgatták a szívbemarkoló hangot. Aztán a legnagyobb fölkel, az ajtó felé indult. A középső is kiugrott az ágyból és a kicsi is követte őket.

Lassan, lábujjhegyen áthaladtak az ebédlőn, az előszobán és megállottak a nagyszoba ajtaja előtt. Fülüket odaszorították az ajtóhoz, úgy hallgatóztak. A fölcsukló zokogás még egyre hallatszott.

A legidősebb sírásra készen suttogta:

- Anyuka sír...

A másik kettő dideregve bólogatott, a középső éppen mondani akart valamit.

De ugyanekkor kipattant az ajtó és a félhomályos szoba küszöbén megjelent a gyermekek apja.

A fiúk mezitláb, hosszú hálóingben, riadtan álltak és a magas férfi is megdöbbenve nézett végig rajtuk. Aztán kézenfogta őket és odavezette a kis ágyhoz, amelyen fehér tüllel volt letakarva egy kis alak, és amely előtt térdreborulva zokogott az édesanya.

A magas férfi megérintette a fájdalmában elmerült asszony vállát. A fiúk égő szemmel, kétségbeesve tekintettek a tülltakaróra és azt hitték, hogy most mindennek vége lesz. Kábultan adták át magukat édesanyjuknak, aki felzokogott, mikor megpillantotta őket és könnyeivel öntözte arcukat. Szédülve nézték a sok orvosságos üveget, a földre hullott kis piros labdát, szinte álomban érezték magukat, nem akartak hinni a szemüknek: szigorú apjuk is sírt.

Csak odabent kis szobájukban tértek magukhoz.

A zokogás elnémult, a csend halálos lett és hűvösebb is volt.

Felülve hallgattak mind a hárman. Fejük még zúgott egy kicsit, szívük nyugtalanul dobogott és érezték az ingükön édesanyjuk kihült könnyeit. De azért tisztán és egyszerre, mintha összebeszéltek volna, mind a hárman egy jelenetet láttak maguk előtt. Látták, amint ott áll a kis kopasz a kerítésnek dülve, amint megrebben a szeme rémülten és amint fülecskéi még kajlábbak lesznek. A cigányképű, aki konok, kemény legény volt, mély csodálatot érzett iránta:

- Nem sírt, - mondta csöndesen - emlékszenek, csak a fogát szorította...

A legidősebb lehajtotta a fejét és lelkiismerete titkon ébredő vádaskodásával gondolt az olvasókönyve egy sorára:

- Nemes lélek volt, - mondta - bizony...

A máléképű kicsi előtt minden összezavarodott. Maga előtt látta a piros labdát, az alsó kert sövényét, a tüllel letakart alakot a kis ágyon, hallotta anyja zokogását... mégse tudott semmiről semmi bizonyosat. Csak azt érezte, hogy a torkát, nyakát, mellét, szívét úgy bicskázza valami, mint a boszorkány cséplőgépe, amelyet csupa nagy késből csináltak. Belefogózott kis ágya hálójába:

- Bizony, - mondta ő is és zokogott. - Bizony isten...

Magdolna és Mária.

Fonnyadozva és elhagyatva, mint két vázában felejtett virágszál, éldögélt egy kis öreg házban Magdolna meg Mária. Ősz hajuk fehéren röpködött, tipegtek mind a ketten, egyforma kockás ruhát viseltek, fáradt hangjuk is a megtévesztésig egyazon módon sipogott, össze is cserélte őket mindenki, mert ikrek voltak. Magdolna egy órával előbb született és ezt a körülményt illő tiszteletben is tartotta minden időkben Mária. De máskülönben szinte tökéletesen egyformán gondolkoztak, egyformán éreztek, örültek és bánkódtak. A legrégebbi időkben egyszerre kaptak kis cipőket, játékot, együtt jártak az iskolába, együtt tanultak, az írásuk is hasonlatos volt, együtt mentek az első bálra, egyazon majálison lettek szerelmesek, egyforma szerelmes levelet írtak, egyazon napon esett el a vőlegényük is a kápolnai csatában. Egyszerre öltöttek fel fekete ruhát, együtt kosarazták ki a későbbi kérőket és együtt öregedtek meg. Amíg elvonultan és csak maguknak tengették szerény mécseshez hasonló kis éltüket, az évtizedek tűnő sorával új világ keletkezett körülöttük. A sok idegen arc és ház között néha alig ismertek a város régi képére. Ám ez nem fájt nekik. Csak nagyritkán, karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor, úrnapján mozdultak ki, hogy a templomba menjenek és a templomban a régi párás tömjénszag lengedezett, a régi orgona búgta a lélekemelő énekeket. Ilyenkor öreg csipkés ruháikban, apró kalapjukban, magyaros szabású bundájukban, vagy százesztendő napernyőjükkel tipegtek, mert hűségesen kitarattak a negyven év előtti divat mellett. A város polgárai mosolyogtak rajtuk és hangosan vagy halkán mindig ezt mondták utánuk:

- A bolond kisasszonyok.

Néha meghallották az illetlen megjegyzést a kisasszonyok, de mitsem törődtek vele. Számukra régen megszűnt a külső világ. Hanem otthon minden a régi volt. A megszokott butorok, képek, fali himzések, edények, virágos szőnyegek között a negyven esztendővel ezelőtt divatos illatosító szaga lengedezett, a velük együtt megöregedett szolgáló neszelése, szöszmötölése, dörögése hallatszott és a régi óra is változatlan zengéssel ütötte a negyedeket. Az öreg fényképalbumból ugyanazon arcok tekintettek feléjük, a félszázad előtti folyóiratok és divatlapok kedves metszetei, ezerszer olvasott beszélyei se változtak. És a tünt világot, amelyben éltek, bármikor maguk köré varázsolhatták. Sokszor, ha együtt ültek és a virágos csészék illatos kávéja finom párákkal töltötte meg a kis szobát, szeliden megszólalt Magdolna:

- Milyen kitűnő táncos is az a Légát Jani. Úgy perdül-fordul, hogy a lába se éri a földet...

- Bizony jól táncol, - bólintott Mária - hanem Kerekes Peti is legény a talpán.

- Csak a felesége nem engedi, hogy sokat táncoljon.

- No, nem is csodálom, hiszen olyan öreg az a Fanny, mint a Csokonai Dorottyája...

Mosolyogtak, elgondolkoztak, mit sem törődtek azzal, hogy Légát Jani, Kerekes Peti és a kövér Fanny már régesrég elköltözött a szelid füzek alá a régi temetőbe.

Olykor mégis foglalkoztak a halállal, mint egy távoli szertartással, amelyen együtt fognak átesni, akár az első áldozáson.

- Úgy fognak bennünket temetni, mint a hajadonokat, - mondta Magdolna - kék koporsóban, liliomkoszorúval...

- És a gyászkosci előtt, - folytatta Mária - mirtuskoszorút és fehér fátyolt visznek piros bársonypárnán...

- Nagyon szép lesz és sokan fognak könyezni...

- Biztosan nagyon szép lesz... májusban halunk meg.

Magdolna szeliden bólintott.

Lassankint mindenki elfeledte őket... csak egy férfi volt, aki összekötötte multjukat jelenükkel. Minden évnegyed első napján, pontosan délelőtt tizenegy órakor meghúzta valaki a drótrajáró régi csengőt.

- Itt van a pénztárnok tekintetes úr - mondta az öreg cseléd és loholt kaput nyitni.

- Itt van Borbolya Feri - állapította meg Magdolna és letette a Hölgyfutárt.

- Elhozta a kamatokat - tekintett fel a divatképekből Mária és az ajtóhoz tipegett.

Pirosképű, pirosorrú, hóhajú öreg emberke penderedett be:

- Agyisten, jó napot, - pattogta - kézcsók és hódolat a hölgyeknek, legalázatosabb szolgálataikra elhoztam a négyszáz pengő forintokat.

Azzal már olvasta is a pénzt, odatolta a nyugtát a kisasszonyok elé és amint begombolta kabátját, kifelé hátrált:

- Engedelmet a sietségért, kézcsók és hódolat a hölgyeknek...

Tovább sohasem folytathatta, mert Magdolna ilyenkor hátrafordult az almáriomhoz és egy kis ezüsttálcan veresbort, metszett poharat, apró üvegtányéron pedig pirított sóskenyeret szedett elő.

- Tessék, kedves Feri, - mondta Mária - ne adjon kosarat Magdolnának.

- Hej, hej, - mosolygott a kis öreg - pedig csak kölcsönbe menne...

Ezen igen jóízűen nevettek és Borbolya Feri ott maradt déli harangszóig.

Így ment ez negyedévről negyedévre, esztendőről esztendőre.

Egyszer aztán váratlan időben szólalt meg a régimódi csengő.

- Jesszusom, - sikoltott az öreg cseléd - talán csak nem katonákat szállásolnak el?

- Istenem, - sóhajtott Mária - valami szerencsétlenség.

- Várjuk meg - mondta megnyugtatólag Magdolna, de azért a szeme önkéntelenül a szűzanya képe felé kalandozott.

Az ajtón Borbolya Feri penderedett be:

- Agyisten, jó napot, - pattogta - kézcsók és hódolat a hölgyeknek...

- Mi jót hozott? - rebegte Magdolna.

- Ezúttal semmit, csak szerény-magamat, ha ugyan szívesen látott vendég vagyok...

- Mi történt? - sóhajtott Mária.

- Semmi, - mosolygott a kis öreg - csak annyi, hogy kviétáltak, nyugalomba küldtek. Azt mondták: Borbolya bácsi, maga már elég régen húzza az igát, pihenjen... megkapja az egész fizetését. Hát, gondoltam, ezentúl többször is tiszteletemet teszem a hölgyeknél, mert már nekem is kevés a régi ismerősöm...

A kisasszonyok csodálkoztak, hogy ilyen fiatal embert nyugdíjba küldenek, hiszen Borbolya Feri fiatalabb, mint ők.

- Emlékszel? - kérdezte Magdolna - Feri még kisdíák volt, mikor mi ketten hosszú szoknyában jártunk.

- Hogyne emlékeznek, mikor egyszer utánunk szökött a majálisra, aztán az öreg Borbolya nádpálcával jött érte...

Sokáig beszélgettek még így, hanem aztán Magdolnának eszébe jutott a jelen is.

- Nézd csak meg, Mária, van-e még abból a vörösből... egy kis sós pirítóst is hozzá!

Ezentúl mindennapos vendég volt a házban a pirosképű öreg úr. Délelőtt a régi csíkos kanapén ült, délután a karosszékekben fészkelődött a párolgó kávé mellett. Vasárnap kegyetlenül kicsipve, rendszerint két egyforma csokorral jelent meg ebédre. Vidám és kedves napok derültek az öreg házra. Az óra hangja szebben zengett, a régi zongora nemes bánattal pengett, ha négykezes játszottak rajta a kisasszonyok, a kapu csengője fiatalon csilingelt, néha kacagás hallatszott és az öreg cseléd is mosolygós képpel, kisütött fodrú patyolat-fejkötővel járt-kelt.

Egy pár hónapig tartott a gyönyörűség.

Hanem egyszer, egy sugaras vasárnap délben, végtelen fájdalmas dolog történt: Magdolna észrevette, hogy a Borbolya Feri két csokra nem egészen egyforma. A bukétának, amelyet az öreg gavallér Mária felé nyújtott, egy szál égővörös rózsa parázslott a közepében. Alig tudott enni Magdolna... de a Mária keze is úgy remegett, hogy csaknem elejtette a poharát. A kis vörös ember meg csak köhögött, hápogott, nagyhangon beszélt sok ostobaságot: a vak is láthatta rajta, hogy zavarban van, belső remegését palástolja.

Mikor aztán elment a gavallér, halotti feszült csendesség támadt a szobában. Magdolna nem akart szólni, várta, hogy Mária elmondjon mindent... úgy, mint régen szokta. De Mária néma maradt és valósággal összerezett, mikor az óra ércesen zengeni kezdett.

- Bűnös, - mondta magában Magdolna és könnyek fátyolozták a tekintetét - rossz a lelkiismerete...

Éjjel fájó szívvel, könnyes szemmel, titkon figyelték egymás sóhajtásait, de nem szóltak egymáshoz.

Reggel elhaló hangon köszöntötte Mária Magdolnát, ám egyebet nem szólt.

Lassankint elszoktak attól, hogy egymással beszéljenek: csak az öreg cselédhez és Borbolya Ferihez intéztek szavakat. Magdolna borús fátyolba burkolva látta az egész világot, sokszor gondolt az elmúlásra, a kék koporsóra és a mirtuskoszorúra.

- Máriát szereti, - szötte gyászos gondolatait éjszakánként - pedig valaha az én kezemet kérte meg... Milyen csodálatos a szerelem... akkor engem választott, pedig egyformák voltunk, most meg iránta lángol, pedig most is egyformák vagyunk teljesen: az öreg Tercsi össze téveszt néha... A szerelem kifürkészhetetlen érzemény... Vagy talán azért, mert idősebb vagyok: Borbolya Feri tudja, egy órával előbb születtem...

Így tartott ez egészen ősziig.

A kisasszonyok lefogytak, légies, lenge tünetények lettek a sok szenvedéstől, a titkolózás mérgétől, de még mindig nem beszéltek arról, ami a szívüket összeszorította. Egy őszi vasárnap délben aztán megint két csokrot hozott Borbolya Feri. Az egyik tiszta fehér volt, azt Magdolnának adta. A másik tűzpiros volt: azt Máriának nyújtotta.

Ebéd után, mikor magukra maradtak, halkán megszólalt Magdolna:

- A te csokrod egészen piros... a piros a szerelem színe.

- Igen, - mondta Mária és felcsuklott a hangja - Borbolya Feri ma megkérte a kezemet.

Magdolna felzokogott:

- De hiszen ez rettenetes!
- Nem, - susogta Mária és könnyezni kezdett - én hozzá megyek.
- És engem elhagysz?
- Nem... együtt maradunk... tégedet végtelen szeretlek... Feri is idejön hozzánk.

Magdolna megrázta fehér fejét, annak jeléül, hogy ebbe sohasem egyezik bele... Ismét csöndben ültek egymással szemben, csak az óra ketyegett és zengett időről-időre. Végül mégis Magdolna szólalt meg:

- Elvesztetd hajadoni koszorúdat - mondta rekedten.

Mária vállat vont.

- Fekete koporsóba tesznek, nem visznek előtted fátyolos mirtuskoszorút piros bársonypárnán...

Mária zokogott és könnyek között mondta:

- Nem tehetek másként...

Akkor felállott Magdolna, letörülte könnyeit és már tudta, mit kell cselekednie.

Felment a padlásra, vizet öntött a régi köszörűkő kis vályujába és élesre fent egy nagy hegyes kést.

Sokáig tartott ez a foglalatosság, mert a kő nehezen forgott, a kés pedig nagyon csorba volt már. Így hát alkonyat felé, mikor Mária szorongó szívvel indult a nénje keresésére, Magdolna még mindig kezében tartotta a nagy kést. A menyasszony nem tudott sikoltani, torkán fagyott a szó és remegve sietett a lépcsőn. Az udvaron szédülten támolygott.

- Végezni akar magával, - mondta rémülten - de én nem engedem... hogy megölje magát.

Egész este méregették, titkon lesték egymást, de most se szóltak. Kilenc órakor aludni tértek, jó éjszakát rebegtek, hanem a félhomályban is egymást figyelték. Mária ezt mondta magában:

- Ha magára emeli a kést, felsikoltok.

Magdolna meg így szólt önmagához:

- Ha majd elalszik...

És éjfél felé, mikor az őszhajú menyasszony halkan, egyformán kezdett pihegni, csöndesen, óvatosan kimászott ágyából Magdolna kisasszony.

Mária félig csukott szemhéjain át dermedten leste, mint tipeg feléje, mint áll meg ágya előtt, mint emeli fel a nagy kést az ő szívére. A jeges kétségbeesés rántotta görcsbe a szívét és ajka önkéntelenül motyogott egy régesrég hallott iskolai mondatot:

- Ha Isten velünk, ki ellenünk...

A kés a földre hullott, Magdolna térdre bukott és zokogva borult a menyasszony elé:

- Mária, - mondta és összekulcsolta a kezét - bocsáss meg, én meg akartalak...

Sokáig tartott, míg Mária mozdulni tudott. Aztán ő is sírni és zokogni kezdett; karjait kinyújtotta nénje felé. Átölelték egymást és a könnyek patakja csak nem akart megszűnni. Végtelen megkönnyebbülés fogta el mindkettőjüket; úgy érezték, mintha szörnyű bűntől szabadultak volna meg.

És hajnalban, mikor ünnepélyesen zengte az öreg óra a negyedeket, halkan megszólalt Mária:

- Úgy fognak bennünket temetni, mint hajadonokat...

A másik folytatta:

- Kék koporsóban, liliomkoszorúval... És a gyászkocsi előtt mirtuskoszorút és fehér fátyolt visznek piros bársonypárnán...

- Nagyon szép lesz és sokan fognak könyezni.

- Biztosan szép lesz, - hajtotta le a fejét Magdolna - májusban halunk meg...

Az udvari homok.

A kis herceg olyan volt, mint egy beteg kandur. Szőke haját felborzolta, behúzódott az óriási pamlag sarkába, ha szóltak hozzá, nem válaszolt, a hoppmesterre kiöltötte a nyelvét és mikor a dajkája cirógatni kezdte, hirtelen megrugta a kilenctokájú öregasszonyt hegyes orrú cipőjével. Az öreg király, akinek nem volt senkije ezen a szőke fickón kívül, elszomorodva hívatta magához a hoppmestert.

- Te értesz a gyermekekhez, - mondta - mit csináljunk ezzel a kisfiúval?

- Én azt hiszem, - felelt a hoppmester alázattal - hogy a társaság hiányzik neki... és habár nehéz dolog megfelelő játszótársakat találni, mégis azt ajánlanám...

- Félek, hogy elrontják: én is minden rosszat a játszópajtásaimtól tanultam. Éppen ezért akarom úgy nevelni, mint a ritka virágot szokás az üvegházban.

- Igaz... tökéletesen igaz, magam is a társaimtól hallottam először bűnös szavakat... hanem akkor valami más mulatságról kellene gondoskodni.

A király felsóhajtott:

- Csakhogy nem olyan könnyű dolog az. A legagyafurtabb játékokat egy-két perc alatt kitanulja, megunja, szétszedi... a csengős kis négyes fogatot, amelyet száz arany tallérért hozattam neki a tengerentúli országból, látni se akarja. Mindig azt szeretné cselekedni, amit a felnőttek művelnek.

- Hopp, - mondta a ceremóniák mestere - éppen ez a tulajdonsága ébreszt elmémben valamelyes világosságot.

- Hát csak ki vele, mi légyen az?

- Arra gondoltam, hogy itt a szomszéd nagy teremben, a herceg téli labdázójában egy kis palotát kellene neki építeni... A palota éppen olyan lenne, mint ez a nagy királyi palota, mintha csak megfiadzott volna ez a hatalmas épület. Minden meglenne benne a konyhától a vívóteremig, de persze kicsiben...

A király arca felderült:

- Na, édes hívem - mondta mosolyogva, - mindig okos embernek tartottalak, de nem is csalódtam benned. Az a kis palota biztosan megvigasztalja a herceget.

Ettől a naptól kezdve heteken át tervezgettek, mindent kigondoltak az utolsó szegig.

- Miből legyenek az oszlopok? - kérdezte a király.

- Alabástromból, - fontoskodott a hoppmester - a padló csiszolt achátból készül, a kilincseket jáspisgombok ékesítik, a trónterem világosszínű lápis lazulival lészen kirakva...

A vívóteremben pedig:

- Apró páncélok, acélvértek, kis kardok sorakoznak a fal mellett, akárcsak a lovagok nagy termében.

- Pompás - mosolygott a király és a kezét dörzsölgette, - az ebédlőben is minden olyan lesz, mint a mi nagy ebédlőnkben, csak persze kicsiben. Kicsik lesznek az indiai fából készült pohárszékek, kicsik lesznek az asztalok és székek, de azért egy akkora csöpp emberke, mint a kisfiam, leülhet kényelmesen a karosszékre.

- Úgy bizony, - folytatta a hoppmester - és a pohárszékben apró kristálypoharak, ezüstkorsók, kis tányérvák fognak állani... az udvaron szökőkút, a kertben indiai törpe fácskák...

Szinte tapsoltak ilyenkor és a nagyszakállú öregemberek úgy kipirultak, mint a gyerekek.

A téli labdaházban pedig lázasan sűrögtek-forogtak a különféle mívészek, mesteremberek. Sietni kellett a kis palotával, mert a kis herceg születésnapja egyre közeledett. Hanem gyönyörűség is volt nézni, hogyan versengtek a derék kőművesek, márványcsiszolók, kőfaragók, asztalosok, lakatosok, remeket készítő kovácsok, kardot és fegyvert készítő, kárpitosok, bronzöntők, ötvösök és festők. A kis palota egyre szebb lett, a király meg a ceremóniamester napról-napra jobban megbizonyosodott afelől, hogy a legpompásabbat eszelte ki.

A születésnap előtti reggelen végre készen ragyogott a kis palota.

A mesteremberek szinte könyezve gyönyörködtek mívükben. A bűbajos, vadonatúj épület márványcsipkéi finom fehérműre emlékeztettek, a réztető csillogott, a malachittal kirakott utacskák zölden kígyóztak a kert törpe fái között, a nagy udvaron pedig szivárványszínű vizet permetezett a vertezüst szökőkút.

- Hát ez gyönyörű - mondta a legöregebb mesterember - ez aztán sikerült.

A király elégedetten bólogatott, de aztán csóválni kezdte a fejét:

- Minden gyönyörű - szólt - csak ez a nagy udvar kopár egy kicsit. Ide kellene valami... talán egy kis homok.

- Homok? - döbrent meg a hoppmester. - Községes homok? Ebbe a ritka ékszerbe?

- Valami nagyon finom homokra gondolok... aranyban gazdag fövényre... olyanra, amelyből aranyat mosnak.

A ceremóniák mestere a fejét csóváltgatta, de azért szót fogadott.

Tizenkét szekérderek finom aranyfövenyt hozatott és még azt is megszitáltatta a várpalota nagy udvarán. Tizenkét kosár aransárga homokot szitáltak ki a tizenkét kocsi fövényből és ezt a legfinomabb porzónál is vékonyabb port hintették el a kis palota udvarán. Másnapra szépen el is egyengették a homokot és az udvari cimerrajzolóval különféle szép ábrákat, virágokat, vitézeket, madarakat, jelmondatokat rajzoltattak rája.

A születésnap reggelén izgalomtól remegett a király. Boldogan mondta a kilenctokájú dajkának:

- Hanem aztán szép legyen a gyerek... az arannyal átszőtt kis ruháját, pókhálósövetből készült patyolatgallérját akarom rajta látni!

Azzal bevonult az öreg király a hoppmesterrel együtt a téli labdaházba. Még utoljára végignézték a csodás alkotást és mikor minden karosszéket, kristálypoharat, ezüstkelyhet, minden porszemet a helyén tudtak, háromszor koppantott a hoppmester, hogy bevezethetik a királyfit.

Három apród is ugrott érte, de a királyurfi seholsem volt.

Csak éppen egy pillanatra nézett a tükörbe a kilenctokájú fődajka, hogy egy csöppet ki-pirosítsa az arcát az ünnep örömére, hát már elszőkött valamerre a herceg.

Egy darabig keresték, de hogy mégse találták, a hoppmester is aggódva nézett ki az ablakon. Az ablak a várpalota nagy udvarára nyílt és a ceremóniák főmestere valami szörnyű dolgot láthatott. Sápattan huzódott vissza és remegő ajakkal mondta:

- De hiszen ez rettenetes...

Az öreg király szívében megállt a vér.

- Uram Istenem, kegyelmezz, - csuklott föl - mi történt?

A hoppmester az udvarra mutatott az ablakon át.

Dermedten könyökölt ki a király és maga is megdöbbszent azon, amit látott.

A kis herceg arannyal átszőtt ruhájával, pókhálósövetből készült patyolatgallérjával nyakig ült a tizenkét szekérderék homokban. Tollas bársony kalapjával merte a fővenyt és mély-ségesen elmerülve, kipirult, lázas arccal gyurta a nedves homokot.

Az alabárdosok, akik az udvar négy sarkában állottak, nem merték megszólítani. A közön-séges lelkek láthatóan gyönyörködtek a látványban, sőt egy nagyszakállú öreg, akinek éppen ilyen korú unokája lehetett, mosolygott... annyira mosolygott, hogy a könye is kiperdült.

Végre leszólt az ablakból a király. Hangja fátyolos volt a bánattól:

- Mit csinálsz kisfiam?

A királyurfí vidáman nézett a hang irányába: fekete szeme ragyogott, kipirult képe maszatos volt és olyan jóízűen kacagott, mint egy közönséges pár gyermeke. A nagyszakállú király most már szeliden, megindult szívvel kérdezte:

- Mit csinálsz kisfiam?

- Várat építek, - nevetett vissza az urfi és a szájába került homokot prüsszögte kifelé - neked építem... ezentul ne félj a burkus királytól!

A ceremóniamester elhalványodott és holmi fenytéket emlegetett.

De a bölcs király a fejét rázta:

- Nem, - mondta - minek bántanánk? Ilyen játékot mi úgy se tudunk neki adni... és hát külön-ben is, valódi udvari, királyi udvari homokban játszik...

A halszemű három fia.

A déli nap nyilas ragyogásában, mikor harmadszor bukott föl a tízöles mélyvízből, megrázta magát és végigtapogatta dohánybarna bőrét. Kutató ujjai végigfutkároztak karjain, derekán és combján siklottak lefelé. A térdhajlás alatt megállottak és izgatottan tapintgattak valami duzzadt csomókat erős ikráján. Görcsös erek hurkolódtak a bőre alatt és úgy pattogtak, mintha ki akartak volna csattanni. Riadt halszemei, amelyek mereven tekintettek szét a mélyvizek mélyén is, megzavarodva forogtak; a sötét érgörcsök zeg-zugairól a zöld tenger, a sárgás ég és a szőke fövény felé fordultak, mintha segítségért vagy vigasztalásért könyörögnének. A vizek szörnyetegeivel vívott csatákban is nyugodt szive hirtelen összehúzódott kemény ököl módjára, aztán verni kezdett olyan szaporán, mint ahogyan a dob pereg.

- Ez a nyomorúság - rebegték a lila ajkak és remegni kezdtek.

Sohasem gondolt rája, de most tisztán emlékezett, hogy húsz vagy ki tudja, hány esztendővel ezelőtt, ilyen sötét jeleket látott az apja lábain és karjain is. Már hetek óta nehéznek érezte magát a víz alatt, de azt hitte, hogy elmulik a baj és megint fürgén, vidáman fog sűrögni a hússzínű korallok és zöld kagylók után, mint a csikóhal. A sötét jelek azonban mást mondanak, a nyomorúság betűi, amelyeket mindenki el tud olvasni, még az is, aki sohasem tanult jelképes vonalakat róni.

Lehajtotta bunkós fejét és elhatározta, hogy egy szót se szól senkinek, az asszonynak se. Este elment a gazdájához, elkéredzkedett tőle egy éjszakára meg egy napra, aztán a pálmaerdőkön át megindult a kikötő felé, ahol a parttól nem messze olyan hajók állanak, akár egy pagoda vagy sziklatemplom, esténként ragyognak a sok fényes lámpástól és a tetejükön muzsikálnak az idegen emberek. Ment, ment nehezedő pöffedő lábakkal és hajnalra odaért. A kőparton leült, lábait a langyos tengervízben áztatta. A messzeségben fehéren ragyogtak a vitorlák, lomha nagy hajók haladtak fekete füstszáslóval. Szemközt az ébredő hajókon nyüzsögtek a fehérképű idegenek. Kihajoltak a korlátokon, a reggeli nap megcsillant az apró, kerek ércdarabokon, amelyeket a víz felé dobtak. Valahányszor egy-egy fényes karika megcsapta a zöld víz hátát, fölpattant egy pár apró gyerek és utána ugrott. A pálmaerdőkön át jött ember pillanatra elfeledte a fekete jeleket, tátott szájjal gyönyörködött a mezitelen kölykökben, akik, ha ismét felbukott kerek fejük, diadalmas ordítással mutatták két ujjuk között a messzi országokból való fényes ércdarabokat. Különösen az egyiket figyelte. Bunkófeje, széles melle, hosszú karja volt, úgy ugrott, mint a lapos kő a vizen, az átlátszó hullámok mélyén nyílsebesen siklott, mint a kis halak a sekélyben, és ha kiugrott a kőpartra, a lehangosabban üvöltött. Fényes barna bőre ragyogott, tekintete szünetlen futkározott, gyöngyfogai világítottak, ha nevetett vagy szájába rejtette a pénzt.

Olyan szép volt, mint a napsugár.

- Ez az, - mondta magában a lábait áztató ember - az én gyönyörű kisfiam.

A halszemek megnedvesedtek. Két esztendeje nem látta már a gyereket és alig ismert rája. Két esztendeje hozta ide egy éjszaka a pálmaerdőkön át, mert odahaza nagyon sokat evett a fiú és félni lehetett, hogy nem marad elég az anyjának, kisebbik testvérének és a legapróbbnak, aki éppen akkor született. A gazda kutyául fizetett, a kagylók mintha fogyóban lettek volna, a korallok nem hajtottak ritka színezetű ágbogokat, a tartomány belső részei felől éhinség híre érkezett és csak a sárgahasú cápák szaporodtak. Itt a nagy kikötőben biztosan megél a kisfiú még a hulladékokból is, hát vállára emelte és estétől hajnalig elgyalogolt vele idáig. Megsimogatta a fejét, mikor a kőpartra állította, azután hirtelen megugrott, eltűnt a

forгатagban, nehogy a gyerek utánaszaladjon. Így csinált vele is az apja valaha, jól tudta hát a módját, mint cselekedjék, jól tudta, hogy a kikötő kegyes dajka: a kisiú felvirágozik.

Mikor már kigyönyörködte magát kedvére, odalépett a gyerekekhez, megtapogatta karcsú tagjait, szemébe nézett, megkopogtatta bordáit, mellkasát és szeliden mondta neki:

- Most már velem jöhetsz...

Estére ketten haladtak át a pálmaerdőn és hajnalban a gazda háza előtt állottak meg.

- Elhoztam - szólt az öregebb bunkófejű és a gyerekre mutatott.

A százesztendőс gazda megtapogatta a gyereket, csóváltatta a fejét és siránkozva mondta:

- Jó, nem bánom... de nem kell még se, minek nekem a halász, ha már nincsenek kagylók, a korállt meg kaviccsá rondította ez a sok gyalázatos hajó... minden baj tőlük jön, hogy süllyednének el. De azért ne vidd vissza, majd gondolkozom rajta egy kicsit.

Az öreg bunkófejű szép hegyes éket faragott, görbe kést adott a fiú fogai közé és a nyilas sugarak világából leszállott vele a mélységbe. Mindenre megtanította a gyereket, szépen megmutatta, mint kell a hegyes éket a cápa szájába dugni, mint kell a görbe késsel a gonosz dög beleit kiontani, merre húzódnak a kagylók tavasszal, merre szeretnek a fehér korállók, miként lehet kitapogatni a mélyvízi szirtek rejtelseit, hogyan húzódnak a vízalatti meleg áramlatok nyugatról kelet felé... Lassankint minden titkát, minden tapasztalatát reábizta úgy, ahogyan az apjától tanulta, ahogyan a tapasztalatokat maga is gyarapította. Gyönyörűség volt nézni a kis bunkófejűt, amint lebukott, nyitott szemmel suhant lefelé és biztos kézzel, fürgén kutatott. Körülbelül mindennel tisztában volt már, mikor egy reggel, az első bukás előtt észrevette a fekete jeleket az apja ikráján és karja hajlásán. Kíváncsian kérdezte:

- Hát ez mitől van?

- Az időtől.

A gyerek halszeme felragyogott:

- Nekem is lesz egyszer?

- Igen, - mondta az apja riadtan - majd egyszer...

A déli nap nyilas ragyogásában, mikor harmadszor bukott föl a tizöles mélyvízből és kifujta tüdejét, furcsa hangot hallott. Sipolt a melle, mintha lyuk támadt volna rajta, egy ponton éles fájdalmat érzett, aztán nemsokára köhögni kezdett először életében. A lila ajkak remegve rebegték:

- Ez az éhhalál.

Este vállára vette a középső fiát és elindult vele a pálmaerdőn át a kiapadhatatlan emlőjű dajka felé. Hajnalban odaállította a gyereket a kőpartra, és amíg az elbűvölt halszemekben visszatükröződött a tornyos fehér hajók sohasem látott csodája, az öreg megugrott a nyüzsgő sokaságban.

A pálmaerdőn át haladván, szeliden föltünedezett előtte a nagy sziklatemplom képe, amint ott hever előtte a századik lépcsőfokon, pöffedt lábait mutogatja és alamizsnáért könyörög. Szinte kedvet érzett a forró lépcsőkön való aszalódásra, a sok száz koldustárs sok meséjének magabaszívására. Ott megpihenhet halszeme, pöffedt lába és sipoló melle.

Így gondolkozott és még éjjél előtt kunyhója elé ért.

Harmadik fia sírt, az első meg ott ült a kunyhó küszöbén szótlanul, a sötétben is világító meredt szemekkel. Az öreg megtapogatta és csendesen kérdezte:

- Miért sír a kisfiú?

- Mert elment az anyja.

- Hová ment éjszaka?

- Az este ment el... hajósok jöttek, azokkal ment el. Kis hajóra szálltak, arra mentek keletre. Énekeltek, pipáztak, meg ittak.

A fáradt ember most már magát tapogatta végig, hogy nem játszik-e vele gonosz álom, aztán csöndesen rebegték a lila ajkak:

- Ez a fekete gyalázat.

Lehajtotta bunkós fejét és tudta, hogy mit kell cselekednie.

Vállára vette síró kisfiát és megindult vele a dombokon, hegyeken keresztül. Két nap, két éjjel gyalogolt, míg elérte a nagy sziklatemplomot. Száz lépcsőn szeliden fölsétált, végigment tizenkét folyosón, kilenc termen és az utolsó aranyosban letette a gyereket egy iszonyatos tekintetű isten oltárára.

- Ez a harmadik kisfiam, - szólt bizalommal a kőbálványhoz - reád bízom.

Azzal otthagya az alvó fiúcskát és mikor lement a száz lépcsőn, nehéz lépteit hazafelé fordította.

A déli nap nyilas ragyogásában ért a tenger partjára.

Nyugodtan fölkeszülődött a leszállásra. Csónakba ült, nagy követ tett a csónak fenekére és kievezett olyan messzire, ameddig fáradt karjai bírták. A követ a derekára kötötte, görbe kését szájába vette, aztán megloccsant fehérén utána a mélyvíz. Sokáig haladt lefelé, végre mégis puha fövenyt, lágy füveket ért.

Fáradt tagjai elterültek a szelid ágyon.

Balkarját feje alá helyezte és föl nézett a vizek derengő magasságába. Már semmi sem kötötte össze a vizek fölötti világgal, csak az a kevés levegő, amit odafönt, a déli verőn szívott be. Hanyattfekve három buborékban fújta ki az élető lelket. Az első buboréknál eszébe jutott az első fia, aki olyan szép, mint a napsugár, a másodiknál a középsőre gondolt, akit a hajópagodák fehérarcú idegei táplálnak, a harmadiknál pedig biztos volt, hogy legkisebbik fiát kegyesen kegyébe vette az iszonyatos szemű isten..

Mikor már elszállt az utolsó buborék is, boldogan lehunyta fáradt halszemét és a görbe késsel kiontotta belső részeit.

Mélabú.

Tavaszi zápor zengett át a kerti fák ágain, mint valami lágy hurokon és most párás fátyol lengett a mélyebb részeken, a ribizlibokrok felett. Virágillat, esőszag, nyers nedvesség áradt be a nyitott ablakon, amely mögött egy asszony sírt a régi szék karfájára borulva.

Egy pillanatra fölemelte fejét, körülnézett a gazdag szobában, szeme megakadt a mély tükrön, mely a földig ért, a faragott butorokon és zuhanva eső brokátokon.

- Miért sírsz? - kérdezte önmagától. - Miért zokogsz, hiszen... mindened megvan.

De azért megint lehajtotta arcát és olyan buzgalommal ontotta könnyeit, búgta a szíve mélyéről eredő zokogást, hogy észre sem vette, mikor szenvtelen szárazsággal benyitott és megállott mögötte az ezüsthajú gróf. A vékony ember alatt meg se reccsent a parkett: úgy állott mozdulatlanul, mintha a kerti köd egy fátyolfoszlánya szállott volna a szoba mélyére. Az asszony pedig sírt, felcsuklott, vonaglott, aztán fölkel, kinézett a kék kertbe, félresimította a szemébe hulló bodros fűtöket, hátranézett...

Sokáig állottak egymással szemben, aztán így szólt a gróf halk, hangsúlytalan hangon:

- Ön boldogtalan...

Az asszony megrázta szőke fűrtit.

- Valakiért sírt, - folytatta az ezüsthajú motyogva - a színésznők általában sokat sírnak régi szeretőikért... ami egyébként rám nem tartozik... tessék sírni... joga van hozzá.

- Óh, - csuklott fel az asszony - nem is emlékszem a régi... Nem is akarok emlékezni... olyan régen volt.

- Mégis, olyan állhatatosan sírt...

- Igen, mert hogy ez az eső jött, úgy éreztem, hogy sírni kell és leborultam... Kérdeztem magamat, hogy miért? de nem tudtam felelni. Öregszem... a vénülő asszonyok szokása...

- Nem, - mondta a gróf és hangja szinte elfoszlott - szó sincs róla. Ez csupán a mélabú, amely erőt vesz az emberen bizonyos időszakokban...

- Mélabú - zengett az asszony szava a mindent eltakaró homályban. - Harminckilenc esztendő vagyok, és ha visszagondolok...

Az ezüsthajú élénk mozdulatot tett:

- Nem... nem vagyok kíváncsi... maga szép és fiatal - csak mélabú az egész... bizonyos időszakokban erőt vesz az emberen. A múlt tavasszal én is így voltam. Szalonkalesen ültem és egyszer csak érzem, hogy végtelen nyomorult vagyok, hogy legjobb lenne számba venni a puskacsövét és a lábammal elrántani a ravaszt... szerencsére éppen jókor jöttek a sneffek... aztán nemsokára megismertem magát... mondom, hogy mélabú... eltűnt nemsokára... mélabú...

Az u betű hosszan zengett a sötét szobában, aztán megpattant egy kis tapétaajtó és a villanyfény becsapó áradatában megállott a feketeruhás szobalány:

- Bocsánat, - mondta - már félhét, tessék készülődni!

Az asszony végigsimította az arcát, elindult a butorok között, tett, vett... hirtelen mindent elfelejtett, a záport, a tavaszi kertet, a mélabút, és rámosolygott a vékony emberre.

- Ma este, - fuvolázta lágyan - ma játszom ötvenedszer...

- Az előadáson ott leszek, hogyne lennék ott... de utána valami egészen rendkívüli dolog lesz...

- Szóval nem kísér haza?

- Nem, de holnap együtt ebédelünk.

Ezzel elváltak.

A színésznőt elvitte a gummikerekű kocsí a színház hátsó kapujáig. Egész úton egy régi kis dalt dudolt.

- Óh szép ifjúság - fuvolázta, miközben fésülték.

- Óh szép ifjúság - zümmögte, míg festette magát.

- Óh szép ifjúság - gondolta, amint öltöztették.

Aztán kilebbent a színpadra és oly biztosan dalolt, táncolt, tréfált, mint amilyen biztosan úszik a hal a vízben, mint amilyen bátran csengeti szavát a pintyőke az erdőben. Szeme se rebkent, szíve se dobogott, mert tudta, hogy itt minden siker az övé, mert tudta, hogy nemcsak egyszerű operettszínésznő, de jó színésznő is... akár holnap eljátssza Nórát...

Föltekintett az ezüsthajú gróf szélsőjobboldali páholyába: a keskenyarcú ember ott ült mozdatlanul. Lenézett a földszintre; az első zsöllesor sápadt, lapos álarcai között sok ismerőst látta. Tekintete egy fehérnyakkendő, feketehajú ifjoncon akadt meg, aki éppen a sarkon ült. Milyen kedves vidéki pofa, milyen fiatal és mancsottás, malomkerékhez hasonló bokréta szorongat a kezében, mint a múlt század gavallérai.

Előbb nevetett rajta, de a szeme ismét feléje kalandozott: milyen kedves vidéki pofa, milyen fiatal... ilyen bokréta hozott neki. Az első felvonás után, a tapsok és kiállások zengő harsonájában szinte várta már a mancsottás csokrot, de hiába, a fehérnyakkendő ifjanc nem merte a lábához dobni.

A második felvonásban már csak neki játszott, neki dalolt és az ifjanc oly bambán nézett rája, miként egy sült hal. Hiába volt minden ragyogó ária és csábító lengedezés...

De aztán egyszer csak - amint a kar élén csilingelve, mint egy ezüstcsengő, röpködve, mint egy aranymadár, végigtáncolta a virágos színpadot - fölemelkedett a fehérnyakkendő, megcsavarta a feje fölött a bokréta és teljes erővel odateremtette a színpad mélyére. Akár egy buzogányt.

A színésznő hirtelen utánaeszkent, karjára vette, szelíd csókkal illette a dróton rengő rózsákat... Oly vidáman, kitörő kedvvel énekelt és táncolt ezután, hogy a nézőtér felől szünetlen hullámvászon csattan fel a tapsok sortüze és száz zordon férfitörök dörögte feléje a vezetékevet:

- Tiboldy! Tiboldy!

A harmadik felvonást lázasan játszotta, előadás után izgatottan vetkőzött, törölte a festéket, idegesen öltözött, mert úgy érezte, hogy sietnie kell: reája vár valaki.

Amint kilépett a hátsó ajtón, úgy ragyogott az arca mély pehelyrések között, mint egy orchidea.

Az esti szél fölszárította az aszfaltot, fönt tisztán remegtek a csillagok, szerette volna kitárni a karjait, de keblére szorítva, ott rezegtek a papír-macsottás bokréta drótra idomított rózsái.

- Gyalog, - gondolta - gyalog megyek.

És alig öt lépésnyire, egy lámpaoszlop mellett ott állott a fehérynakkendős lázaspiros ifjonti pofával.

A színésznő egyenesen feléje tartott és maga is elpirult:

- Engem vár?

- Én? - riadt meg az ifjonc. - Istenem... hogy én...

- Óh, milyen kis buta, hát beszéljen!

A fehérynakkendős még mindig makogott:

- Tunkótz, - mondta - nevem Tunkótz György... egy végzetes esemény...

- Hát nem engem vár?

- Nem...

- Hát kit?

- A Toncsikát.

- Melyik Toncsikát?

- Azt a zöld trikósat...

- Azt az újévi malacképűt, azt a vastagot?

Az ifjonc nagyot nyelt és hangosan mondta, mint egy boldog mártír:

- Azt!

Pehelyprémei között elviharzott az asszony és fogcsikorgatva ült a kocsijába.

Otthon, a szalon régi butorai között fölgyújtatta a nagy csillár minden lángját, a páros fali gyertyákat is. Belenézett a földig szaladó tükörbe és rémülten látta keblén a dróton ringó rózsafejeket... Földhöz vágta az idegen csokrot és a virágok közül rózsaszín levélke hullott a lábaihoz... Mégis fölszakította és olvasni kezdett:

Édes Toncsika! Mélyen tisztelt művésznő!

Régen fontolgotam ezt a lépésemet, de tovább nem tudok ellenállni annak a forró szerelemnek, amelyet szívem mélyén...

Eldobta a levelet is, aztán lehajtotta szőke fejét a régi szék hátára. Hullámosan támadt föl emlékében egy régi kert emléke, egy kerté, amely tavaszi záporban ázott... az isten tudja hány év előtt... és az almafa alatt éppen ilyen hülye levelet olvasott lázban, ázva, lobogva, fázva, könnyezve, halálos boldogan.

És most megeredtek könnyei: bűgva zokogott.

Mégis, mikor a régi óra két ámora kipengette kalapácsával az éjféli időt, erőt vett magán és odalépett a tükörhöz. Végignézett egész alakján, végigsimította aranyhaját, szép arcát, mely orchideához hasonlított, térdig fölemelte szoknyáját és gyönyörködött a lábában, amely hibátlan és ragyogó volt, akár egy kard pengéje.

- Negyvenegyéves vagy, - gondolta - mert kettőt mindig letagadtál, de azért mégis szép vagy... és fiatal.

Aztán, hogy mégis megint könnyeket látott a szemében, megcirógatta a tükörben sírástól pirult arcát és gügyögve, vigasztalva, hangosan mondta:

- Csak mélabú... erőt vesz néha az emberen...

Szivecskét megcsalják.

Malachit dombok alatt egy kisfiú játszadozott a földön.

Kavicsokat szedett, a színes köveket egymáshoz koccantotta, egy apró dalt dúdolt a mulatsághoz és parányi lénye, kis szíve úgy elmerült magában, hogy mit sem tudott az egész világról. Feledte a fecskéket, amelyeket oly csodálkozva szokott követni nefelejtsszemével, feledte a virágokat, melyek után lelkendezve kapdosott máskor, feledte az embereket is, akik zordonan vagy mosolyogva tekintettek feléje.

De aztán hirtelen fölrezzentette egy hang. Dajkája, akinek példátlanul hatalmas keblét és piros almához hasonló piros arcát sohasem győzte eléggé csodálni, szeliden szól hozzája:

- Gyer' ide, kisfiam!

A fiúcska tétozva fordult hátra, de nem állt fel. Gyanakodott, nem hitte, hogy az almaképű lány szólt hozzá ilyen kedvesen; a dajka sohasem játszott vele szívesen.

Hanem a szelid hang megint megcsendült: az almaképű a két karját is feléje nyújtotta:

- Gyere, kis galambom... gyere, édes szívem...

A gyermek fölkel, keményen szorongatta a kavicsokat és odadöcögött a leányhoz. Lelkében egy kis gyanu pislogott még, de ez a halvány lángocska is kialudt, mikor az almaképű fölkapta és kebléhez szorította.

- Hopp! - kiáltotta a lány kedveskedve és vidáman nevetett, mint akit csiklandoznak. - Hopp kis galambom, mit játszunk, kis pipikém?

Elgondolkozott a fiú, kék csillagszemével kitekintett a lombok nyílásain át az égre, ahol parányi tejszínhabfelhőcskék szállottak egymásután. Szívében megint föltámadt egy pillanatra valami furcsa érzés, hogy miért ilyen az almaképű, hiszen máskor mindig bóbiskolni szokott. De kis gondolatkavicsait megint összezavarta a leány hangja:

- Jaj, milyen kis buta... hát játszunk csipi-csókát!

Ebben megegyeztek.

A leány belecsipett vastag, vörös ujjával a fiú kövér patyolatkezefejébe, a fiú meg elszánt igyekezettel is alig tudta körmei közé csippenteni a dajka kemény bőrét. Hanem aztán vidáman folyt a mulatság. A gyermek nevetve, kiáltozva mondta a versikét:

Csipi csóka, varju vájja
Holló kopácsolja...

Mikor meg a végén kicsúszott a körme közül a dajka kezeje és a vastag ujjak a nyakát csiklandozták, olyan sivalkodást csapott, mint egy kis malac és úgy fickándozott, mint egy csík.

Az almaképű csodálatosképpen nem unta a játékot, hanem még összevissza csókolgatta is a fiúcskát. Hevesen a kebléhez szorította, hogy valósággal elállott a lélegzete, tejpopácskájára pedig olyanokat cuppantott, hogy a gyermek szeme csak úgy szikrázott. És mindezekhez maga is annyit sikongott, kiáltozott, nyiharászott, hogy az apró emberen valósággal erőt vett a játék láza.

- Hopp, hopp! - kiáltotta most már ő is - játszunk repülőset!

Ez volt az a játék, amelyet a legkevésbé szeretett az almaképű. Föl kellett állni hozzá és abból állott, hogy a fiúcskát emelgette, leeresztette, míg csak ki nem fogyott belőle a szusz. Ezért azután, ha magukra maradtak, szó se lehetett a repülő játékáról, csak akkor került rá sor, mikor a gyermek a vendégek társaságában nyilvánította ki, hogy repülőset akar játszani. De most nem kérte magát a pirosképű, hirtelen föllállt és oly vidáman, annyi rugalmassággal lendítette a fiút a magasba, hogy csak úgy ropogtak a csontjai. Mikor már fogyóban volt a lélegzete, hirtelen földet értek a parányi cipőcskék... A gyermek most sivalkodni kezdett:

- Még!... még!... még!

Máskor hiábavaló volt minden kérés, könyörgés, de most, úgy látszik, kedvére volt az almaképűnek a friss testmozgás. Megint hóna alá nyúlt a gyereknek és addig hörögtette, amíg aztán végleg kifogyott a szuszból és zihálva csapta oda magát a padra...

A gyerek játékkedve azonban úgy habzott, mint a pezsgőpor.

- Még! - kiáltotta kipirult arccal és parányi hangja üdén csilingelt - játsszunk valami mást!

- Hát mit?

- Azt a szembehunyósat!

Furcsa játék volt ez is: a fiúcska találta ki. A gyermek behúnyta ilyenkor a szemét: olyan erősen szorította össze szemhéjait, hogy a sötétségben szép kék meg piros csillagokat látott... és csak akkor tekintett fel, ha az almaképű azt mondta: mukkk! A dajka mindig más és más arcot vágott. Néha arra nyitotta föl a szemét a gyermek, hogy a pirosképű alvást színlel, haragosan forgatja a szemét, kancsit vagy eltorzítja az arcát... Az arcjátékon aztán úgy el tudott mulatni a gyermek, hogy kacagása fölvidította otthon az egész házat.

A játék most is pompásan bevált.

A fiúcska behúnyta nefelegtsszemét, a dajka elkiáltotta, hogy: mukkk!... és vidáman felfujta piros pofáit.

Aztán síró arcot vágott, kancsalított, mérgesen forgatta kerek szemét... a játék pompásan bevált.

Hanem egyszer csak hiába várta a kisfiú, hogy az almaképű reája mukkanjon.

Huncutul kinyitotta szemét... a dajka nem is nézett feléje, oldalt tekintett és kacsintott is...

A gyermek érezte, hogy így még sohase tekintett rá az almaképű. Megfordult, hátranézett és kis szívén jeges ár futott át: aombok között hetykén, kifent bajusszal ott állott egy kardos, hatalmas huszár...

A földi dolgok értelme oly távol volt még tőle, mint a legmagasabban úszó tejszínhabfelhők fodra: mégis, érezte, tudta, hogy a kedvesség, a vidámság nem neki szólt.

Hirtelen, mintha egyedül maradt volna a nagy pusztaságban, játékos kedve elszállott, tekintete a távolba tévedt és sírni kezdett. Könnyeit a zsebéből előkerült, megre szorongatott kavi-csokkal törülgette.

Ilyen furcsán még sohase volt: akkor csalták meg először az emberek.

De la Vallière.

A hercegnő szerelmes volt sógorába, a hercegbe, a herceg pedig sógornőjéért, a hercegnőért lángolt. A világ irigyelte őket, de mégsem voltak boldogok, mert az irigy világ nyomon követte lépteiket; utánuk lesett. Napokig nem láthatták egymást, és ha találkoztak valamely pompás teremben, az üvegcsillárok ragyogásában báli ruhákról, politikáról kellett langy modorban csevegniök, pedig legjobban szerettek volna egymás kebelére borulni és könnyek között zokogni megindító, a szív mélyéből fakadó szavakat. A hercegnő azt hitte, hogy belehal a keserőségbe és egy napon, mikor már kilenc éjszaka nem aludt az áthidalhatatlan távolság gyötrelmeitől, az üvegházba szökött fájdalmát elrejteni, könnyeit titkon kiönteni. Mikor már kedvére kisírta magát, bepillantott a zöld bőrbe kötött könyvbe, amelyet magával hozott. Nem tudta ki írta a könyvet és az első lapok fekete betűiből egy mondatot se fogott fel elméje. Egy helyen mégis, mintha napsugarat látott volna felvillanni a sok feketeség között, amint remegve olvasta:

«Azonban XIV. Lajos és sógornője, hogy zavartalanul folytathassák viszonyukat, abban állapodtak meg, hogy a király tettetni fogja magát, mintha a hercegnő egyik udvarhölgyébe volna szerelmes, ami, számításuk szerint, jó ürügyül kínálkozott, hogy a király minden mulatságban részt vehessen, s bármely órában láthassa a hercegnőt. Sőt, hogy a látszatot minél jobban megőrizték, a király három szeretőt is választott: De Pous, De Chimerault és De La Vallière kisasszonyt.»

A szíve is megremegett, a keze is reszketett, hanem azért nyomban papírra vetette szép szögletes írással: «Ön bizonyára érdeklődik a francia irodalom iránt: örömmel fogja olvasni a gyönyörű leírást, amelyet az utólérhetetlen Sainte-Beuve könyvének 3-ik oldalán talál...»

A herceg elmés, finom férfi volt és szempillantás alatt megtalálta a helyet, amelyre az udvarias hangú levél célzott. És legközelebb, mikor kerti ünnep volt a hercegnőnél, halkan fordult oda sógornőjéhez:

- Mutassa meg De Pous kisasszonyt és társnőit.

A hercegnő boldogan mosolygott:

- Éppen ott állanak az őszi ragyogásban. Mind a hárman a palotában laknak... azt a magas feketét nevezzük De Pousnak, a szemközti vöröset De Chimeraultnak és azt a kis szökét, akinek bodros nyakkendője van, De La Vallièrenek... A játék kedvesnek ígérkezik: udvarhölgyem a fekete, a szőke és a vörös is...

Kedvesen, finoman lépett a herceg a csevegő hölgyekhez és vidáman, könnyedén eltréfálkozott velük a nők és férfiak örök küzdelméről: a szerelemről. Aztán karját ajánlotta előbb a feketének, a vörösnek, majd pedig a szökének és szelid, behízelgő hangon szépeket mondott mind a háromnak, amint ellépegetett velük a sárguló fák alatt, a finom porondon. A fekete hölgy azt mondta a vörösre, hogy kissé irigy természetű és állhatatlan, a vörös hiúnak és nagyravágyónak nevezte a feketét. A szökét mindketten jámbornak és igen naivnak mondták, és a szőke... nos hát a szőke egy szót sem szólt barátnőiről, csak az ősz aranypalástját, az ég mérhetetlen kékségét, az érett gyümölcsök illatával teli levegő édességét dicsérte... Kék szeme gyermekesen ragyogott, arcán rózsás szín pirult és hangja lágyan csilingelt.

Az ünnepély pompásan sikerült: a herceg felesége boldogan látta, hogy férje már nem sétálgat annyit sógornőjével, a hercegnő férje pedig szívesen állapította meg, hogy öccse nem érdeklődik kelletén túl felesége iránt. A fekete udvarhölgy még akkor este megsugta barátnőinek,

hogy a herceg szerelmes beléje, a vöröshajú is suttogott valamit szigorú titoktartás mellett és így harmadnapra már az összes udvarok tudtak az új szerelmi föllobbanásokról.

Talán tíz napig örökre feledhetetlen időket élt a hercegnő. Szerelmesét mindennap láthatta és szinte hálásan tekintett udvarhölgyei felé, amint hosszasan sétáltak a herceg oldalán egyenkint és egymást föl váltva. Talán a tizenegyedik napon történt, hogy este, mikor a herceg kocsija elrobogott, keserőséget érzett a szíve mélyén. Lesétált hát az elhagyott üvegházba és közben arra gondolt, hogy az elmés, finom és imádott rokon olyan furcsa volt ma hozzá...

- Mintha türelmetlen lett volna egy kicsit... - mondta magában és elmélázva pergette kedves könyve lapjait. Nem látta a betűket, nem értette a szavakat, de aztán egy helyen, mintha belenyilalt volna egy pillantás alatt egy egész mondat a szívébe: «De La Vallière kisasszony szépsége szokatlanul gyöngéd természetű volt... és szépségének kellemét rendkívül emelték az arcbőrnek ragyogó fehérsége és rózsás pirja, kék szemének szívhez szóló édes tekintete, s ezüstös csillámú szép haja... Ezüstszőke hajának, áttetsző s élénk fehérségű arcának és édes tekintetű szemének hatása, rokonszenves csengésű, szívhezszóló hangjával egyetemben egész lényének befejezett összhangzatot kölcsönzött».

Nem tudta tovább olvasni... Fölment a könyvtárba és verseket olvastatott föl magának. A kis szőke buzgón forgatta a lapokat, egymásután csilingelte a szép sorokat. És a hercegnő elborult tekintettel nézte, milyen áttetsző s élénk fehérségű az arca, édes tekintetű nefejejts a szeme, a hangja a szívhez szól: egészben véve olyan összhangzatos, mint egy kis virág, mint egy bájos költemény.

Egész éjszaka sóhajtozott és másnap, mikor az imádott rokon a keblére szorította egy lopott pillanatban, tettetett vidámsággal kérdezte:

- Hogy van megelégedve a szerelmeivel?

- Ah, - vetette oda a herceg - egy kicsit unalmas a játék: a fekete meg a vörös komolynak veszi... hanem De La Vallière kisasszony bájos teremtés...

Ettől kezdve egy pillanatra sem oszlott el a hercegnő borúja és szívét halk bánat fátyolozta még boldog perceiben is. Napokkal utóbb - egy este ismét az üvegházba menekült nehéz gondolataival. Lelke boruja feketébe borította előtte a nagy parkot, a palotát, az egész világot... és a herceg még mindig nem jött, pedig még sohasem várta ilyen mérhetetlen vágygal. És ekkor megint kezébe akadt a zöld könyv. Hátulról előre, előlről hátra pergette öntudatlanul a lapokat. Aztán mintha az egyik oldalon valami szörnyű dolgot látott volna... Szétnyitotta a könyvet, dermedő szívvel olvasta: «... és De La Vallière kisasszonyt. Különösen az utóbbiba mutatta magát szerelmesnek a király. Hanem amíg csak arra gondolt, hogy e szép teremtés hírbehozatala által tévutra vezesse a közvéleményt s port hintsen a világ szemébe, ő maga is elkáprázott tőle és komolyan belészeretett.»

Kezében a kegyetlenül kifordított könyvvel megindult a bánatos alkonyatban. A kert rejtettebb részei felé bolyongott és bódultan lépegetett el a hattyúk fekete tava mellett. Léptei zaja elveszett a finom fűnyelen. Már azt hitte, hogy szorongó érzése kiengesztelődik, mikor egy kockaalakúra nyírt sövényfal mögül szelid hangok csendültek feléje. Odalépett és a piros meg sárga levelek nyílásán olyasvalamit látott, amittől gyöngé térdeire rogyott nyomban: finom, elmés és imádott rokona a porondon térdelt és előtte De La Vallière gyöngéd alakja.

- Nem, nem, - csilingelte a szívhez szóló hang - én szegény lány vagyok... és csak a tisztességem...

- Hát nem szeret? - csuklott fel a herceg hangja.

A gyöngéd alak néma maradt.

- Tudom, hogy szeretsz, - búgta az imádott rokon, - én is szeretlek... csak téged szeretlek, az egész világon egyedül.

A hercegnő már nem látta, mint borulnak össze... szívében azzal a soha el nem múló fájdalommal tántorgott a hattyuk tavához, hogy örökre vége mindennek. A szurokfekete vízen lassan úsztak a világító-tollú madarak... a hercegnő arra gondolt, hogy a vízbe kellene ölni magát. Ám eszébe jutott, hogy a tó mélysége mindössze tíz arasz. Ezért hát darabokra tépte a zöld könyvet, lapjai apró darabkáit széjjelszórta és a kőkorlátra borulva átkozta az utólérhetetlen szerzőt:

- Monsieur Sainte-Beuve, - zokogta, - ezt nem érdemeltem öntől... nem érdemeltem...

Mondják, hogy később, szelid öregsége napjaiban is szívgyörcsöt és hidegrázást kapott, ha szalonjában megdicsérték St.-Beuve úr csevegéseit vagy női arcképeit.

Csütörtöktől-péntekig.

Bizony mondom neked, ezen az éjszakán,
Mielőtt megszólal a kakas, háromszor megtagadsz engem.

Máté 26., 34.

Az éjszaka olyan fekete volt, mint az írástudók koromfestéke és olyan csípős, mint a mustármag.

Ama názáreti Jézust, aki új hitet hirdetett és oly nagy sokaságát gyűjté maga körül a hiszékeny tudatlanoknak, már elvitték Kajafás főpaphoz, hol egy alacsony szobában az írástudók és a fiatal életet irigylő vének már egybegyülének vala. A názáreti fakószőke haja, napégette arca és veres szakálla eltűnt az ajtóban és az ajtó becsapódott utána.

A szolgák, poroszlók, kíváncsiak és tolvajok, akik fustélyokkal, fütykösökkel, ütő- és nyúzószerszámokkal voltak fölfegyverezve, kívül maradtak. Egyikük a papi szolgák ruháját viselte és fehér rongydarabokkal nyomogatta a füle helyét. Nyögött, siránkozott, sziszegett a fájdalomtól:

- Legalább beeresztenének, hogy látnám a végét is... az ember elveszti a fél fülét, mint valami férges kutya, aztán még ki is rekesztik a mulatságból.

- Ne pityeregj, Málkus, - mondta egy feketepofájú, akit sok tolvajlással gyanúsítottak már - ne sajnáld a félfüledet, elég nagy a másik. Ami odabent folyik, az nem nekünk való; csürés, csavarás, csak nyargalnak a szavakon, mint a számaron szokás. Megtudunk ugyanis mindent, holnap lesz az igazi mulatság... ezt biztosan kiszögezheti a helytartó, mert nagyon sok embert elbolondított.

Málkus megvigasztalódott egy kicsit és beljebb hívta a fustélyosokat:

- Gyertek, - kiáltott feléjük - gyertek egy kicsit hátrább az udvarba. Rakjunk tüzet és várjuk meg a végét... éjfélnél előbb úgy se végeznek vele, mert nagyon ravasz ember; érti a módját a beszédnek.

Beljebb vonultak, tüzet raktak és letelepedtek valamennyien. Csöndesen elbeszélgettek. Mondták, hogy nem illő dolog, ha ama csepűhajú názáretihez hasonló tudatlan emberek belékontárkodnak a bölcsek dolgaiba. Egy szőke római katona pedig szitkozódva recsegte a barbár judeaiak fülébe, hogy ilyen bolondosak csak itt akadhatnak ezen a gyalázatos földön, és hogy az, amit a názáreti hirdetett, izgatás a császárság ellen.

Ugyanekkor egy csapzotthajú, kócosszakállú ember lapult a főpap kerítéséhez. Piszkos tarka köntöst viselt, mezitláb volt és egész külseje elárulta, hogy távolabbi vidékről való parasztember. Egy ideig hallgatózott, szemlélődött, de aztán besomfordált a kapun, és mert nyilván látni akarta ő is a mulatság végét, szép lassan a tűzhöz lépetett. Éppen a római mellé került, a császár dicső zsoldosa pedig arrébb húzódott.

- Ülni se lehet már a tetvesektől, - káromkodott, - kiturják az embert a helyéből a belpoklosok... itt mindenki ilyen orcátlan.

Most már a kockajátékról folyt a szó és a feketepofájú tolvaj azt magyarázta, hogy ha csak háromszor perdíti meg az ember a követ, úgy esik vissza, ahogy feldobták. A római zsoldos nem hagyhatta szó nélkül:

- Te akarsz beszélni a csalásról? Te sündisznó! Gyere el egyszer közénk, majd meglátod, hogy kell kockázni. A kövér kapitány, akit úgy hívunk röviden, hogy bikacsek, kilencszer dobja ki neked egymásután a kilencet...

Ült köztük egy hajlottorrú, borostás, halványképű sovány férfi is, aki mindig gyomorrágásban szenvedett és akit Iskariótnak vagy Judásnak is neveztek. Ez az Iskariót még jobban összegörnyedt, mint máskor és izzadt tenyerében ezüstpénzeket számolgatott:

- Egy, kettő, három, négy... - haladt végig körmével a pénzdarabok bordáján.

- Kilencet? - kiáltott a feketepofájú - nahát, azt nem hiszem... háromszor-négyszer én is megcsinálom, de kilencszer egymásután nem lehet.

- Kilencszer, meg tízszer is kidobja, ha mondom! - ordított a katona.

- Hét, nyolc, kilenc... tizenkettő - mondta magában a gyomorrágásban szenvedő, aki összezavarta a számadást és megint előlről kezdte az ezüstpénzek bordáit pattogatni. - Egy, kettő, három...

E pillanatban nyílt az ajtó. Mindnyájan odanéztek, de csak egy árús jött ki, egy árús, ki a templom előcsarnokában szokta dicsérni portékáit.

- Gyere ide! - kiáltották feléje a tűz mellől. - Hogy kerültél be?

- Tanu voltam a törvénytevésnél.

- Mit csinálnak odabent? Mit mondtál nekik?

- Azt, hogy a názáreti ellensége a régi hagyományoknak és árt a kereskedelemnek. Ki akart kergetni bennünket a templom előcsarnokából... pedig, ha a kereskedőket kikergetik, akkor ugyan ki fogja fizetni az adót?

A gyomorrágásban szenvedő megint összezavarta a számlálást.

- Tizenhét, tizenhét, tizenhét - hebegte, aztán újra kezdte. - Egy, kettő, három...

Félig mezítelen szolgálóleány lépett a tűzhöz, melengette a lábát, amely megfázott a konyha hideg kövén. Szeme reátévedt a csapzott hajú, kócosszakállú parasztra:

- Nini, - mondta hirtelen, - te is a galileabeli Jézussal valál!

A tűz körül beszélgetők reátekintettek az idegenre. De az idegen nyomban megfelelt:

- Nem tudom, mit beszélsz, - mordult reája, - te piszkos vászoncseléd...

A borostásképpű Judás lesütötte a szemét és előlről kezdte a számolást.

A szolgáló büdös parasztnak nevezte a kócosszakállút, a szakállas se hagyta magát, de már nem törődött civódásukkal senki se, mert új tanú lépett a tűzhöz.

- Elmondtam, - ujságolta a tanu, - hogy azzal dicsekedett, hogy az ég és a föld elmúlik, de az ő beszédei semmiképpen el nem múlnak.

- És mit mondtak az írástudók?

- Nem mondtak semmit, csak a fejüket csóválták. Csak Kajafás kérdezte a názáretit, hogy így vagyon-e?

- És a názáreti?

- Olyan halavány, mint a fehérített vászon, egy szót se szólt még, mióta bevitték.

És a gyomorrágásban szenvedő ismét összezavarodott:

- Huszonnégy... huszonhét... huszonnégy - és újra kezdte. - Egy... kettő... három...

Sok tanu jött még egymásután, a tűz körül ülők sokszor felindultak a fölháborodástól. Mégis, a legnagyobb szörnyűködés akkor támadt, mikor egyik elmondta, hogy a názáreti Jeruzsálem pusztulását is profétálta.

- Jeruzsálem? - kiáltotta a katona. - Ameddig mi itt vagyunk, addig ugyan profétálhatja... már pedig itt maradunk, mert a császárok hatalma végnélkül való. De látjátok, most már ti is látjátok, úgy-e, hogy a császár ellen lázít!

Egy másik szolgáló szemtelenkedett a tűzhöz, elbámult tátott szájjal, nem értette, miről beszélnek, de hogy a názáreti nevét hallotta, reámutatott a kócosszakállú parasztra:

- Ez is a názáreti Jézussal vala! - mondta az ott levőknek.

- Én? - hüledezett a paraszt. - Hiszen én nem ismerem ezt az embert.

A borostásképu Judás megint előlről kezdte az ezüst siklusok számolgatását.

Aztán egyszerre ketten léptek ki a teremből.

- Mi voltunk a főbenjáró tanuk, - dicsekedtek a tűznél - minket hagytak utóljára.

- Hát mit vallottatok?

- Azt, hogy a názáreti azt mondta: leronthatom az isten templomát és három nap alatt felépíthetem azt...

- Három nap alatt? - kiáltott a római. - Ez aztán szemtelenség. Hanem a főpap se hagyta magát úgy-e?

- Nem bizony, - mondták egyszerre a tanuk - fölugrott, aztán megkérdezte a názáretitől, hogy hallja-e, milyen tanubizonyyságot teszünk ellene.

- Hát aztán?

- A názáreti hallgatott, de Kajafás nem hagyta. Azt mondja neki: az élő Istenre kényszerítelek téged, hogy mondd meg nekünk, ha te vagy-e a Krisztus? Erre a názáreti csak azt mondja: te mondad! A főpap megszaggatá a maga ruháit és mondá, hogy nincs szükség többé bizonyosságra, ez az ember istent káromolta.

- Hát aztán?

- Aztán a vének azt mondták, hogy méltó a halálra. Szembeköpdösték, arcul csapdosták, botokkal verték, mi is ütöttünk rajta egy párat. Hanem a legügyesebb volt egy poroszló; az bekötötte a názáreti szemét, arculcsapta, aztán azt mondta: profétáld meg nekünk, isten fia, kicsoda az, aki üt téged?

A híradásnak megörültek a tűz körül üldögélők. A római katona szívből nevetett:

- No, az aztán értette a módját, - kiáltotta - az, aki bekötötte a szemét, huncut fickó lehet.

Judás most már befejezte a számlálást.

- Harminc... harminc... harminc - mondogatta dermedő tagokkal és fölállott, hogy elmenjen, nyilván azért, mert már tudta a Názáreti végét.

Málkus még mindig a füle helyét szorongatta. Most, hogy balfelé fordult, hirtelen ráismert a tűznél melegedő kócosszakállúra:

- Ez az, ni! - kiáltotta. - Ez csapta le a fülemet, ez a sárgafogú, ni.

- Ott se voltam, színit se láttam - esküdözött a kócos paraszt.
- Még kardod is volt, ott álltál a názáreti mellett.
- Sohase volt nekem kardom, szegény halász ember vagyok.

Ekkor többen is mondták egyszerre:

- Bizony, hiába tagadod, te is közülök való vagy; hiszen a te beszéded is elárul téged.
- De bizony én nem vagyok közülök való... a rossz betegség essen belém, a férgek rágjanak meg elevenen, ha ismerem ezt az embert.

És amint ezt mondta, a háta mögött az ólban megszólala a főpap kakasa.

A tűz pislákol, hűvös hajnali szél borzongott át az udvaron és oszladozni kezdtek a fustélyosok, kíváncsiak, szolgák, poroszlók. Lehajtott fejjel, meggörnyedve megindult a kócos-szakállú paraszt is, mert fáradt volt és nyilván aludni akart térni, hogy már megtudta a végét.

És kimenvén az udvarról, a harmadik szomszédban keservesen sírni kezdett. Senki se járt arra, senki se kérdezte, miért ontja oly sűrűn könnyeit. A falnak támaszkodott, nem is látta, hogy valakit himbál a szemközti görbe olajfa ágán a hajnali szél.

A hintázó ember nyakán kötél, orra hajlott, sovány képe borostás, amíg élt, mindig gyomor-rágásban szenvedett és Iskariótnak vagy Judásnak is nevezték.

Ez történt csütörtöktől péntekig.

A tisztijú.

- Kipp... kopp... kopp... kopp... - hangzott a lépcsőn parányi kis lakkcipője sarka.

Aztán leért a nyári napfényben ragyogó kis kert ropogó kavicsára és megállott. Lábacskái fejét kissé befelé fordította, párnás kis karját szinte széjjel tartotta, nehogy összegyűrje gyönyörű rózsaszínű ruhácskáját, amely egy kicsit újszerű volt, egy kicsit szorította, egy kicsit vágta a hóna alatt, de mégis gyönyörű volt... Bizony gyönyörű. Jól tudta, hogy gyönyörű. Öltözködés közben megkérdezte öreg, fogatlan dajkáját, aki iránt mély bizalommal viseltetett és a megaszalódott, de ragyogószemű parasztasszony így felelt neki:

- Hogyne volnál szép, édesem, olyan vagy, olyan gyönyörű, mint a pünkösdi harmatos rózsabimbó...

A harmatos rózsabimbó ott állott a kavicsos úton percekig. Aranyos göndör fürtjei között rózsaszínű szalagsokra, mint rózsaszín pillangó, homloka síma és derűs, szemöldöke dióbarna lehellet, szeme mély nefelejts, két kis kövér pofája rózsaszírom, szája nedves ragyogású rubint, álla gödrös, édes gömbölyűség.

Szemközt a lugasban többen ültek és reggeliztek.

De mikor a harmatos rózsabimbó megjelent a kavicsos úton, letették a kanalakat, késeket, megkent vaj- és mézesszeleteket: mindnyájan őt nézték.

- Édes kis szívem, - sóhajtotta az anyja - édes kis gyönyörű angyalom...

Szeme megtelt könnyű fátyolhoz hasonló könnyekkel és arra gondolt, hogy ez az édes, drága, bűbajos teremtés az ő véréből való, egykor a szive alatt hordozta... Nem tudta tovább nézni, oly boldog volt és boldogságában lehunyta mély nefelejts-szemét.

A rózsabimbó apja büszke és gúnyolódó természetű, szakállas férfi volt. Éppen a szomszédokat szólta, mikor a harmatos rózsabimbót megpillantotta. Félbehagyta a mondatot, megsimogatta a szakállát, pödörített egyet a bajuszán:

- Adta kölyke, - mondta - ez aztán sikerült... a teremfáját, de gyönyörű!

Egy kicsit elérzékenyedett, de büszke melegség járta a szive táját.

- Hát persze, - gondolta - az én vérem, hogyne lenne szép, az én kislányom, eszem a szívét, hogyne lenne gyönyörű!

Nagyanyó is letette vajjal és mézzel megkent kenyerét.

- Teremtő Isten, - csuklott fel és a lánya felé fordult - éppen olyan, mint te voltál. A göndör haja, az az édes kis rózsaszín pofácskája, a nefelejts-szeme... hogy ezt megérhettem, áldom az én Istenem uramat... egy pünkösdkor éppen ilyen voltál!

Gondolata szeliden, de gyorsan szárnyalt, mint kék galamb a tavaszi ég alatt. Ifjúnak, telt keblűnek érezte magát, rég elhunyt férje is mellette ült és az úrtól megáldott méhe gyümölcsét szemlélte egy negyven év előtti kis kertben... Arca átszellemült, enyhe fényességben úszott, mint egy halvány lámpion és remegő ajka halkán mondta:

- Uram Istenem... pünkösdkor éppen ilyen voltál. Kislányom, édes kis rózsabimbóm.

Nagyapó kavargatta egy kis ideig a kávéját, aztán ő sem tudott ellentállani. Föltette csontkeretű pápaszemét:

- A teremfáját a kis csámpásnak, - mormogta ősz szakállába - a teremfáját a kis kutyának, feneette dolog ez...

Felállott, odament öreges léptekkel a kavicstól ropogós úton a rózsabimbóhoz és boldogan megölelte, végigcsókolta gödrös karját, nedves rubintajkát, göndör aranyhaját, rózsaszírom pofácskáját, mély nefeletsszemét, állá gödrös, édes gömbölyűségét.

- Cseresznyeillatú az arca, - állapította meg magában - ilyen volt a nagyanyja is, mikor először megcsókoltam... Csodálatos... cseresznyeillatú a szentem...

A kislány pedig állt széttartott kezecskéivel és csak arra gondolt, hogy gyönyörű, olyan gyönyörű, mint a pünkösdi harmatos rózsabimbó. Tudta, hogy bámulják, de a bámulat nem ejtette meg apró szívét. Nézte az eget, az égen úszó felhőbárányokat, a fehér káposztalepkéket és csak akkor rázkódott össze, mikor a nagyapó dohányszagú, furcsa szakállá megcsiklandozta, mikor a nedves száj borzongató nedvességgel végigcuppogatta.

De aztán felderült rózsaszínű, cseresznyevirághoz hasonlatos arca.

A szomszédból, a kerítés résén át egy apró ember bujt át bámulatraméltó ügyességgel... Fekete kis képe csupa morcosság, szeme szurokragyogású, csupasz karja és térde a napfénytől fekete és csupa ütődés, sebhely. A kiálló szögek között nem szakítja el nadrágját, ugrik egyet, mint az acélrugó, aztán zsebrevágott kézzel méltóságteljesen sétál végig a virágágyak között.

A harmatos rózsabimbó tapsikol parányi rózsaszín tenyerével:

- Tiszfijú... tiszfijú... tiszfijú... u... u...

A tiszfijú azonban tudomást sem vett róla.

Végiglépkedett a kis kert utain, cipője már az út kavicsán harsogott, mikor a rózsabimbó hozzája futott:

- Tiszfijú... tiszfijú... édesz tiszfijú...

Az édesz tiszfijú zordonan haladt tovább, de a cseresznyeillatú hölgy belékapaszkodott a tornaingébe. Erre visszafordult és farkasszemet nézett vele. Ki tudja, mit gondolt, mit látott jövőendő ellenfele, örök harcostársa szemében, de egy-két pillanat múlva fölemelte fekete kezét és könnyed pofot legyintett a rózsaszínű kövér kis pofa baloldalára... aztán gögösen elrobogott.

A lugasban ülők némán nézték végig a jelenetet. Nagyapó és nagyanyó egyértelműen mondta:

- Vásott, komisz kölyök...

A nefeletsszemű édesanya bánatosan sóhajtotta:

- Ilyenek a férfiak!

A büszke szakállas édesapja megint pödörített egyet a bajuszán:

- Feneette kölyke... ez aztán jól kezdi a lányok körül...

És a harmatos rózsabimbó sírt, sírt keservesen, fájó szívvel, de egy kicsit boldogan is... mert édes, igazi kislány volt.

Mindnyájunk keresztje.

Ezernyolcszáznegyvenhétben, egy halálosan komor novemberi napon született és bölcsőjénél a szerencse meg a szerencsétlenség állott. Apját aznap választották meg alispánnak, de mire a nagyságos alispán úr dagadó szívvel, kissé borosan hazaérkezett, már csak a kisfiút találta életben.

Öreg cselédek meg dajkák ölén nevelkedett fel és szívesebben üldögélt a konyhai tűz mellett, ahol tőköt sütöttek, kukoricát pattogtattak, végnélküli meséket mondtak királykisasszonyokról, betyárokról, vasorrú bábákról, kísértetekről. Apját ritkán látta, mert a vicispán minden idejét a megyeházán, meg a vendégeskedésben töltötte, aztán beállott a honvédek közé és mikor meg Világos után nagysokára hazakerült, reggeltől estig a földjeit, erdeit, legelőit járta: rendbe akarta hozni teljesen földi javait.

- Zivataros az idő, - mondogatta hűséges ispánjának - hát legalább ennek a gyerekek legyen mit aprítani a tejbe, ha velünk valami baj talál történni.

A gondolkodás nem volt hiábavaló, mert ötvenkettőben egy nagyvásár napján összetűzött a vendéglőben három osztrák katonatiszttel és a következő hajnalon halálos sebet kapott, amint a második katonával viaskodott. Mondják, hogy a szabályok ellenére szúrták le, de bárhogyan történt is a dolog, az ötesztendő kisfiú árván maradt. Most egy öreg néni, valami távoli rokon, viselt reája gondot és a gyermek, aki mitsem tudott az édesanyja meleg öleléséről, az édesapa kedves szelid tréfáiról, szépen növekedett. Tízesztendő koráig alig volt baj vele, bár változékony természetűnek mutatkozott. Néha úgy tett, mintha álmodozna, de a következő pillanatban már torkaszakadtából ordított. Egyszer simogatta, máskor ostorral kergette a kutyákat, játékait csizmácskája sarkával taposta szét, aztán megkönnyezte a galambokat, amelyeknek kitekerte a nyakát a szolgáló. A néni selypítve intette meg gyakran, de nem tulajdonított mégse különösebb jelentőséget ezeknek a dolgoknak:

- Gyerek, gyerek, - mondta - az én fiaim is ilyenek voltak...

Mikor azonban betöltötte tizedik évét és az öreg tanító helyett nevelőt fogadtak melléje, sok keserű órát okozott környezetének. Egyáltalán nem figyelt a leckék alatt, indulatos, makacs volt, nem tanult hetekig, aztán meg egy vasárnap délután bemagolta a latin grammatika felét. Most már sokat csóválgatta a fejét a néni és aggódva gondolt arra, hogy mi lesz belőle. Tizenöt éves korában bánatos, komor és magába zárkózott volt napokig, de féktelensége változatlan maradt. Úgy érezte, hogy valami nyomja a vállait, valami lecsüggeszti a fejét, ólomsúllyal nehezedik reája. E zsibbadt, dermedt állapotából aztán rendszerint tombolva igyekezett szabadulni egy-két nap után. Agyonhajszolt egy lovat, széleseben vágatott ötös fogatán, zsákokat emelt a magtárban szakadásig. Két esztendővel utóbb szerelmes lett egy kis szolgálóba és mikor ezért kinevették, elbujdosott. Hetekig élt az erdőben, szegénylegényekkel cimborált. Csak akkor ment haza, mikor meghallotta, hogy a néni szeliden elaludt örökre. A szabad élet fölfrissítette egy kicsit, de mikor a temetés után egyedül üldögélt a zordon nagyszobában, ismét súlyosnak érezte ifjú válla terhét. Kiment a konyhába, leült a nagy tűzhely elé, a cselédek közé. Körülötte alázatosan és megilletődve hallgatott mindenki és a csönd olyan nyomasztóvá lett, hogy szinte fuldokolni kezdett. Tisztán érezte: ebben a házban nem maradhat tovább. Még éjszaka befogatott és a megye székvárosába hajtatott, onnan Pestre utazott, Pestről meg Bécsbe ment. De itt se maradt sokáig; az első zsibbadt napon elhatározta, hogy Angolhon felé menekül. Néhány hónapig élt egy londoni öreg fogadóban, angol lapokat, angol könyveket olvasott. Mikor aztán az első ködös nap szennyes sárgasága reáfeküdt, sietve utazott el a csatornán át Párisba. Itt hosszú ideig jól érezte magát és egy pár esztendeig azt

hitte, hogy minden így marad örökre. Átélt az ostromot, harcolt a németek ellen, de pár hónap múlva megint érezte az ólomsúlyt a vállain és oly szörnyű módon unta magát, annyira szeretett volna szabadulni, hogy végül egészen boldog volt, mikor bevonultak a nehéz német katonák. Nyomban utrakelt, Spanyolországba, aztán Itáliába ment.

Temérdek kaland, párbaj és sok halálos veszedelem után harmincéves korában hazatért. Szép volt és szinte ragyogó, csak a háta görnyedt meg egy kicsit és a szeme mélyén ült valami méla bágyadság. Esztendőkön át ünnepelték és csodálták, hogy nagyvilági modora mellett a legtökéletesebb földturó, igazi gazda, de szokatlan jó üzletember is. Aztán ezt is megunta. A nyomasztó érzések elől a könyveihez menekült. Klasszikusokat fordított és harmincöt-esztendőskorában az akadémia tagja lett. A siker és elismerés azonban egy csöppet se tette boldoggá, sőt székfoglalóbeszéde közben egyre jobban érezte, hogy ismét ránehezdedtek az ólomsúlyok. Végre is engedett barátai rábeszélésének és megnősült. Szelid, kedves leányt vett el, szépen is élt vele, elérzékenyedett, mikor az első gyermeke született, hanem mikor a második és harmadik is megérkezett, ismét erőt vett rajta a türelmetlenség.

Negyvenesztendőskorában hirtelen fölkészült és útrakelt. Járt Indiában, Afrika őserdőiben és síkságain: vadászott elefántra, orrszarvúra, tigrisre, krokodilusra, oroszlánra. A bennszülöttek és négerek között egyideig könnyűnek érezte magát. Hanem a harmadik esztendő végén megint történt vele valami. Egy kis antilopot lőtt le és az állatot a hátán vitte a tanyája felé. Pár lépés múlva szinte meggörnyedt alatta, olyan nehéznek érezte. Végül is ledobta a zsákmányt és ekkor szinte fölkiáltott... az ólomsúlyt ismét vállain érezte. Nyugtalanul, lázas hajszában utazott haza. Otthon nyugalom és szeretet várta. Egy év múlva képviselőnek választották, harcolt a liberális javaslatok mellett, mégis, mikor az ügy diadalmaskodott elvonult, lemondott... Most ismét a könyveinek, a vadászatnak, majd a gazdaságnak kezdett élni. A sikerek, eredmények dacára sem tudott megnyugodni. Legidősebb fia ostoba volt, a két kisebb meg erősen rövidlátó. A felesége lassankint elmerült a család meg a gyerekszoba langyos légkörébe.

Ekkor ismét utnak indult. Betöltötte ötvenedik esztendejét, de arcában, egész lényében annyi rendkívüli izgalom remegett, hogy a külföldi nagy városok társaságában is valósággal felcsillant, mint valami ritka jelenés. Sokáig habozott, míg elszánta magát, hogy megcsalja a feleségét. Szeretőit azonban még inkább a szívére nehezédőbbnek érezte, mint a feleségét és miattuk utazott el hirtelenül Párisból, Londonból, meg Rómából is... Mikor hazatért megint a régi házba, ahol született és ahol először érezte az ólomsúlyokat, öreg embernek mondotta magát. Csak a nyugtalansága, a folytonos menekülésvágya maradt a régi. Egy ideig megint sokféle foglalatosságot űzött, aztán Pestre költözött... Esztendőkön élt itt egyedül, szinte a családjától is távol. Lassankint elidegenedett mindenkitől. Ha régi ismerőseivel találkozott, görnyedezve, hidegen felelt a kopott kérdésekre:

- Köszönöm jól... csak élek.

És ilyenkor még nehezebbnek érezte az ólomsúlyt.

És ilyenkor mindig elgondolkozott, hogy miért is oly nehéz a válla és mi elől menekült egész életében. Vádolta magát, vádolta a világot, de az igazságot nem tudta megtalálni.

Túl járt már hatvanadik esztendején, mikor egy délután különös plakátot látott az utcán. Meztelen ember kapaszkodott egy magas hegyre és görnyedt vállán hatalmas fakeresztet cipelt. Alatta nagy betűk hirdették: «Mindnyájunk keresztje. Társadalmi dráma négy föl-vonásban.» A plakát mozgófényképszínházba invitált, de az öreg úr nem járt ilyen helyekre és ezuttal se jutott eszébe, hogy meg kellene nézni a darabot. Pedig napokig ott bujdosott emlékezetében a különös rajz... Két vagy három hét múlva, amint hátratett kézzel ballagott egy külvárosi csendes utcában, ismét a szemébe tűntek a kiáltó betűk a hirdetés alatt. Kis

zúgmozi bejárója fölé volt kiakasztva a plakát. Az őszhajú úr most már mégis betért a színházba. A füledt, sötét kis teremben szinte kábultan hajtotta le a fejét, mikor a kikiáltó recsegő hangja a szívébe vágott:

- Ezen mesterfilm, - magyarázta a sötétben láthatatlan ember, - sikerülten állítja a tisztelt közönség szemei elé az igazságot, hogy mindnyájuknak kereszt nehezedik a vállára és ezen kereszt nem más, mint az élet. Jameson úr, a dráma főszereplője is...

A szavak, berregve, recsegve kísérték a remegő képek futását, de a deres fejű előkelő úr már nem hallotta a történetet, nem látta a mozgó alakokat. Az akadémia tagja, a világot látott, tapasztalt ember, ki Indiába meg Afrikába, a remeteségbe menekült a vállaira nehezedő ólomsúlyok zsibbadtsága elől, most ráeszmélt valami végtelen egyszerű dologra, a szintiszta igazságra, amelyet sohasem tudott megtalálni.

Az úri betyár.

Egy harmatos májusi hajnalon csodálatos körülmények között halt meg Csalomjai Bálint annak a régi háznak a kiskertjében, amelyben született, amelyet régen elkótyavetyéltek a feje felől, és amelynek küszöbét huszonöt esztendővel azelőtt lépte át utoljára. Az esetről igen sokat beszélgettek annak idején, a komisszárus megállapította, hogy a rosszerkölcű emberek közé keveredett öreg Csalomjai ki akarta fosztani ősei becsületes házát és e gonosz szándéka végrehajtása közben érte utól végzete. A komisszárus úr következtetését megerősítette az a ténykörülmeny, hogy az úri betyárnál két párbajpisztolyt is találtak, de az eset többi szereplői olyan különös dolgokat mondtak el érthetetlen viselkedéséről és utolsó pillanatairól, hogy sokan bizonyos rejtélyt sejtettek a tragédia mögött. Évek múlva is találgatták, mint történetet a dolog, de az igazságra még sem hibázott rá senki.

Pedig az igazság nagyon egyszerű volt.

*

188... májusában, egy langyos éjszakán deresfejű úriember bukott ki az egyik régi pesti ház kapuján, hol akkoriban jobbrendű férfiak, ismert gavallérok és gazdag urak szoktak kártyázni estétől reggelig. A deresfejű is gavalléros külsejű ember volt és makulátlan fehér ingmelle szinte világított a sötét utcán. Mégis tántorogva haladt, mint a részegek, kezével a házak falához támaszkodott, aztán leült az egyik kapukőre és két kezébe csuklott a feje.

- Hová menjek? - sóhajtott. - Nagy Isten, hová menjek?

Finom angol ruháján, drága cipőjén, szép kalapján kívül nem volt már semmije, még becsülete se. A becsületét, amelyről oly sok furcsa dolgot meséltek a pesti társaságokban, örökre elvesztette ezen az éjszakán. Két párbajpisztolyán kívül mindenét pénzzé tette előző nap és ezzel a nyomorúságos kis összeggel akarta elnyerni a gavallérok meg a gazdag urak aranyait. Pénzecskéje már az első játszmákban annyira megfogyatkozott, hogy csalásra gondolt... kártyákat dugott el, körmével jelet csinált a lapok szögletébe... de a keze kétségbeesetten reszketett... észrevették, tettenérték... kikergették, szidták, gyalázták, csak éppen, hogy ki nem rugták.

Hová menjen hát? Nagy isten, hová menjen hát, a föld kerektségén, hol végezzen magával és nyomorult életével?

Mert azt, hogy életétől el kell válnia, halálos biztonsággal tudta, még ott fönt elhatározta, mikor a szemébe kiáltották... azt a szörnyű szót. Tisztán látta, hogy nem élheti tovább rég elhibázott életét. Nem is érdemes. Ötvenhét esztendő s fejjel nem lehet semmit újra kezdeni. De aztán meg... milyen élete is volt neki... megölte az apját, az anyját, a feleségét, olyan sok bánatot okozott nekik, a gyerekei nem ismerik... nincs senkije, semmije... még úri becsülete se... De hát hol végezzen magával? Itt az utcán, akár egy szerelmes szabólegény... a Dunába ugorjon, mint a varróleányok szokták? Nincs egyetlen tapodtnyi hely az egész földön, amelyet a magáénak mondhatna, amelyen becsülettel elintézhethé azt, amit elhatározott. Régi szép házát rég elitta, elkártyázta, pedig ott most gyönyörű lehet. A nagy diófa reáborul a barna tetőre, a kertben pedig összeölelkeznek a virágos orgonák... Nagyon szép lehet... de kié most az a ház... biz isten elfelejtette.

Hajnalgig ült így magábaroskadva, aztán, hogy egy kóbor kutya odasonfordált melléje és megnyalta az arcát, hirtelen felugrott. Úgylátszik, hirtelen elszánta magát, mert kemény léptekkel sietett el a sikátor felé, ahol a lakása volt.

Ott előszedte két pisztolyát, kimérte a puskaport, keményen leverte, lefojtotta, golyót is tett beléje, egy kis papirba port csavart, hogy legyen mivel fölporoznia a kakast, kapszlit tett a zsebébe... aztán kilépett a virradatba, kabátja alatt az öldöklő szerszámokkal.

Keletnek tartott, amerről a nap kelt, gyalog vágott az országút porának és halkán suttogetta egynéhányszor:

- Erre... erre van az út... itt jöttél a négyesfogaton... erre... erre... estére odaérhetsz.

*

A régi betyárvilág tűnőben volt már akkoriban, mégis, ezen a vidéken akadtak kapcsók, szegénylegények, portyázó parasztok. Az öreg házban, amely a domb tetején állott, és amelynek barna tetejére reáborult a nagy diófa, a mult ősszel is próbálkoztak, de rosszul jártak, mert a tekintetes úr, az öreg porta gazdája nem ijedt meg a maga árnyékától. Közük durrantott a puskájával, el is találta valamelyiket... reggelre se itta fel a föld a vérnyomokat.

Ezen az alkonyaton a kiskertben sétált a tekintetes úr. Szép szál ember volt, de a féllábra sántított. Mondják, hogy párbajban lőtték meg; az a betyár Csalomjai eresztett beléje golyót, aki aztán a feleségét is elszerette, egész életére boldogtalanná tette. De nincs is Isten áldása azon a gonosz emberen, ez a szép öreg ház kicsúszott a kezéből a földjeivel együtt... mindenkije meghalt, senki se szereti, kártyából él, ha ugyan el nem pusztult azóta valamelyik pesti kórházban.

A tekintetes úr csendes bicegéssel sétálgatott az orgonabokrok között, mikor egy puskás, szűrös ember állott meg előtte alázatosan kalaplevéve:

- Tekintetes úrnak parancsolatjára itt vagyok.

- Jól van Péter, hát most itt is marad éjszakára... tegnap már megint erre kódorgott egy pár kapcabetyár, azért hívtam. A konyhán kap vacsorát, aztán a verandán fog hálni... hátha akad egy kis munka...

- Értettem - mondta katonásan az erdőkerülő, aztán a konyha felé igyekezett.

A tekintetes úr meg tovább bicegett az orgonák között. Elgondolkozott a szép estén. Ki tudja, mire gondolt; talán a régi szép alkonyatokra egy régi párbajra az erdőszélén...

*

A deresfejű gavallér szünet nélkül gyalogolt egész nap.

Nem evett egy falatot se, csak egyszer nyelt néhány kortyot egy útszéli kút vedréből, cipője, ruhája szürke lett a portól.

- Erre... erre - mondogatta - estére ott leszel.

És estére, amint feléje szállott messziről a harangok szava, ott állott előtte a félhomályban a pusztai ház a domb tetején. Egy-két kilométert kellett volna még gyalogolnia csupán, de úgy gondolta, hogy nagyon is korán van. Találkozhatnék valakivel... azt se tudná mit mondjon neki... a gazdát nem ismeri... még valami csavargónak, vagy vándorórásnak tartanák.

Leült a kökénybokrok közé az árok szélére és várt.

- Majd ha egészen besötétedik... éjfél felé... akkor fölmegyek a szérüskerten át... arra nincs kerítés.

A fátyolok egyre sötétebbek lettek, ködök szálltak a mélyebb részek felé, lassankint elcsöndesedett minden. Fekete este volt, a kutyák sem ugattak. Hüvösség didergett át a tájon és a kökénybokrok között vigasztalni próbálta magát a gavallér:

- Nem tart soká, - suttogta - mindjárt megyünk...

Aztán megtapogatta pisztolyait a kabátja alatt és lassan kényelmesen megindult.

Halkan lépkedett a feketeségben, rögz nem mozdult, ág nem reccsent lába nyomán. Karcsú, gavalléros alakja elhaladt a szérűskert sorompója mellett. A szérű szétszórt szénáján-szalmáján még hangtalanabban sétált és bár semmit se látott, biztosan ment előre. Jól tudta, hogy a szérűskert jobb oldalán van tehénistálló... ott nincs semmi keresni valója. Hanem szemközt mindjárt itt a kocsiszín, amellet egy kis rácsajtó, amelyik soha sincsen behajtva. A rácsajtón át be lehet sétálni a gyümölcsösbe és nyomban ott van a kiskert. És ott, az orgonák között majd előveszi a két gyilkos szerszámot.

A szín mellett megtalálta a rácsos ajtót, besétált a gyümölcsösbe, már a kiskertben járt, mikor valahol fölébredt egy kutya és vonítani kezdett. Két vagy három állat felelt vissza bömbölő és kattogó ugatással. Az öreg gavallér szíve megremegett: tudta, hogy itt nem lehet tovább menni, de még jobb lenne visszavonulni.

Nesztelenül hátrált, aztán végigtapintotta kezével a kocsiszín meszelt falát. Erről az oldalról nagyon alacsonyok voltak a tágas ablakok... gyerekkorában sokszor bemászott rajtuk. Most is az egyik ablakhoz lépett és óvatosan kitapogatta a párkányt, nincsen-e rajta otffelejtett palack, nem akasztottak-e a falra belülről csengőt vagy csörgős szerszámot.

Majd szép csendesen felült a párkányra, a másik oldalon meg leereszkedett.

A kutyaugatás még egyre tartott, hát úgy gondolta, hogy itt fog várakozni, míg meg nem unják a dögök a csaholást.

Elindult tapogatózva a fal mellett és mélyen szívt a kocsiszín szagát. A disznóbőr kocsi-párnák, a lakkok, a kocsikenőcsök illata a gyermekkori emlékek egész zuhatagját ébresztette fel benne. Ötven esztendővel ezelőtt ugyanez a szag lengedezett itt és emlékszik, mennyire szeretett a színben játszani. Nyáron mindig hűvösebb volt, mint a kertben és a hús bőrüléseken hentergett.

Most is végigtapogatott egy pár kocsit, aztán fölkapaszkodott az egyikre. Könnyű kis homokfutó volt, magaskerekű, keményrugójú alkotmány... valaha ő is tartott ilyet; csak úgy repültek vele a lipicaiak... Dehát ez már nem is érdekli... a gyerekkorára szívesebben emlékszik. Itt a színben, kocsikenőcsszagban sokat ábrándozott, hogy mi minden lesz majd belőle: kocsis, huszár, püspök, vagy főispán... Betyár is szeretett volna lenni. Egyszer be is véste a nevét az egyik gerendába... talán még meg is van.

Fölállott hát... simogatta a gerendát és csakugyan talált is valamit, ami reszelte a kezét. Hüvelykujjával fáradtságosan, de türelemmel, egyenkint tapintotta ki a betűket és úgy olvasta egybe, mint az iskolásgyerek:

Csa-lom-ja-i Bá-lin-t be-tyár.

Mikor elkészült megint leült és elgondolkozott.

Bizony igaz, hogy a gyerek megmondja az igazat. Hát ő belőle igazán betyár lett. Betyár volt egész életében, most is az. Csak uri betyár volt, az urak közt betyárkodott, szép gavalléros ruhában.

Valami lázadozásfélét érzett most.

- Dehát a betyárnak nincs-e igaza? Még a nóta is az igaz betyárról beszél, - gondolta - még tán nekem is igazam volt... vagyok én most olyan ember, mint a többi... csak azokat még nem fogták meg, nem küldték siralomházba. Nincs nekem semmi bűnöm, csak az, hogy szerettem jól élni, hát ehhez meg jogom is volt, ha úgy vesszük. Még most is jogom van...

Hirtelen a pisztolyokra tekintett és dacosan, keményen vágta fel a fejét.

Nem volt már benne semmi a régi büszkeségből, pökhendiségből, de így akarta legyőzni szégyenét, hogy fél a haláltól, hogy megint meghátrált elhatározása elől, még utolsó szép fogadkozását sem tudja teljesíteni.

Lemászott a kocsiról, kibujt az ablakon is és elindult, hogy megszökjön önmaga elől.

Amint azonban a kertbe ért, orgonák illatára lendült feléje. Nem tudott ellent állni, a kiskert felé lépkedett; azt gondolta, hogy egy ágat elvihet emlékébe.

Cipője megcsoszant a kavicson, a kutyák dühösen ugatni kezdtek és balkézfelől kipattant egy ablak táblája is.

- Ki az? - kiáltotta egy kemény hang.

A deresfejű gavallér dermedten állt és hallgatott.

- Ki az? - ismételte a hang - ha nem felelsz, lövök!

A deresfejű jegesedő szívvel gondolt arra, hogy ezt a hangot ismeri.

- Felelj, ki vagy! - parancsolta még egyszer az ismerős kemény hang, és mert a kiskertben álló sötét alak még mindig hallgatott, a következő pillanatban tüzes csattanással elsült egy vadászpuska.

A serétek átjárták a deresfejű mellét és amint arccal bukott a harmatos orgonák zuhataga közé, fölkiáltott az öreg gavallér:

- Én... én vagyok...

Egy percig feküdt a bokrok alján, aztán már jöttek is a házból lámpásokkal, puskásan.

A bicegő tekintetes úr odatartotta a földön heverő arcához a lámpást.

- Hiszen ez úriember - riadt meg és a következő percben már ráismert régi ellenfelére.

- Én... én vagyok - sóhajtotta a földönfekvő, aztán, hogy egy pillantást vetett a föléje hajoló arcára, mosolyogni próbált. - Te vagy, Zoltán... te voltál?

- Én, - felelte a tekintetes úr halotthalványan - én löttelek le, de Istenemre...

A bokrok alatt fekvő boldogan hajtotta fejét vérző mellére:

- Köszönöm - sóhajtotta - köszönöm a szívességet... így könnyebb volt.

És még azon a hajnalon meghalt.

*

Ez az igazság.

Nagyon egyszerű igazság. Olyan egyszerű, hogy még a bicegő tekintetes úr se értette meg sohase.

Napoleon.

Egy szegény asszony ment az utcán.

Vékony karjaiban apró gyermeket tartott és a gyermek éppen ebédelt: anyja sovány keblén csüggött. A szegény asszony szoknyája nyomában pedig egy kisfiú lépegetett. Balkezeivel újságpapírból sodort csomagot szorított magához és a papirosból ribizlit csipegetett: az volt az ebédje. Mert ebédre dudáltak köröskörül a gyárak. Amerre lassan haladtak a szegényes külvárosban, itt is, ott is falatoztak az emberek. Kövezőmunkások ültek a járda szélén, kenyeret meg hagymát ettek nagy szakértelemmel, egy szállítószekér paraszt kocsisa mély áhítattal eresztette bicskáját a szalonnába, a sarkon meg, a kis suszterműhelyben az egész család ott kanalizott az alacsony asztal körül.

- Jaj Istenem, - sóhajtott fel a szegény asszony, - mindenki ebédel, csak éppen én nem...

Ment még egy pár lépést, aztán leült egy nagy kockakőre.

- Jaj Istenem, - fohászzkodott fel mégegyszer, - nincs nekem senkim, semmim. Hogy is lehet valaki ilyen szegény?

A távolba függesztett szemmel elgondolkozott nagy szegénységén, szomorú sorsán, a sors igazságtalanságán. Maga előtt látta a gazdagokat, amint bőségesen ebédelnek a paloták falai között. Nagy darab húsokat szeletelnek, felét ott hagyják mindennek. Hej, milyen jó lenne a fele is annak a sok finom dolognak. Mert hiszen úgy se veszi hasznát senki annak, a maradékot eldobják, elfecsérlik, még a kutya is mást eszik. Dehát miért is van ez így rendezve? Az egyiknek több jut, mint kellene, a másinak meg semmi.

- Miért van ez így? - tépelődött az asszony és ezen úgy elgondolkozott, hogy nem is látott semmit maga körül.

Pedig ott előtte a kis térség gyérlombú szilfái alatt ugyan zajosan nyüzsgött egy csomó gyerek. Mezitláb, vagy foltozott cipőben fiúk játszottak. A szegény asszony kisfia majszolgatta a ribizlit, aztán közelebb huzódott a játszókhöz. Keskeny vállát, göndörfürtös barna buksifejét odatámasztotta egy fadeszkához és csillogó fekete szemével figyelte a mezitlábások mulatságát. A fiúk egy rongyból készített, madzaggal átkötözött nagy labdát rugdostak teljes buzgalommal. Szünet nélkül ordítottak, éles hangjuk valósággal végigsüvöltött a városrészen, amint fölcsettant izgatottan:

- Rugd, rugd! Ne ereszd! Rugd ide!

A labda repült, egyszer a levegőben szállt, máskor a földön gurult és ilyenkor lázasan sürögtek körülötte valamennyien, a lábak, mintha külön éltek volna, topogva törekedtek a rongycsomó felé. Egyszer aztán fölsírt az egyik játékos. A térdét tapogatta legörcbült szájjal, hulló könyek között.

- Úgy-e mondtam, - panaszolta sírva - hogy ne játszatok cipővel, most is hogy belém rugtatok.

- Állj ki! Állj ki! - ordították a többiek. - Állj ki, ha nem akarsz játszani!

Azzal a sebesült ki is állt, elhuzódott és egy fa mögött nyomogatta a térdét.

A fiúk fölállottak megint egymással szemben, de nem kezdhették meg a játékot, mert nem volt mindenkinek párja: a sebesült mégis csak hiányzott. Széjjel néztek hát a szemhatáron, hogy nem akad-e valamerre egy játékos. De bizony híre-hamva se volt játszótársnak az egész környéken. Utoljára a szegény asszony fián akadt meg a tekintetük. Nagyon kicsi volt a gyer-

mek hozzájuk képest, de azért mégis be lehetett állítani az egyik csapatba. Az egyik fiú, egy nagy, csepűszőkehajú kölyök, odakiáltott neki:

- Kisfiú, gyere játszani!

A gyermek nem szólt egy szót se, dobogó szívvel, kipirulva állt be a csapatba. Villogó tekintettel, lázasan figyelte a labdát, a rongycsomó kalandos futását. Ha pedig közelébe került, elszántan ugrott utána, besiklott a többiek közé, nem törődött a rugdalózó lábakkal, de mindenáron azon igyekezett, hogy ő is rúghasson egyet apró mezítelen lábával a guruló rongyon. Így tartott ez vagy tíz percig. A küzdelem nagyon is forró volt, a kisfiút majd eltaposták egypárszor, de azért nem tárgított, kitartott a maga csapata mellett. És mégis, hiábavaló volt a nagy odaadás, hiába szenvedett szisszenés nélkül kemény rugásokat, az ellenséges csapat győzött.

- Hurráh, hurráh! - kiáltották odaát diadalmasan. - Most megkaptátok!

A legyőzöttek dühösen topogtak, megfeszítették az izmaikat, lihegve állottak fel az új küzdelemre, a szegény asszony fia meg úgy szégyenkezett, mintha egyesegegyedül ő lenne a hibás az egész dologban.

A csepűszőkehajú kölyök, aki vezére lehetett a társaságnak, végignézett az emberein.

- Most vigyázzatok! - kiáltotta parancsoló hangon és szeme a kisfiúra tévedt. - Te is vigyázz, te kis tökmag!

A gyermek elpirult, egy kicsit dühös is volt, de azért nem szólt. Úgy érezte, hogy a felszólítás csak neki szólt, az egész siker csak rajta mulik.

Ezért hát nekifeszítette lábát a földnek. Minden izmocskáját ugráltatta valami különös izgalom és tűzben égő tekintettel figyelte a küzdelem megkezdését.

Most fölrepült a labda.

És röptében éppen ott csapott le a vezér előtt. A nyurga szőke fiú nekirontott, oldalra rugta és zezzugos futásban igyekezett vele előrejutni. De már odaértek a labdához az ellenséges csapat legényei is. A fiúk tábora összekeveredett, folyton váltakozva nyüzsgött, kavargott a labda körül. Hosszasan és minden igyekezetüket megfeszítve dolgoztak, kipirulva, verejtékezve a játék lázában. A csapatok körülbelül egyforma erősek voltak. Ott sürgött-forgott, igyekezett közöttük a kisfiú is. Már háromszor tapostak a lábára, megrugták bokáját, térdét, lábélét, de nem engedett. Fürgén bebujt a réseken, odafurakodott a labdához és egyszer egy szerencsés pillanatban kiröpítette a lábak között a rongycsomót. A többiek még egymással dulakodtak, mikor ő már utanasiklott, még két kemény rugással illette és a labda diadalmasan berepült az ellenséges kapun.

- Hó! Hó! - kiáltották az egyik csapatban. - Megvolt!

- Nem számít, - ordították odaátról - melléje ment.

A szegény asszony kisfia keményen állott velük szemben:

- Nem igaz, - csendült fel éles hangja - nem ment melléje, én rugtam be!

Most azonban mozgolódás támadt az innenső oldalon is. Mindenki kicsinylően nevetett és a csepűszőke kölyök odalépett a gyermekhez:

- Mit mondasz te tökmag? Hát nem láttad, hogy én rúgtam be...

A tökmag kis testét elöntötte az indulat forrósága. Jól tudta, hogy igaza van és most már nem akarta hagyni az igazát:

- Hazudsz! - kiáltotta olyan keményen, ahogyan csak tudta - mindnyájan hazudtok!

Az egész gyereksereg fölzúdult, egy táborba verődött. Ott állottak a parányi fekete ember előtt fenyegetően, de azért egyikük sem emelte ütésre a kezét. A csepűszőke vezért tolták maguk elé és izgatottan biztatták:

- Üsd pofon! Mit jár a szája! Kis tökmag! Meg kell tanítani! Vágd szájon!

A szegény asszony most ébredt föl álmodozásából és megdobbanó szívvel látta kisfiát a nagy veszedelemben. Föl akart állani, rá akart kiáltani a kölykökre, de valami varázslat, valami csodálatos gyönyörűség odaszegezte a nagy kockaköhhöz, elnémította szavát is.

A gyermek állott szikrázó szemekkel, összeszorított ököllel a többiek előtt. Tekintete végigvándorolt az összes arcokon.

- Hazudtok! - mondta még egyszer. - Én rugtam be a labdát!

A nyurga szőkehajú meglóbálta az öklét, egy lépést tett előre.

De a gyermek nem hátrált. Dühösen, keményen, szigorúan villogott a szeme. Tekintete összehatalmalkozott a hatalmas ellenfél tekintetével. Egy pár pillanatig farkasszemet néztek, a gyémántkemény pillantás harcolt a savószemmel. A nyurga fiú szembogara egyszer csak megzavarodott, szempillája megrebbent és a savószem nem bírta tovább a kemény tekintetet, másfelé fordult.

A gyermek szeme most a többiek szemébe mélyedt, de a tekintetek nem bocsátkoztak vele harcba: egymásután fordultak jobbra-balra, vagy a föld felé. Furcsa, nagyon furcsa érzés futott végig a szíveken... többen fölemelték öklüket, de ütni nem tudtak.

Végre a szőke, nyurga vezér kicsinylően vont vállat és hátrafordult:

- Tökmag, - mondta kényszeredetten a többiek felé. - Csak nem verekedünk egy ilyen tökmaggal.

Valamennyien megkönnyebbülten mozogtak és mintegy vezényszóra hátat fordítottak ők is, megindultak egy csapatban. Megfeledkeztek a játékról, a rongylabdáról és elvonultak a kis térségről, ahol olyan megfoghatatlan vereséget szenvedtek.

A szegény asszony elfeledkezett arról is, hogy nem ebédelt.

Csak nézte-nézte elszoruló szívvel, csodálkozva a kisfiát, aki vérző térdekkkel, kihevülve közeledett feléje és hóna alatt szorongatta a nagy labdát. Fürkészve bámulta vékony tagjait, aztán hirtelen villanással a szemébe tekintett: most mintha kezdte volna érteni az egész csodát.

Büszkeség, melegség hullámozott a szíve körül.

- Oh Istenem! - fohászkodott föl és úgy érezte, hogy akármilyen szegény, akármilyen nyomorult az emberek között, még neki sem szabad panaszkodni...

Napsugár kisasszony.

A szegény fiatalember, akinek a tragédiája alább következik, egyszerű hivatalnok volt. Olyan jelentéktelen kis ember, akiről még az apró városkában sem igen beszéltek. Az emberek megszokták, hogy minden délből végigsétál kopottas sárga überciherében a főtéren, meg ebédre az «Arany bikában» és azután ismét eltűnik sovány alakja a vám felé. Mivel pedig mindig erről látták közeledni és erre tért vissza, mindenki meg volt győződve, hogy a vámhivatalban dolgozik. Bár ez egyáltalában nem fontos, az igazság kedvéért mégis csak meg kell említeni, hogy a sárga überciheres, szegény fiatal ember nem a vámhivatalban, hanem a járásbírósnál töltött be valamelyes gyöngén jövedelmező állást. Akadtak olyanok is, akik némi rejtélyességet láttak az alakjában, pedig nálánál egyszerűbben senki sem élhetett. Pontosan járt a hivatalba, pontosan ebédelt, délután öt órakor pedig mindennap végigsétált a Kazinczy utcán és egy kis sárga ház kapujában tűnt el. A szomszédok ilyenkor félrehúzták a keményített fehér csipkefüggönyöket és csöndesen megjegyezték az apró ablakok mögött:

- Na, megjött a vendég...

Egyszerűen, minden különösebb indulat nélkül ejtették ezt a pár szót, mintha azt mondták volna, hogy öt óra van, vagy deket harangoztak. Aztán összecsapódtak a fehér függönyök és most már hét óráig senki sem tekintett ki a sáros utcára, ahol mezitelen hársfák szomorkodtak a finoman szálldogáló esőben. Hét órakor, vagy néha egy pár perccel később kicsapódott a kis kapu és jött a sárga kabátos fiatalember, fölgyűrt gallérral, fölhúzott vállal. Csöndes nyári esteiken, amikor még ilyentájt az alkonyat nem borítja be a házak zsindelezett fedelét, néha egy leány is ki szokott lépni a távozó fiú után. Egy halvány és kedvesarcú leány fehér kötővel, kék szoknyában és világos bluzban. Karcsú és vékony az alakja, az arca keskeny, a szeméi hűségesek és ártatlan tekintetűek. Szóval olyan az egész leány, ahogyan az ember az első ideálját elképzei diákkorában. Egy kicsit fiús még, de az idomai éppen ütközőfélben vannak. A keble még csak egy halvány vonal, de azért néha reá lehet borulni, csak éppen egy pillanatra, amíg az ember meghallja a szíve dobbanását, amíg nem lát bennünket senki sem.

Ez a halvány és kedves leány volt minden öröme a szegény fiatalembernek. A küzködéseit, a nehéz szolgálatot, a sok keserűséget, amit a hivatalban kellett lenyelnie, mind elfelejtette szívesen, ha arra gondolt, hogy délután ismét a Kazinczy-utca felé sétálhat. Negyven és ötven forint között ingadozó fizetését beosztotta szépen napról-napra és néha egy pár szegényes szegfűvel, két-három rózsával is meglephette a leányt. Egy ilyen virágos délután, mikor becsapódott utána a sárga ház kapuja, zsebre gyűrte keztyűtlen ökleit, nekivágott a pocsolyáknak és arra gondolt, hogy mégis csak szép az élet és érdemes reggeltől délig körmölni, írni, vonalakat húzni és unalmas rubrikákat kitölteni, ha délután kárpótlásképpen egy illatos és tiszta leány odahajlik az ember arcához és megcsókolja. Jókedvűen lépett a csillogó pocsolyák közepébe és arra gondolt, hogy sötét, vigasztalan lenne az élete, ha ez a leány bele nem világítana a szerelmével, mint a napsugár. Megörült ennek a gondolatnak és egypárszor elismételte maga előtt:

- Napsugár... napsugár...

A párás, nedves levegőben, az őszi este sötétjében egybeolvadtak a házak. Puritán fehér falaik lecsukott ablakszemeikkel csak éppen hogy derengtek a petróleumlámpák bús fényénél. Utálatos, ragadós sár borította a keskeny járdát mind a két oldalon, de a nagy szomorúság, ami végigsírt a nyomorúságos kis városon, nem érintette meg ólmos szárnyaival a szegény fiatalember lelkét. Egészen tisztán látta maga előtt a leány karcsú alakját a lakkorrú cipője hegyétől a hajába tűzött fekete másniig. És ekkor, amint a homályos utcán maga elé várá-

zsolta a leányt a szerelme laterna magikáján keresztül, a pontossághoz, a rend korlátaival szoktatott gondolatai egy kis lendületet vettek.

- Napsugár kisasszony! - mondta a leány derűs alakja felé és úgy érezte, hogy most valami költőit cselekedett. Otthon elismételgette még egy párszor ezt a két szót és aztán lefeküdt. Rendes és pontos szokásától eltérően ez egyszer álmodott is, bár jól tudta, hogy erre nincsen semmi szüksége és a szervezete sokkal jobban pihen, ha mélyen és egyszerűen alszik. De hát ez a nap különben sem volt olyan, mint a többi. Ez egyszer, csupán csak ez egyszer megengedte magának az álmodás gyönyörűségét a szegény fiatalember is. Másnap azután, mikor a hivatalba sietett, nem sok gondot okozott neki az egész álom, amint maga elé idézte még egyszer. Olyan egyszerű és igénytelen volt, mint ő maga. Sötét szobákban, elborult erdőkben járt és amint a leányra gondolt, karcsú fénysugár suhant be a termekbe, hajnali világosság áradt szét a fák törzsei között. Ennyi volt az egész és most, hogy újból józan pontossággal törülte meg a cipőit a hivatal ajtaja előtt, komolyan és egyszerűen megállapította azt is, hogy az álom szoros összefüggésben van a tegnapi esti gondolataival.

Talán másfél évig élt tiszta és egyszerű szerelmének a fiatalember. Egyszer azután hiába várták a Kazinczy-utcai szomszédok a sovány, sárga überciheres alakját egy keddi napon, délután öt órakor. Hat óráig várták a fehérfüggönyös ablakoknál, de nem jött. És ekkor le is tettek arról, hogy még egyszer látni fogják. Aki olyan pontos tudott lenni másfél évig, azt nem térítheti le az utairól csak a halál, vagy valami más, igen fontos és komoly dolog. Ebben megnyugodtak és egészen természetesnek találták, hogy a kis sárga ház ablakában belehajol valaki egy fehér zsebkendőbe a keskeny fehér arcával és úgy tölti a tavaszi délutánt és talán sír is benső megkönnyebbüléssel, mint ahogyan az már a fiatal leányokhoz illik. A szomszédok különben egészen jól gondolták a dolgot, mert a szegény fiatalembert tényleg elszólították a kis városból a sárga felöltőjével és a nagy szerelmével együtt. Nem ugyan a halál, hanem még annál is nagyobb hatalom, az állam. És ő, aki mindig pontos és rendes ember igyekezett lenni, követte a szürke hivatalos parancs szavát és eltávozott észrevétlenül a fehér házak közül szerény kis csomagjával és néhány apró, máris fakuló amatőr-fotográfiával a tárcájában.

Eltávozott és másnap már a fővárosban keresett szobát. Elszorult szívvel, némi bánatos melankóliával borult le az új lakásában, amely egy szobából állott és a negyedik emelet sarkában húzódott meg. Az egyik kezében a fényképet tartotta, a másikban pedig a bejelentő lapot, amelyet a lépcsőházban nyomtak a kezébe. A térdai remegtek a fáradtságtól, a feje kábult volt és a tekintete révedezve járt a fényképekről a ronda papírlapra. A kis sárga házra gondolt és napsugár kisasszonyra, aki most nem tudta megvigasztalni. A kis petróleumlámpa sercegett, néha-néha meglibbent a lángjával előtte és letről szünetlenül hallatszott a rohanó kocsik zörgése. Érezte, hogy ma nem tudja maga elé idézni a leány alakját, mert fáradt és nem fog a képzelete sem. Elővette hát a bejelentő lapot és szép egyforma betűkkel, gépiesen megfelelt a kérdésekre, mint ahogyan a hivatalban szokta kitölteni a rubrikákat.

De hát ez csak egyszer történt így. Másnap és harmadnap levelet kapott a leánytól és este maga elé idézte az alakját a karcsú derekával, a szűzies keblével és halvány, keskeny arcával. Volt egy képe, amely fölcsapott kalappal ábrázolta a leányt. Üde, kedves arca feléje ragyogott és a szegény fiatalember nedves szemekkel, meghiúsult nézetűen nézett a fényes kis papír halvány vonalai felé.

- Napsugár kisasszony! - mondta csöndesen és máris szépnek, derűsebbnek látta maga körül a nyomorult kis szobát.

És hűséges is maradt a kis képekhez, meg a szobához, amelyben először bontotta ki a csomagját. Szürke alakja még inkább elkallódott a nagy városban és csak a hivatalának, meg a napsugár kisasszony emlékének élt. A napok úgy teltek, mint régen és csupán annyi volt a változás hónapok múltával, hogy elmaradtak a leány levelei. A szegény fiatalember várta, várta

ezeket a hűtlen, fehér galambokat, de azután belenyugodott a végleges késésükbe. A fényképek hűségesek maradtak hozzá, és ha fáradtan tért haza, napsugár kisasszony alakja üdén, megható finomsággal állott eléje. A hivatalban persze mitsem tudtak az álmodozásairól. Itt ő volt a legpontosabb, legrendesebb ember, akiről azt szokta mondani az irodafőnök:

- Vegyenek példát Antal úrról. Neki szép jövője van...

És Antal úr, aki azonos a szegény fiatal emberrel, tényleg haladt. Nem olyan nagyon gyorsan, de két év múlva előlépett mégis. Változásokat nem idézett elő azonban ez sem az életében. Csupán a sárga übercihert cserélte ki egy másikkal, egy egérszürke színűvel. Mikor kilépett az utcára az új kabátban, valaki csaknem beleütközött.

- Antal úr! Maga az, - mondta lelkendezve az idegen úr - alig ismertem rá az új kabátjában.

Egy régi ismerőse volt, akinél lakott is egy darabig valamikor a kis városban. Örvendeztek egymásnak és amint átvergődtek a sablonos kérdéseken, a régi ismerős kajánul mosolygott:

- És a nők?

- Óh, - mondotta bágyadtan Antal úr és legyintett a kezével - tőlem ugyan...

A vidéki nevetve folytatta:

- Nana, maga nem volt mindig ilyen. Maga is járt lányok után. Aztán itt csak van elég nő, akin a szeme megakadhat?

Az Antal úr szíve gyorsabban vert. A zsirosképű régi ismerős kínos témákat pengetett:

- Ja, igen kérem, hiszen tudom már. Ön a Kazinczy-utcába járt... Tudja, az a kis Lottika, az nagyon huncut leány lett. Persze ez már nem érdekli önt, de nagyon furcsa dolgokat beszélnek róla...

Antal úr nem felelt, mintha nem is érdekelné a kérdés. Mikor elváltak, csendesen hazaballagott, és mert ez volt a rendes szokása esténként, előszedegette a fényképeket. Napsugár kisasszony elébe állott ismét, reánézett keskeny, kedves arcával. A szeme ártatlanul ragyogott és szűziesen, szégyenkezve tekintett feléje. Tiszta és becsületes szerelme fölbuzogott a szegény Antal úrnak és betöltötte a szívet nagy nyugalommal. Úgy érezte, hogy minden a régiben van, és ha holnap végigmenne a Kazinczy-utcán, a kis sárga házban a régi környezetben találná Napsugár kisasszonyt. Később aztán még inkább erősödött benne ez a meggyőződés. Érezte a köteléket maga és a leány között, bár soha egy hangot, egy sor írást sem küldtek hozzá a kis városból. Két év múlva megint találkozott egy ismerősével:

- Lottika - mondta ez - egy kicsit meghízott. Egy kicsit elcsúnyult. De a szolgabírónak tetszik... persze elvenni még sem fogja.

Aztán jött még egy ismerős, talán újból másfél vagy két esztendő múlva és az is mondott valamit, amitől az Antal úr szíve újból hevesebben kezdett dobogni.

- Ön már talán nem is emlékszik arra a kis Lottira. Hát bizony különös dolgokat lehet hallani róla. Tudja, azzal a bankhivatalnokkal, a csámpás mitugrásszal, azzal az izé... hogy is hívják...

- Lantossal?

- Igen, a Lantossal... Hát szinte botrány... Nem is szép már a Lotti és a múlt héten is pezsgöztek a Bikában. És tudja, azt is mondják, hogy izé... pénzeli...

Antal úr támolygott egy kicsit a fájdalomtól, de mégis magához tért:

- Menjünk talán a másik oldalra, - indítványozta száraz hangon - amott sok kocsi jár.

Ezzel befejezte ezt a témát és csak akkor gondolt rá, mikor hazatért. Előszedte a kis fakó képeket és idézgette Napsugár kisasszonyt. A mérges pletyka fulánkjai lassankint megszűntek a szívét kinozni. Nehezen ment, de azért egyszerre csak újból elébe állott Napsugár kisasszony alakja, a lakk kapnis cipője orrától a hajába tűzött fekete másniig. Halvány és keskeny volt az arcocskája és karcsú az alakja. Kék szoknyát, fehér kötöt és világos bluzt viselt és a formái most voltak ütközőben. A keble még csak halvány vonal formájában látszott és olyan volt egészen, mint ahogyan az ember az első ideálját elképzei. Antal úr meglegetten bólintott a fejével és csöndesen mondta:

- Köszönöm Napsugár kisasszony, hogy nem csaltál meg...

És így folyt ez a csöndes önámítás még egy pár hónapon, vagy talán egy-két éven is keresztül. Napsugár kisasszony élt és minden este megjelent kék szoknyájában, pedig azóta már nem ez volt a divat az apró városkában. Egyszer aztán mégis történt valami nagy dolog. Megint ismerősök jöttek és elvitték a színházba Antal urat.

Mikor az első felvonásnak vége volt, és nagy világosság futotta be a nézőtér minden kis zugát, előrehúzták az ismerősei és reámutattak a tömegben valakire:

- Látja ott azt a pirosruhás nőt?... Na, megtudná-e mondani, hogy kicsoda?

Antal úr rosszat sejtett és megkérdezte:

- Melyiket?

- Hát nem látja, a harmadik sorban azt a kövéret? Éppen idenéz.

Megdörzsölte a szeméit, aztán megfogódzkodott a székekben. Egy asszony mosolygott elé elhízott arccal, elomló, túlrezt formákkal. Fáradt szemeiről, az egykor üde és szüizes szemekről ismert rája csupán.

Az egyik ismerős csalódottan mondta:

- Hát nem ismeri meg a Lottikát? Pedig direkt ezért hívtuk a színházba.

Antal úr egy kis rosszullétről panaszkodott és friss levegőre kívánczozott. A friss levegőről pedig hazaszökött a dohos szobájába. Előszedte a fényképeket, de ezuttal nem sikerült föl- idézni Napsugár kisasszony alakját. A fölcsapott kalap alá egy hájas, torz arc siklott mindig és mikor közelebb tolta a lámpához a képet, meglepetve vette észre, hogy egyszínű, szürke a fényes papírlap mindenütt. Többé nem tudta kimondani azt, hogy Napsugár kisasszony. Úgy érezte, hogy olyan a szíve, mint a finom gipszfigura, amelyre nehéz kalapács zuhant, úgy érezte, hogy nagyon galádul megcsalták. A torkát a sírás fojtogatta és legjobban szeretett volna leborulni a régi sárga überciherre és sírni, zokogni, mint ahogyan a gyerekek szoktak. És a legőszintébb, legillendőbb cselekedet is lett volna ez ebben a percben. De Antal úr, aki néhány pillanat óta egy halott alakját hurcolta a szívében, pontos és rendes ember volt. Jól tudta, hogy a nyugodt munkát legjobban megzavarják az érzelmi kitörések. - Éppen ezért magához is tért, lassankint sikerült visszafojtani az előkívánczozó zokogását. Fölvette a kopottas házi kabátját, kinyitotta az ablakot és belenézett a nagy éjszakába, fontoskodva, egy kicsit szigorúan, mint ahogyan az már az irodafőnökökhöz illik.

Királykisasszonyok.

Nagyanyó előző este királykisasszonyokról mesélt a padka mellett.

A földes szobában csak az ő hangja hallatszott, mert a gyermekek összebújva, tátott szájjal hallgatták. Az öregasszony nagy nekifohászkodással beszélt, a gyerekek álmodozó lelke, szelid képzelete pedig elszállt a befagyott és kalendáriumokkal beragasztott ablakon át a Tündérországba. Csupa finomság volt a nagyanyó összes szava és lágy csillingeléssel szállott a szívükre. Éjjél felé hültni kezdett a szoba, pedig ekkor szövődtek a legszebb meseszálak. Szó esett a királykisasszonyról, akinek finom és fehér volt a térde, mint a lilium virágja. És mégis, a szép patyolat térdével szurós kukoricaszemekre kellett térdelnie, mert így akarta a gonosz mostohája. Liliumtérdet fölsértették a kukoricaszemek és a királykisasszony sírt-rítt keservesen... Eddig jutott a mese, aztán le kellett feküdni mindenkinek. Még a fehérszínű, zöldszemű öreg macskának is.

Mindezekre tisztán emlékezett Juli, a fakóhajú kis parasztleány. A füstös, savanyúszagú iskolában, a megfaricskált pad fölé hajolva, a liliumtérdű királykisasszonyról álmodott. Arra gondolt, hogy estére folytatása lesz a mesének. Érezte a fehérfa kemence melegét és képzeletében a sárga, porhanyó málét örölgette a szájában. Apró, vörös keze megindult a hideg palatáblán. A szigorú, piros vonalakon át odaírta szép, lelkes betűkkel: lilium, lilium... kukoritza... Csöndesen súrolta a palavesző a kötőablát és néha-néha nagyot sikkant, mikor egy betű készen volt és kacsaringós cifrasággal végződött.

Az elkeseredett, nagyorkú tanító Szent Istvánról magyarázott. Hogy-hogy nem, Vata vezér neve is belekeveredett az unalmas szóáradatba. A Juli szomszédja élénken ügyelt, de ez a szó kizökkentette a nyugalmaiból. A vattát nézegette, amivel a Juli vörös, fagyott fülecskéje volt bedugva. Aztán jelentkezett és föladta Julit, aki szemmeláthatólag nem figyelt. Juliban meghült a vér, amikor a nagybajuszú, feketeképű ráordított mély, gordonkahangjával. Köny buggyant fakó szemébe és gyerekes iszonyattal gondolt arra, ami most következni fog. A tanító zord arccal, halálos bizonyossággal közeledett a kisleány felé. Rettentő büntetésre gondolt, hiszen ő az örök nyomorúságban mit sem hallott és tudott a liliumtestű királykisasszonyról.

A szipogó gyermek kemény kis fejbubjára pálcaütések koppantak. Szöszhajába erősen belemarkoltak, azután a sarokba beállították. Sárga kukoricaszemekre esett vörös térdeivel és fölszisszent a fájdalomtól. Könyeken át... fátyolos szemmel nézte maga körül a fényes kukoricaszemeket. A királyleányra gondolt, aki liliumtérdet megvérezte, mert a gonosz mostohája így akarta. Melegen, lágyan folydogáltak piros arcán a könnyek, le a fájdalomtól görbe szája felé. A nyelvvel megizelte a könnyek sós árját - minden keserősége a torkára szorult és csendes zokogással rítt-rítt, keservesen...

A liliumtérdű királykisasszonyt siratta.

Három strófa.

I.

Egy asszony állt a dombtetőn.

Körülötte májusi gyönyörűségtől lélegzett minden és az ég oly magas volt, hogy szinte repülni szerettek volna a földön csúszó férgek is. A bokrok meg a fák virágzuhatagai egymásnak torlódtak, egybeomlottak, mint a kősziklán megtörő hullámok habdús taréjai. Kis fácskák, ügyetlen cserjék is álltak a domboldalban, hasonlatosak a vékony, lenge kislányokhoz és alattuk olyan egyenesek, finomak voltak a fűszálak, mintha pontos acéltollal húzta volna meg valaki egyenletesen valamennyit.

És lent a domb alatt, a csipkerózsával szegett ösvényen egy férfi haladt.

Könnyű léptekkel, füttyörészve ment és vékony pálcájával a bokrok zsenge leveleit, lehulló szirmait csapkodta. Könnyűnek érezte magát, repülni szeretett volna, mint a fecskék a nap-sütötte levegőégben. Csak nagynehezen tudta megtartani, hogy ne eredjen vidám futásnak, ne ugorjon át az árkon a csipkebokrok közé, mint egy pogány faun.

Az asszony nézte-nézte, mint tűnik tova alakja az ösvény kanyarodóinál.

És amint ment-ment, amint csak zöld kalapja látszott már a bokrok között, egyre jobban el-szorította a szívét a boldogság.

- Téged szeret, - mondta magának - téged szeret... Az előbb még itt térdelt előtted és a kezedet csókolta. Most már egészen biztos, hogy téged szeret, téged... és senki mást. Szent Isten, hogy ezt megérhetted... millió meg millió asszony van a világon és téged választott közülük... téged, aki már régen szeretted... Óh, milyen csodálatos szerencse...

Lelkét elöntötte a boldog, nagyszerű hála. Mindent olyan bűbajosnak látott, könnyűnek érezte magát ő is és repülni szeretett volna. Nézte-nézte, mint tűnik el szerelmese alakja, mint vész el az utolsó fordulónál a virágzuhatagok között. Kitérta karjait és könnyezve, boldogságtól fölcsukló hangon mondta:

- Az Isten áldjon meg... az Isten áldjon meg!

II.

Egy asszony állt a dombtetőn.

Nyári kéjben, nyári fényben élt és ért körülötte minden és az égen olyan cifra, aranyos felhők álltak, olyan tornyosak, mint a lakodalmi habtorták. A lombok dús feketezöldek, élettől teljesek voltak, a gyümölcsfákon madarak lakmároztak, a síkságon forró sugarak záporában zizegett a búza. A földek felől forró leheletként szállt a dús domb felé a felhullámzó hőség és a hűs kertből virágok illata suhant el a lombok alatt. Szellő se járt, levél se mozdult, hallgatott mélyen a domb, a síkság, a kert, a távoli erdő, az ég és minden, mint egy titokzatos magába mélyedt asszony.

A domb alatt, az ösvény kanyarodójánál haladt a férj.

Fejét lehajtotta, léptei nehéznek látszottak, vékony pálcájával feledte a csipkebokrokat csapkodni.

Pedig szívében nem tornyosult harag, nem szomorkodott bánat és nem szúrta a keserűség tüskéje sem. Mégis elmélázott, megbotlott a kis kövekben, tűrte, hogy a lehajló ágak utánanyuljanak, félrevágják, hátracsapják kalapját. Elborongott, gondolatai lassú szárnycsapásokkal keltek és nyugodtak. Fásult és fáradt volt, mint aki nagysokára érte el a nehezen óhajtott régi-régi célt...

Amint továtűnt alakja az ösvény kanyarodóinál, egyre nehezebb lett a szíve. Szeretett volna a távoli erdő felé fordulni, megindulni a zöld lombok között és menni... menni, örökre menni a messzi ismeretlenbe...

Az asszony nézte, nézte, minden lépését szíve dobbanásával kísérte.

És amint látta, hogy halad el az egymásbaboruló bokrok alatt, szíve fölhabzott az érzelmek árájától, mint a nemes borral telt pohár. Fölcsuklott a boldogságtól és így szólt magához:

- Az övé voltál... neki adtad magadat... és mégis úgy érzed, hogy nem te lettél az övé, hanem ő lett örökre a tiéd. Az asszonyok szent titka ez: minél többet adnak magukból, annál gazdagabbak lesznek. Annyi millió asszony közül téged szeret... aki olyan régen óhajtod... Óh, milyen földöntúli boldogság...

Szíve buzgó árja szép lelkes szemébe szökkent: sírt az örömtől.

Nézte-nézte, mint tűnik el szerelmese, kinek legdrágább kincsét adta, és aki által még gazdagabb lett.

Kitárta érett karjait, bátran, forrón, szíve mélyéből mondta:

- Az Isten áldjon meg...

És aztán mégegyszer, hangosabban:

- Az Isten áldjon meg!

III.

Egy asszony állt a dombtetőn.

Állt és várt.

Szeptemberi délután hüvösségében hervadt és bágyadt körülötte minden és az égen lankadt szárnyú felhők foszladoztak végtelenül. Aranyban meg pirosban álltak a fák, de mélabút lehelt az egész táj és az almafák meg az érett körték illata is a búcsúzó utolsó kedvességéhez hasonlított. A síkság felől, hol tavasszal oly harsányan zendült a vetés, hol nyáron sugarak záporában zizzent a búza, szántás barnállott és fekete varjúsereg szállott.

És a domb alatt, a pirosbogyós csipkebokrok alatt árván kanyargott az ösvény, mint egy holt patak.

Biborszínű meg sárga levéltallérok peregtek néha keményre taposott földjére, de a kanyarodóknál senkise haladt vidáman fütyörészve, vagy lecsüggesztett fővel. Csak az erdő felől huzódtak erre a csengőszavú cinegék és a harkályok kopogtak, mintha kérdezni akarnák, hogy szabad-e már belépniük az őszi kertbe.

A kert végében, a régi pad mellett állt az asszony. Várt, még egyre várt.

- Nem jön, - suttogta és szép lelkes szeme a bánat tört vizében úszott - tegnap se volt itt, tegnapelőtt se... egy hét óta már... De ma biztosan eljön, el kell jönnie... ma feléje száll a szívem hangja... ma meg akarom mondani neki, hogy örökre élni fog bennem, hogy isten megáldotta szerelmünket... és máától fogva szent vagyok.

A szél megrázta a lombokat, a fáradt levelek leváltak a galyokról és az asszony hajára, vállára, keblére hulltak. Ott szépen megültek, mint szelid madarak, a bársony kéz nem hessegetett el egyet se.

A nyári boldogság idejéből ittfelejtett ruhában, hajában az őszi koronával mozdulatlanul állott a máától fogva szent asszony. Csak nézte az árva ösvényt, a párába és alkonyba elvesző kanyarodókat. Egybehullámozott előtte minden, a hűvös szél megborzongatta, szíve megszakadni készült.

És a domb alatt, az első kanyarodónál megjelent a férfi.

Lassan, andalogva haladt. Kezét egy leány derekán nyugtatta, nem látott semmit, nem tudta, merre jár és tekintetét a leány üde arcára, csodálkozó szemére függesztette.

Szeliden, ringva lépegettek, néha meg-megálltak, hogy mélyebben nézzenek egymás szemébe.

Az asszony nézte-nézte őket, és amint eltűntek, meg újra előkanyarodtak, fölcsuklott:

- Istenem... hiszen ez irtózatos.

Az őszi fátyolon át is tisztán látta alakját, arcát, szeme mély tekintetét, hallotta a hangját is, amint azt mondja: «Nézzen... nézzen rám, kedvesem, mert megszakad a szívem, ha nem látom a szeme csillagát...»

És szédülve érezte, hogy a szíve megszakadni készül. Elfakuló ajakkal szólt magához:

- Mást szeret... most már egészen biztos, hogy mást szeret. Szent Isten, hogy ezt meg kellett érnem... millió meg millió asszony van a világon... és engem csalt meg, engem, aki halálosan szeretem. Óh, milyen irtózatosszerűség...

Feje keblére csuklott, az őszi korona lepergett hajából. Egy tűnő pillanatra ököfbe szorult a keze, szakadni készülő szívében indulatok tornyosultak átkozódó szó:

- Az Isten...

De tekintete még egyszer utánatévedt a férfi tűnő alakjának.

Nézte-nézte, mint tűnik el szerelmese, kinek legdrágább kincsét adta, és aki által még gazdagabbá lett. És mikor az utolsó fordulónál járt, kitérte karjait, fölcsuklott, mint aki örökre búcsúzik:

- ...áldjon meg. Az Isten áldjon meg.

A föld meg a víz.

A zengő ércsineken tovasuhant az utolsó gyorsvonat kivilágított kocsisora is, aztán szelid csöndesség, méla éjszaka szállott a földre. Késő éjjeli vándorok, vakvarjúk szállottak a Tisza felé, de különben olyan mozdulatlan volt minden és mindentől távoli, mint ezer esztendővel ezelőtt, mikor itt még csak mély rengetegek és még mélyebb mocsarak tátogtak.

A kis őrháznál az eperfa alatt ketten üldögéltek. Halk szóval beszéltek, a pipájuk is kialudt, annyira rájuk telepedett a földtől a csillagokig magasló és a fátyolos szemhatárig terpeszkedő nyugalom. Kék zubbonyt, vasutassapkát viselt az egyik. Így hát némi hivatalos is volt a külsején, de ősz haja, széltől és naptól barna arca ebben a kései sötét órában is világosan hirdette, hogy állami ruhája ellenére őszinte szívvel paraszt maradt.

- Szép, szép, - mondta és bütykös, öreg ujját bedugta a langyos pipába - csak azért én mégse tudnám megszokni soha.

A matrózzruhas, tányérsapkás legényember, aki mellette ült, térdére tette kis batyuját, könyökét meg a batyura támasztotta. Kis görbe pipáját ott szorongatta kemény agyaráján és csak a pipa mellett eregette a szavakat:

- Dehogyse szokna meg, úgy beletörődne édesapám is, mint én...

- Már pedig én érzem magamban, hogy sohse szoknám meg.

- Osztán miért?

- Mert hogy a kompon is háborog a gyomrom, a ladikban meg mindig úgy érzem, hogy nyomban elsülyedek... Nem biztos dolog az, ami mozog az ember alatt. A föld mégis csak föld.

- Az ám, de a föld is mozog.

- A' nem mozog, csak néha megrázkódik, mint a hideglelés ember. De a víz sohase nyugszik meg, még a jég alatt is folyik.

Elgondolkozott, messze nézett a fátyolos szemhatár felé a matróz és képzelete a végtelenség hullámain ringatózott.

- Pedig, - mondta - pedig nincs szebb a világon, mint a tenger meg a hajó... szerdán estére már rajta leszek.

- Lehet, hogy szép, lehet, hogy olyan, - ismételte az öreg - de a föld mégis csak szebb... aztán a vasut se kutya.

- Hát igaz, hogy nem kutya, de a vasut csak vasut... földön megy, mint a féreg, meg a kukac.

A vasutas szeliden nevetett.

- Hát a hajó? A hajó meg úszik, mint a ruca, meg a csikbogár... Sohse tudja az ember, mikor borul fel.

- A' nem borul fel.

- Nem ám? Hát akkor mér' van az ujságban, hogy e' meg az a hajó felborult, elsülyedt?

- Ritkán van az, csak nagyon ritkán, de a vonatok mindennap egymásnak szaladnak, kisiklanak, agyonnyomják az embereket.

- Még akkor is a földön maradnak... akkor is, ha palacsinta lesz belőlük. Nem úgy van, mint a tengeren, nem eszi meg az embert ez a sok rusnya kigyó... a vizi halott a legcsúnyább.

- A földi halott se valami gyönyörűség; a tengerbe legalább nincs kukac.

Még halk hangon, de már kissé forrongó epével mondta az öreg:

- Engem ugyan le nem tromfolsz, hiába pártolod azt a nagy vizet. Én már a föld mellett maradok. Aszongya a biblia is, hogy ez az előbbre való, mert kezdetben teremté Isten a mennyet és földet...

Görbe ujjával lelkesedve hadonászott a fia orra előtt és arca diadalmaskodva fordult feléje. De a matróz nem hátrált meg, hanem mosolyogva mondta a pipa mellől:

- Szent igaz, de azt is mondja a biblia, hogy az úrnak lelke táplálja vala a vizeket.

- No, nem is lehet megelégedve vele, mert a tengeren ugyan semmi se terem.

- Ejnye a kutya-fáját, hát az a sok hal, meg az a sok csodakincs, meg gyöngy?

- Gyöngytől még senki se lakott jól, de kenyéren meg kútvízen meg tud élni. Búzáat teremjen a tenger, ha tud!

A legény is mozgolódni érezte az indulatát, de azért türtőztette magát.

- Jól van, édesapám, - mondta - látom én, hogy hijába beszélünk. De azt nem tudom én, hogy miért szidja a tengert, mikor meg életibe se látott nagyobb vizet, mint ez a rucagödör...

- Hogy én nem láttam? Hát mikor a világon se voltál, osztán kiöntött a Tisza... nem volt vége a víznek semerre... Két napig lehetett rajta ladikázni szél-tiben.

- Az semmi a tengerhez képest. Egyszer két hónapig mentünk szél-tiben, hosszában, mégse láttunk egy tenyérnyi földet se. Azért mégis volt mindenünk: ettünk, ittunk, meg danoltunk is.

- Elég istenkisértés - csóválta a fejét az öreg - az ember úgy születik, hogy a földön éljen... a hajós is csak ember, nem született vizibornyúnak, hogy a vízben szeressen lenni.

- Sokszor a vízen is születik gyerek... a mult esztendőben, amint hazafelé jöttünk, lebabázott egy asszony, olyan szép kis fíja lett, úgy visongott, akár egy földi gyerek.

- No, szép élete is lehet az olyannak, aki azt se tudja, hol született. Mit mond a törvény előtt, ha kérdezik?

- Azt, hogy itt meg itt a tengeren... a tenger is éppen úgy fel van mérve, mint itthon a föld... Van ennek módja, kieszték.

Nevetett is, bosszankodott is a fehérhajú ember.

- Fölmérve? Tedd lóvá az öregapádat, hogy lehetne a tengert fölmérni? Hát hová szúrod a karót, te bolond?

- Már pedig az úgy van... jól kieszték azt. De meg a hajósemler okosabb is, mint a földi ember: elég neki az égre nézni, hogy eligazodjon: ott ragyog fönt a hajósok csillaga... a' nem csal meg soha.

Percekig hallgattak. Egy-egy kövér eperszem pottyant le a porba: hallani lehetett, amint végigpereg a levelek között, aztán széttottyant a földön. A matróz a hajósok csillagát kereste, de nem látta a fekete fától. Az öreg összeszorította a fogát nagyon marta az oldalát, hogy a fia okosabbnak tartja a hajósokat, mint a földi embereket. Mégse szólt, csak keringett benne a méreg, akár a részeg darázs. Csak úgy magában káromkodott.

- A bűdös kölykit, - mondta befelé - okosabbnak tartja magát az apjánál. Pedig nekem hiába beszél, a föld mégis csak föld... ez az igazi, a tenger... a tenger csak pocsolya.

A legény kis dalt füttyörészett és gondolatban már ott kalandozott a kikötő fehér kövén. Megszorította batyuját.

- Még egy pár perc, - gondolta - aztán indulni kell... és szerdán este már ott leszek.

Itt mindenkitől elbúcsúzott: anyjától, kis testvéreitől. Csak azért ültek ide ki az apjával, hogy el ne aludjon, mert hajnalban indul a vonat. A furcsa idegen dal mindig vidámabban, élesebben, szabadabban hangzott ajkáról, amint arra gondolt, hogy szerdára kinyílik előtte megint az élet meg a tenger.

- Hát ezt hun tanultad? - kérdezte az öreg, aki nem tudta már hallgatni a füttyörészést.

- Máltában, - felelte a legény - hajósoktul... jó kis nóta.

- Jó ám a vizibornyúknak!

- Jó ez a földi pocokoknak is!

- Tán engem is földi pocoknak tartasz?

- Ha kend engem vizibornyúnak csufol...

- A' vagy, tetőtől-talpig vizibornyú!

- Hát akkor kend meg földturó pocok, vakand!

Elborult szemmel ugrott fel az öreg:

- Te mondd ezt nekem?

- Én! - vágott vissza keményen a fiú a padról.

- A tulajdon apádnak? - hörgött a kézubbonyos ember és vastag nyakán át fejébe zudult a vére. - Nem hiába voltál mindig csavargó kölyökkorodban is... Világ csavargója lett belőled.

A legény kis görbe késére gondolt, de aztán megszégyenülve hullajtotta el gondolatát. Csak sötétén mondta:

- Nem vagyok csavargó, becsületes ember vagyok... amér a vizet szeretem.

- De bizony csavargó vagy, az egész világon csavarogsz, mint egy kapcabetyár... a becsületes ember egy helyben marad: ott hal meg, ahol születik.

- Én senkinek rosszat nem tettem, - lobbant föl a legény hangja, - ha meg kend azt mondja, hogy én kapcabetyár vagyok, akkor én azt mondom, hogy kend is az!

Lilavörös lett az ősz ember barna arca. Fuldokolt egy pár hangot, aztán kemény tenyerével keményen képen teremtette a fiát.

Zúgó füllel, szédülten állt föl a legény. Szívét a matrózkorcsmák szilajsága öntötte el egy pillanatra és csupa csont, óriási öklével mellbetaszította a kézubbonyos ősz embert, hogy az öreg elterült a földön. Még állt egynéhány szemrebbenésnyi ideig, aztán fujva átcsörtetett a kerten a messzeség felé.

Az őszhajú ember a porba alázva hevert és nyögve, megcsukló hangon tagadta meg gonosz fiát. Sokáig feküdt szörnyű kínosan gördülő öreg könyvek között, csak nagysokára enyhült egy kicsit keserősége. És ekkor arcát a földre fektette, karjaival átölelte a kis udvar földjét. Nem mondta, nem nyögte, nem is gondolta, csak érezte ezt az egy szót:

- Édesanyám.

A legény meg zsenge kukoricatáblákon, gabonaföldeken, akácosokon és füzeseken át lihegett dél felé. A harmat záporként hullott rája, a hajnali szellő hűs párafátylakat teregetett homloká-

ra, égő arcára. Mikor fölért a magas töltésre, ahonnan messzi-messzi el lehetett látni, már csak a beléndek förtelmes keserűségét érezte a szájában. Szeme egy távoli kis házat keresett, aztán mikor megtalálta, lecsuklott a feje, mert tudta, halálosan biztosan tudta, hogy oda nem térhet vissza soha.

Mégis, úgy érezte, hogy fölemelheti a tekintetét. Fölnézett az égre és szíve megdobbant lelkesen, bizalommal. A hajnali ég fakóságán, hunyóban és aláhanyatlóban, mégis ott csillogott ismerős fénnel egy csillag.

A mindenség sarka.

A tengerek királynője.

A hajósok csillaga.